

АТЫРАУ – 2024

БЕКЕТ ҚАРАШИН

ТҮРКІЛІК МЫСЫР
ТЮРКСКИЙ ЕГИПЕТ

БЕКЕТ ҚАРАШИН

ТҮРКІЛІК МЫСЫР
ТЮРКСКИЙ ЕГИПЕТ

АТЫРАУ – 2024

ҚАЗАҚШАН САҢРА
ЖОБАСЫНЫҢ ЭЛЕКТРОНДЫҚ
КІТАПХАНАСЫНАН

Академик Зейнолла Қабдолов
Атындағы қор

Фонд имени академика
Зейноллы Кабдолова

БЕКЕТ ҚАРАШИН
ТҮРКІЛІК МЫСЫР
ТЮРКСКИЙ ЕГИПЕТ

ИЗ ЭЛЕКТРОННОЙ БИБЛИОТЕКИ ПРОЕКТА
ҚАЗАҚШАН САҢРА

АТЫРАУ-2024

Кітап авторы Мысыр Республикасы Сыртқы істер министрлігінің шақыруымен мәдени байланыстар орнату, елдің тарихымен және танысу, осынау жұмбақ жердегі біздің жерлес-түркілер мен түркі мәмлүктерінің тарихи іздерін табу мақсатында осы елге сапарлап қайтқан.

Бұл туынды осы сапардың мән-жайын жеткізу, оны қорытындылау, сонымен қатар оқырмандарды автор көрген Мысырдың тарихымен және қазіргі заманғы келбетімен таныстыруды көздейді.

Кітап екі тілдегі тарихи туындыларды қамтиды. Ол сондай-ақ әдебиет және тілтану бойынша қосымша оқу құралы болып табылады.

Екі тілде құрастырылған бұл кітап оқырмандардың қазақ және орыс тілдерін салыстырмалы түрде үйренуіне көмектеседі.

Сонымен бірге кітаптың жастар тәрбиесінде маңызы жоғары: патриоттық-отансүйгіштік рухты оятуға, олардың бойында қайсар мінезді қалыптастыруға, әділеттілікке көзқарастардың дамуына қызмет етеді.

Кітап үлгісі электрондық оқулықтарды пайдаланушылар арасында бүкіл әлемде кеңінен таралған iPad және Android тұғырнамаларымен біріктірілген, яғни олар электрондық әдебиеттің барлық дерлік ридерлер типін тұтынушыларға қолжетімді етуге мүмкіндік жасайды.

Аталған кітап тізбектеу арқылы жалпы қолжетімді әдеби серверлерде, танымал ақпараттық және әлеуметтік желілерде таратылады.

Оқулықты жүктеп алу тегін.

Автор этой книги по приглашению МИД Республики Египет побывал в этой стране по линии налаживания культурных связей, ознакомления с её историей, поискам исторических следов наших земляков-тюрков и тюркских мамлюков на этой загадочной земле.

Данное произведение преследует цель осветить эту поездку, осмыслений некоторых итогов, а также ознакомления читателей с историей и современностью Египта, увиденной глазами автора.

Книга представляет собой историческое произведение на 2-х языках. Она также является дополнительным учебным пособием по литературе и языкознанию.

Двуязычная книга составлена таким образом, чтобы читатели могли сравнительным способом изучать одновременно и казахский, и русский языки.

Она также несёт огромный воспитательный заряд для молодёжи, её формирования и развития в духе героизма, патриотизма и демократизма.

Формат книги совмещается с наиболее распространенными среди пользователей электронных книг во всём мире платформами iPad и Android, что делает ее доступной пользователям практически всех типов ридеров электронной литературы.

Книга распространяется посредством выкладки на общедоступных литературных серверах, в популярных информационных и социальных сетях.

Скачивание бесплатное.

Аталған кітап Академик З.Қабдолов атындағы қордың «Қ@З@ҚШ@ С@ЙР@-2024» жобасы бойынша «Теңізшевройл» ЖШС-нің қаржылай демеушілігі негізінде шығарылған.

Книга издана на спонсорские средства ТОО ТШО по проекту фонда имени академика Зейноллы Кабдолова «Қ@З@ҚШ@ С@ЙР@-2024».

Ол қазақ тілін үйренуге ынталы көпшілік оқырманға арналған.

Она предназначена для широкого круга читателей, изучающих казахский язык.

Бас редактор және құрастырушы – Б.Қарашин. Аударушы – Дина Имамбаева. Суретші, дизайнер: Мария Кель. Беттеу - Аждар Жұлдыз.

Главный редактор и составитель – Б. Карашин. Переводчик – Дина Имамбаева. Художник и дизайнер: Мария Кель. Верстка: Аждар Улдуз.

Бірінші бөлім

Часть первая

**ПЕРҒАУЫНДАР, СҰЛТАНДАР ЖӘНЕ ҚАРАПАЙЫМ ХАЛЫҚ ЕЛІ
СТРАНА ФАРАОНОВ, СУЛТАНОВ И ПРОСТЫХ ЛЮДЕЙ...**

1. КІРІСПЕ

Ертегідей кереметтер, ұлы билеушілер, ғажайыптар мен құпиялар елі. Адамзат мәдениеті шоғырланған, адам азабы мен еңбек ұлылығының елі. Біздің заманымызға дейін әркім де өзінікі санайтын ел. Ол да дұрыс.

Бұл елде адамзаттың өркениеті мен мәдениетін тоғыстырған адамдар өмір сүрді және сүріп жатыр, олар әлі күнге дейін иығына көнетоз шапанын іліп, кетпен мен күрек, орақ пен балға, балта мен зілбалға сияқты ең көне еңбек құралдарын пайдаланады.

Адамдар бұл елге өзін табу үшін, өз өмірінің мәнін мәңгі өлмейтін пирамидалар мен перғауындар жерленген жердің өмірінің мәнімен салыстыру үшін ағылып жатыр. Бұл жерде адамдардың бірнеше ұрпағы толғанып, жауап іздейтін сұрақтар ерекше буырқаныспен туындай береді.

Ежелгі мысырлықтар өз елдерін шөлдің қызыл топырағынан өзгеше, Ніл өзені жағалауының қара топырағының түсіне байланысты «Кемет» («Қара») деп атаған.

Кейінірек вавилондықтар мен ассириялықтар Египетті «Мусри» деп атады, ол арабша «Мыср» болды. Бұл ел гректердің жұмсақ тілімен «Айгиптес»-ке айналды: ғалымдар мұны қолөнершілер мен шеберлердің құдайы Птах атауынан туған ежелгі мысырша «Хеткаптах» деген сөздің бұрмалануы деп қарастыруға бейім.

...РА деп аталатын алып жұлдыз біздің сүйкімді де нәзік планетамызға құлап түсті. Ол өзінің бүкіл «қонақжай бастауларын» нұрландырып, жан берді. Өмірді, күресті, азапты, тарихты, жанды, сананы дүниеге әкелді. Өлім және одан құтылу ниеті. Көптілділік пен көпмәдениеттілік. Біздің бет-әлпетіміздің түсі, алуан түрлілік.

1. ВВЕДЕНИЕ

Страна сказочных снов, великих правителей, чудес и тайн. Страна величия человеческих трудов и страданий, в которых сосредоточена культура человечества. Страна, которую до наших времён все считают своей. И это верно.

В этой стране жили и живут люди, объединяющие цивилизацию и культуру человечества, люди труда, до сих пор носящие робу старых времён, пользующихся самыми древними инструментами труда, как мотыга и лопата, серп и молот, топор и кувалда.

Потоки людей едут в эту страну, чтобы найти себя, соизмерить смысл своей жизни со смыслом жизни бессмертных пирамид и захоронений фараонов. На этой земле возникают с особой силой вопросы, которые формулируют и на которые ищут ответы поколения людей.

Древние египтяне называли свою страну «Кемет» («Черная») по цвету чернозёма Принилья, в отличие от краснозёма пустыни.

Позже вавилоняне и ассирийцы называли Египет «Мусри», что превратилось в арабское «Мыср». Египтом эта страна стала с лёгкого языка греков: «Айгиптес», что учёные склонны считать искажением древнего египетского слова «Хеткаптах», от имени Птаха, бога ремесленников и мастеров.

...Огромная звезда под именем РА обрушилась на нашу миниатюрную и хрупкую планету. Она осветила и оживотворила все её «гостеприимные начала». Она породила жизнь, борьбу, страдание, историю, душу, разум. И смерть, и стремление избавления от неё. Разноязычие и разнокультурье. Цвет наших лиц, и разноцветье.

Мысыр халқының келбеті қайран қаларлық. Қара шайырдан бидайдың масағына дейінгі түстер бар. Олардың барлығы – РА туындысы. Бұл алуан түрлі жүздер бізді үнемі мысырлықтардың шығу тегінің генетикалық және нәсілдік мағынасын іздеуге мәжбүр етті. Неліктен олар әртүрлі? Осынау түрлі-түсті құрақтан біртұтас нәсілдік гобелен қалай тоқылған?

Барлық тарихшылар мен жазушылар қауымы мынаны мойындайды: Мысырдың қалыптасу тарихының бастауында Платонның мифтік атланттары, Орталық Азиядан келген келімсектер (көшпелілердің арғы аталары болуы мүмкін, Мысырға дейін Шумердің негізін құрған шумерлер сияқты) және Орталық Африкадан келген қара ағайындар тұр.

Олар екі өркениет құрды: біріншісі, - елдің Солтүстігінде Ніл атырауындағы Меримда; екіншісі – орталық қаласы ТАС болған Оңтүстікте. Бұл қаланың атауы түркологтың құлағын елең еткізеді: тас – кәдімгі тас. Ал Мысырда барлық қала тастан салынған.

Ендеше, Мысыр тарихы Шумер тарихының біртұтас жалғасы емес пе? Құдайларға алғаш атаулар беруді бастаған Орталық Азиядан келген көшпелілер емес пе?

АМОН – АМА, яғни ана-апа сөзінен шығаруға келіп-ақ тұр. Мұны Амон Ра Құдайының гермафродит болғаны дәлелдей алады. Және де АТОН Ра Құдайдың тарапынан оның үстемдігіне қастандық жасалды (болжамды нұсқа: АТА + ол).

Бұдан қоғамның матриархаттан патриархатқа дейінгі қалыптасуының жалпы заңдылығын көруге болады. Қалай болғанда да, бұл тарихты жалпы адамзат тарихының бастауларынан іздеу керек.

Поразительны лица людей-египтян. От чёрной смолы до колосьев пшеницы. Все они – произведения РА. Эта многоликость всегда вынуждала искать генетический и расовый смысл происхождения египтян. Откуда они все такие разные? Как был соткан расовый ковёр из этих многоцветных лоскутков?

Все историки и пишущая братия признали: у истоков формирования Египта находились мифические атланты Платона, пришельцы из Центральной Азии (возможные предки номадов, такие же, как шумеры, задолго до Египта основавшие Шумер) и чёрные братья из Центральной Африки.

Они образовали две цивилизации: первая Меримда, - на Севере страны в дельте Нила; вторая – на Юге с главным городом ТАСом. Имя этого города настораживает слух тюрколога: тас – камень. А в Египте все города строились из камня.

Не цельным ли продолжением истории Шумера является история Египта? Не кочевники ли из Центральной Азии начали давать первые имена Богам?

АМОН напрашивается на то, чтобы выводиться из слова АМА, матери-прародительницы. Это может подтверждаться тем, что Бог Амон Ра был гермафродитом. И тем, что он претерпел покушение на своё верховенство со стороны Бога АТОН Ра (возможный вариант: АТА + он).

В этом можно узреть общую закономерность становления общества от матриархата к патриархату. Как бы то ни было, историю эту следует искать в истоках всеобщей истории человечества.

Тастардағы иероглифтер арқылы оқылатын Мысыр тарихы, оның кез келген басқа патшалық-мемлекеттің тарихынан егіздің сыңарындай аумақтынын білдіреді.

Бүтіннің диалектика бойынша екіге жарылуы, олардың арасындағы күрес, осы екіге жарылудан жаңа тұтастыққа ие болуға талпыныстар. Амон Ра Құдайдың «жыныстық екіұдайлығы» туралы миф те диалектикалық сипатқа ие.

Оның үстіне, бұл миф тарихи тұрғыдан барлық халықтарда бар. Бір заманда еркек пен әйелдің бір бүтін болғанын, содан кейін ғана екіге бөлінгенін бәріміз бала кезімізде естідік. Бұны жасушалық деңгейде бөліну дәлелдейді. Ал көп жасушалы деңгейде ше?

Дамудың, қоғамдық дамудың жоғары деңгейінде, бұл енді бұлтартпас факті. Ежелгі Мысырдың өзі мұны бастан кешірді.

Бұл елдің көп ғасырлық тарихы – Жоғарғы және Төменгі Мысыр арасындағы күрестің тарихы. Тек мәтіндер ғана емес, тастардағы суреттер де көп нәрсені аңғартады. Сурет-терде біз патшалардың басындағы екі түсті тәжді көреміз: ақ (Солтүстік Патшалықтың символы) және қызыл (Оңтүстік Патшалықтың белгісі). Ал кейбір билеушілердің басындағы қос тәжені білдіреді?

Әрине, бұл патшалар біріктіруші болды деген сөз. Аңыз бойынша, ең тұңғыш біріктіруші патша, Осирис болды. Бірақ бұл бірлік ұзаққа бармады. Осирісті өзінің ағасы өлтіреді.

Әйелі Исида күйеуінің шабылған денесінің бөліктерін жинап, оны тірілтті. Бірақ бала пайда болатын орган жетіспеді, сондықтан Осирис жыныссыз Құдай ретінде көкке ұшып кетті.

История Египта, прочитанная посредством иероглифов на камнях, утверждает, что она, как две капли воды, похожа на историю любого другого царства-государства.

Диалектическое раздвоение целого, борьба между ними, попытки приобрести новые целостности в этом раздвоении. Миф о «половой дуальности» Бога Амон Ра диалектичен.

Этот миф, кроме того, историчен, в том плане, что он существует у всех народов. Все мы слышали ещё в детстве, что мужчина и женщина представляли некогда одно целое, а лишь потом раздвоились. Деление на клеточном уровне это доказывает. А на многоклеточном?

На более высоком же уровне развития, развития общественного, это уже – непреложный факт. Уже Древний Египет испытал на себе это.

Многовековая история этой страны – история борьбы Верхнего и Нижнего Египта. Не только тексты, но и рисунки на камнях говорят о многом. На рисунках мы видим на головах царей короны двух цветов: белую (символ Северного Царства) и красную (знак Южного Царства). Но о чём говорят на головах некоторых правителей сдвоенные короны?

Конечно, о том, что эти цари были объединителями. Первым царём-объединителем, по легенде, был Осирис. Но недолго длилось это единство. Осириса убивает его брат.

Жене его Исиде удалось собрать разрубленные куски мужа и оживить его. Но у тела не хватало органа деторождения, поэтому Осирис улетел на небо бесполом Богом.

Тағы да екіге бөлінген Мысыр көптеген ғасырлар бойы бір-бірімен соғысты. Перғауындардың бір-бірін қалай алмастырғанын және олардың әрқайсысының немен ерекшеленетінін сипаттау үшін талай парақ қажет.

Сол себепті мен оқырманды әр кітапханада бар, толып жатқан дереккөзге сілтеймін. Бұл оқиға тым қызықты, әрі өте әсерлі. Әзірше мен оның өзіме тікелей қатысты бөлігін ғана сөз қыламын.

Вновь разделённый надвое Египет, в течение многих веков воевал друг с другом. Масса страниц необходима для того, чтобы описать, как на смену друг другу приходили фараоны, чем каждый из них отличился.

Поэтому я отсылаю читателя к массе источников, имеющих в наличии в каждой библиотеке. История эта крайне захватывающая, интересна. А пока я коснусь лишь той части её, с которой соприкоснулся непосредственно.

Луксор қаласынан отыз шақырым жерде Патшалар алқабы немесе өлім қаласы орналасқан. Оған барар жолда шаруалар ауылынан, жоғарғы қабаттары әдейі салынып бітпеген, қазіргі заманғы адамдардың тас баспаналарының жанынан өтесің.

Бұл ежелгі ырым ғимараттардың жоғарғы қабаттарын ұрпақтары салып бітіруі керек деген сенімнен туады.

Толығымен салынып біткен үй кездеспейді, өйткені қисын бойынша бұл баласыз өтуді білдіретін қарғыспен тең.

Жақсы әдет-ғұрып, бірақ бұл біздің климат үшін жарамсыз. Мысырлықтарға оңай, үйінің төбесін жабудың қажеті жоқ, өйткені ол жерде жаңбыр жаумайды.

В 3-х десятках км от города Луксора располагается долина царей или город смерти. По пути следования к нему проезжаешь крестьянские селения, каменные жилища современных людей, верхние этажи которых преднамеренно не достроены.

Эта древняя примета вытекает из поверья о том, что верхние этажи строений должны достраивать потомки.

Полностью достроенный дом не встречается, ибо он по логике означал бы наложение на самого себя проклятья не иметь детей.

Хороший обычай, но он неприемлем для нашего климата. Египтянам легче, не надо иметь крыши над домом, так как там не бывает дождей.

Жол бойында кездесетін шаруалар дәл сол мыңдаған жыл бұрынғыдай киінген: басында бір орам мата, үстінде кең көйлек, аяқтарында қарабайыр сандалдар. Феллах-шаруалар қант қамысын, банан, бұршақ және түрлі жеміс өсіреді.

Патшалар алқабына кірген кезде туристер әрқашан Алып Мемнонға міндетті түрде тоқтайды. Бұл бір кездері Аминофис-3 храмына апарған аллеяның қалдықтары. Ғибадатхана баяғыда жойылған, қалғаны осы биіктігі 20 метрлік екі алып мүсін ғана, олардың аяғының өзінің ұзындығы 2 метр, қалыңдығы 1 метр.

Олар монолитті құмтас блоктарынан қашалған және қолын тізесіне қойып отырған перғауын бейнеленген. Әбден қираған мүсіндер.

Кейбіреулер біздің дәуірімізге дейінгі 27 жылы Мысырда қатты жер сілкінісі болды, сарайлар мен ескерткіштердің қирауы соның нәтижесі деп есептейді. Ал басқа тарихшылар Мысырда ешқашан жер сілкінісі болмағанын, барлық қирандылар адам қолымен жасалған вандализмнің нәтижесі деп пайымдайды.

Сонымен, туристер осы шартты қақпалардан өткеннен кейін Патшалар алқабына тап болады. Бұл алқап бір кездері шатқал болған. Алқаптың тарихы Тутмос-1 перғауынның өз денесін мәйітхана ғибадатханасына, салтанатты қабірге емес, жасырын орынға жерлеу туралы шешімінен басталады.

Демек, сол кездің өзінде ол өз бейітін қорлаудан және мазар тонаушылардың шабуылынан қорықты. Патшаның бұл шешімі 1700 жылдық дәстүрді бұзған еді. Оның бейіті құдық тәрізді ойып жасалған.

Встречающиеся по дороге крестьяне одеты, как и тысячи лет назад: на голове у них кусок ткани, на теле платье-балахон, а на ногах примитивные сандалии. Крестьяне-феллахи выращивают сахарный тростник, бананы, бобы, различные фрукты.

При въезде в долину царей туристы обязательно останавливаются у колоссов Мемнона. Это остатки аллеи, ведущей некогда к храму Аминофиса-3. Храм давно исчез, остались только эти две гигантские статуи 20-метровой высоты, одни только ноги, которых имеют 2 м длины и 1 м толщины.

Они вытесаны из монолитных блоков песчаника и изображают сидящего фараона, руки которого возлежат на коленях. Почти разрушенные скульптуры.

Некоторые считают, что в 27 г до н.э. в Египте произошло мощное землетрясение, результатом которого явились разрушения дворцов и изваяний. Но другие историки утверждают, что в Египте никогда не было землетрясений, что все разрушения – результат вандализма рук человеческих.

Итак, пройдя эти условные врата, туристы попадают в долину царей. Эта долина была некогда ущельем. История же долины начинается с решения фараона Тутмоса-1 захоронить своё тело не в заупокойном храме, не в пышной гробнице, а в потайном месте.

Значит, он уже тогда опасался осквернения своей могилы и налётов грабителей гробниц. Это решение царя нарушало 1700-летнюю традицию. Могилу ему выдолбили в форме колодца.

Жоспарға сәйкес, жерлеу камерасына жартастан қашалған баспалдақ жеткізеді, оны кейіннен басқа перғауындар да мұра етіп алды. Діни қызметкерлер тіпті мумияларды бірнеше рет қайта көмді. Бірақ бұл шаралар шабуыл мен тонаушылықтан құтқара алмады.

Біздің дәуірімізге дейінгі XII ғасырдан бастап мазарды тонау ұрпақтан-ұрпаққа берілетін танымал кәсіпке айналды. Мәселен, бүкіл Гурнах ауылы осыған маманданған. Ал Абдулла Расулдың отбасы тіпті тарихта қалды. Олар 36 перғауынның мумиясы жиналған, аты-жөні жоқ мазарды жасырын сақтады!

Бұл құпия 1881 жылы отбасы мүшелерін азаптау нәтижесінде ашылды. Бұл жерден Амос-1, Тутмос-3 және тіпті Рамзес-2 сияқты әйгілі перғауындардың мумиялары табылды!

Туристерді Рамзес-4, Рамзес-9, Аменофирс-2, Сети-1 және Тутанхамон мазарларына апарды.

Ең танымалы – Тутанхамонның мазары. Тарихта ерекше орны жоқ, небәрі 19 жасында қайтыс болған перғауын 1922 жылы Говард Картердің оның мазарын табуының арқасында танымал болды, дүниежүзілік тарихтың бақытына орай, оған қарақшының қолы тимеген. Мазар алтын заттарға толы екен, олар қазір Каир музейінде сақтаулы.

Картердің осы жаңалық туралы әңгімесінде өте әсерлі эпизод бар: аса мол алтын бұйымдардың арасында кептірілген гүлдердің кішкене бір шоғы жатады – бұл жас перғауынның әйелінің соңғы қоштасуы еді.

Бірақ бәрінен де түркітанушыны таң қалдырғаны – қабірден асықтың табылуы. Иә, әрбір қазақ бала күнінде ойнайтын кәдімгі мал сүйегі.

В погребальную камеру вела лестница, выдолбленная в скале по плану, который был затем унаследован остальными фараонами. Жрецы совершали даже несколько перезахоронений мумий. Но эти меры не помогли от налётов и грабежей.

Начиная с XI в до н.э., грабёж могил становится популярной профессией, передаваемой династийно. Так, целая деревня Гурнах специализировалась на этом. Семейство же Абдуллы Расула вошло даже в историю. Оно хранило в тайне безымянную гробницу, где были собраны мумии 36 фараонов!

Тайна была раскрыта в 1881 году в итоге пыток членов семьи. Нашлись мумии таких знаменитых фараонов, как Амоса-1, Тутмоса-3 и даже самого Рамзеса-2!

Туристов водят по гробницам Рамзеса-4, Рамзеса-9, Аменофирса-2, Сети-1 и Тутанхамона.

Наиболее знаменита гробница Тутанхамона. Второстепенный в истории фараон, умерший всего в 19 лет, прославился благодаря тому, что в 1922 году Говардом Картером была найдена его гробница, которую, к счастью для всемирной истории, не коснулась рука грабителя. Гробница была полна золотых вещей, которые теперь хранятся в Каирском музее.

В повести Картера об этом открытии, есть трогательный эпизод о том, что среди огромного количества золотых изделий лежал маленький веночек из сухих цветов – последнее прощание супруги юного фараона.

Но более всего поражает тюрколога то, что в гробнице был найден асык. Да, обыкновенная костяшка, с которой в детстве забавлялся каждый казах.

Патшалар алқабынан мумиясы табылған Мысыр перғауындарының ішіндегі ең атақтысы Рамзес-2 болғаны анық.

Ол перғауындардың ХІХ әулетінен шыққан, өз есімін әскери ерліктерімен және ғибадатхана құрылысымен даңқты еткен. Оған қоса, ол ұзақ өмір сүрді (96 жыл), гаремі болды: 200 қызды, оның ішінде өзінің төрт қызын әйелдікке алды...

Қаншама айбынды ескерткіштер тұрғызғанымен, олардың бәрі құлады, дәл солайша осы бір жартылай адам-жартылай құдайдың да даңқы өшті. Оның күл-талқан болған даңқы мен азғындығының көрінісіндей алып мүсіндерінің сынықтары бүкіл Мысырда шашылып жатыр.

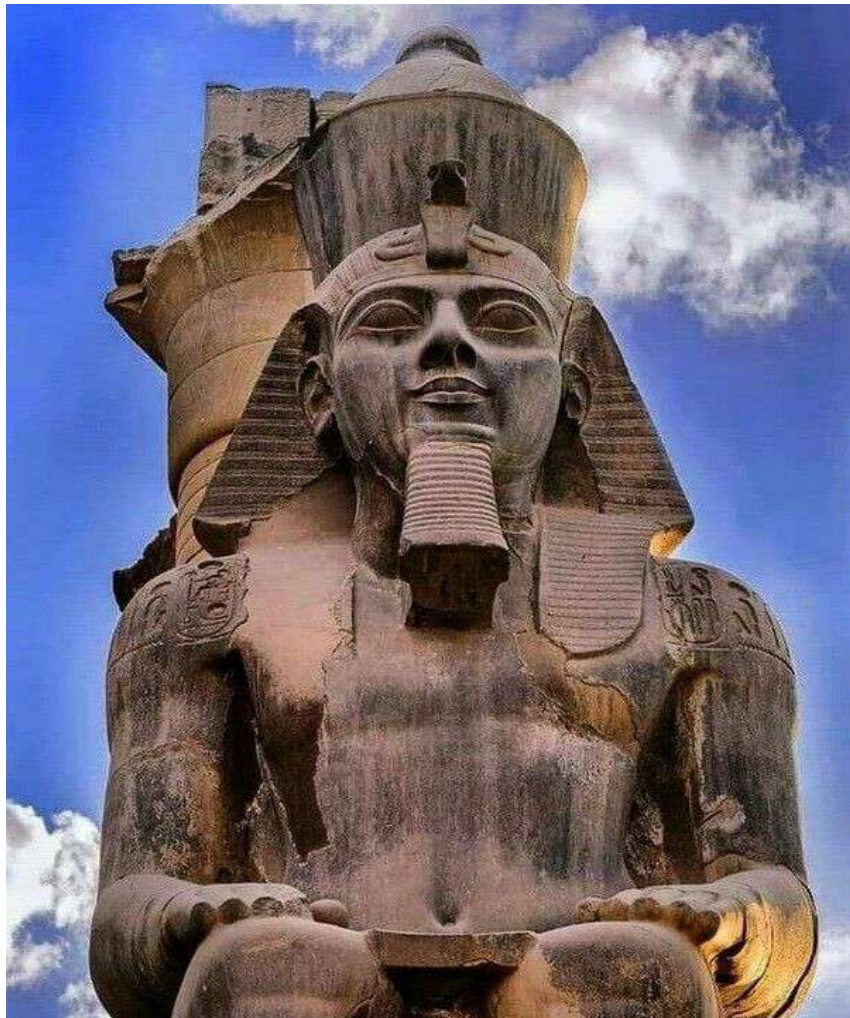
Наиболее знаменитым из всех фараонов Египта, мумия которого была найдена в долине царей, был, пожалуй, Рамзес-2.

Он из ХІХ династии фараонов, прославил себя военными подвигами и храмопостроительством. Кроме того, он прожил долгую жизнь (96 лет), имел гарем: взял в жёны 200 девушек, включая и своих четырёх дочерей...

Хотя он строил величественные памятники, но они все пали, как пала и слава этого получеловека-полубога. Осколки его огромных статуй, как куски его славы и позора, разбросаны по всему Египту.

3. О РАМЗЕСЕ -2

Фараон сидит на троне,
озабочен, грозен он:
словно он лишён короны,
и двухсот прекрасных жён.

Стало быть, ему корона
и златой великий трон
выше Бога Ра-Амона,
слаще сладких его жён?!?

Жён же, можно обновить,
лишь была б цела корона,
Амон-Ра же заменить
на того же Ра-Атона.

Как отец, он – непристойный -
дочерей своих брал в жёны!!!
Думал, воля фараона
выше нравов и закона?!?

День и ночь неугомно,
позабыв и жён, и сон,
соревнуясь с Ра-Амоном,
воздвигал он пантеон.

Он хотел, чтоб, как к Амону,
шли к нему все на поклон,
но куда ему до Бога,
он, всего лишь, фараон.

Даже мумия не вечна,
хоть придай любой фасон.
Жизнь людская скоротечна.
Ты ошибся, фараон!

Фараон, фараон,
ты не прав со всех сторон!

(автор стиха – Бекет Карашин)

4. ДЕЙР ЭЛ-БАХАРИДЕГІ ЖЕРЛЕУ АНСАМБЛІ ПОГРЕБАЛЬНЫЙ АНСАМБЛЬ В ДЕЙР-ЭЛЬ-БАХАРИ

Патшалар алқабынан кейін Мысыр тарихындағы алғашқы және соңғы «перғауын-әйел» Хатшепсут (билік еткені жылдары: б.з.д. 1539-1527 жж.) салдырған Дейр-эл-Бахаридегі архитектура өнерінің жауһары іспетті жерлеу ансамблін атап өтуге болады.

Ол Тутмос-1 перғауынның қызы болатын, оның ұлы жоқ еді. Оның ағасы 2-ші Тутмостың ұлы Тутмос-3 кәмететке толмаған, сол себепті Хатшепсут өзін регент деп жариялап, жиенін тақтан аулақтатты. Перғауындарға ұқсау үшін ол жасанды сақал қойып, ерлердің киімін киген.

Бірақ інісі бұл қорлықты ұмыта алмады. Ол қайтыс болғаннан кейін Тутмос-3 өз қызметін барлық ескерткіштердегі тәтесінің есімін жоюдан бастады, содан кейін ғана 17 әскери жорықта өзінің даңқын шығарып, патшалығы үшін жаңа жерлерді жаулап алды. Кейінгі замандардың бәріне әбден таныс хикая...

После долины царей можно отметить архитектурный шедевр погребального ансамбля в Дейр-эль-Бахари, построенный первой и последней «фараоншей» в истории Египта Хатшепсут (годы правления: 1539-1527 гг до н.э.)

Она была дочерью фараона Тутмоса-1, который не имел сыновей. Сын же его брата Тутмоса-2, Тутмос-3, был малолетним, поэтому Хатшепсут, объявила себя регентшей, устранив своего племянника с трона. Чтобы уподобляться фараонам она носила накладную бороду и мужскую одежду.

Но её племянник не мог забыть этого унижения. После её смерти Тутмос-3 свою деятельность начал с уничтожения имени тётки на всех монументах, а только затем прославил себя в 17 военных походах, завоевав новые земли для своего царства. Вполне знакомая история для всех последующих времён...

Мен ғибадатхананың сұлулығы мен сән-салтанатын сипаттамай-ақ қояйын, оны көзбен көріп, таңдай қаққан, суретке түсірген дұрыс.

Не буду описывать красоты и величие храма, его лучше посмотреть, заснять и любоваться.

Бірақ осы және басқа перғауындардың аттары «түркіше оқуға» сұранып-ақ тұр: Тутмос – Тутмиш (Елтұтмыш, т.б.). Ал ХАТшепсут есімі ХАТунмен байланысты емес пе? Онымен қоса, басқа этностарға қарағанда әйелдердің билігі біздің даламыздың көшпелілеріне тән болды (Томирис, Зарина, Аппак, Рәзия, Шеджерет ат-Дурут, т.б.) емес пе.

Но имена этих и других фараонов напрашиваются на «тюркочтение»: Тутмос – Тутмиш (Ильтутмиш и т.п.). А не связано ли имя ХАТшепсут с ХАТун? К тому же, правление женщин чаще, чем у других этносов, было присуще именно номадам наших степей (Томирис, Зарина, Аппак, Разия, Шеджерет ат-Дурут и т.п.).

Ал ТУТАНХамон (Тудун, Тутан – түркі қағандарының аты әрі лауазымы) ше? Әрине, бұл тізбекті жалғастыра беруге болады, бірақ сәуегейлік – сүйкімсіз іс.

А ТУТАНХамон (Тудун, Тутан – и имена, и титулы тюркских каганов)? Конечно, этот ряд можно продолжить, но гадание – дело неблагоприятное.

5. ЭХНАТОНУ

Хотел свершить переворот
в умах, сердцах, воззрениях,
считал: с тобою не народ, -
народонаселение.
Мир, перевернув наоборот,
АМОНа заменил АТОНОм,
себя поднял на небосвод, -
назвал, как бога, ЭхНАТОНОм.
Богиней сделал Нефертити,
супругу нежную свою.
Она и ныне знаменита,
стоит в музее, как в раю.
Наследник твой ТутанхАМОН,
Амона снова возродил,

решил, что ты лишь охЛАМОН,
как будто, вовсе и не жил.
Идейно, умственно, морально
и генетически был слаб –
династия прервана летально,
от кровосмешения устав.
Эх, лишь эхом стал ты, Эхнатон,
ты – жертва, плод своих безумий,
не бог ты, - просто пустозвон,
пустой и глупый фараон,
попавший в дряхлый пантеон
окаменевших страшных мумий.

Автор стиха – Бекет Карашин

Осынау алып ғимараттарды жасаған ұлы еңбек, олардың бойында мәңгілік сұрақтар мен шешілмейтін жауаптар қалдырды. Ұлы пирамидаларды салу соншалық маңызды болды ма? Осы құрылыс алаңдарында қаншама жанның өмірі қиылды? Сұп-суық тастардан мәңгілікті іздеу қажет пе? Көп тонналық тас блоктармен адам жаны мен оның өлместігін көрсету мүмкін бе?

«Бәрі уақыттан қорқады, ал уақыт пирамидалардан қорқады», - дейді Мысыр мақалы. Пирамидалардың фонында бұл мақал өзін ақтайды және оның мағынасы бар.

Бірақ бұл мақал философиялық тұрғыдан алғанда, Жаппай Қирау, Болмыстың қатал немқұрайдылығы, Баршаның және Барлығының Өлімі алдындағы өзінің бейдиалектикалығымен көмескі тартады.

Осылайша, пирамидалардың бетіндегі жылтыр жабындардан түк қалмады. Тіпті тас блоктар кейінгі дәуірлердің мұқтаждығы мен қажеттіліктері үшін, басқа ескерткіштер мен храмдарды салу үшін тасып әкетілді.

Великий труд создавал эти великие строения, закладывая в них вечные вопросы и почти неразрешимые ответы на эти них. Стоило ли строить великие пирамиды? Сколько душ загублено на этих стройках? Стоит ли искать вечность в холодных камнях? Надо ли величие и бессмертие души возводить из многотонных каменных блоков?

«Всё страшится времени, но время боится пирамид», - гласит египетская пословица. На фоне пирамид эта пословица имеет своё оправдание и смысл.

Но с точки зрения философской, эта пословица меркнет своей недиалектичностью перед Всеобщим Разрушением, холодным Равнодушием Бытия, Смертью Всего и Вся.

Так, почти не осталось на пирамидах глянцевых покрытий. Даже каменные блоки растаскивались для нужд и потребностей поздних эпох, для строительства других памятников и храмов.

Хеопс пирамидасын салған еңбектің ұлылығын сонау Геродоттың өзі әсем сипаттаған.

«Хеопс, - деп жазды ол, - өзінің соңында ғаламат туынды: өз пирамидасын қалдырды. Мысыр Рампсиниттер билігі дәуіріне дейін гүлденген, жақсы басқарылатын ел болған деседі.

Рампсиниттердің орнына келген Хеопс бүкіл мысырлықтарға өзіне жұмыс істеуді бұйырды. Біреулеріне Араб тауларының (қазіргі Асуан, – курсив біздікі. – Б.Қ.) карьерлерінде жарып алған тастарды Нілге сүйреп апаруға бұйрық берілді; басқалары оларды өзеннен өткізу үшін кемелерге тиеп, Ливия тауларына жеткізуге мәжбүр болды. Құрылыс алаңында тұрақты түрде 100 мың жұмысшы болды, олар үш ай сайын ауысып отырады.

Геродоттың бұл әңгімесі толық көлемде келтірілмеген, бірақ, біріншіден, құрылысшылардың ғаламат зор жұмысын (көбінесе 45-50 градус ыстықта) көрсетуге, екіншіден, пирамидалар – адам қолының туындысы екенін, ешқандай да бөгде планеталықтар салмағанын тағы бір рет растау үшін жеткілікті.

Ақыр соңында, бұл құрылыстардың қажеттілігі мен орындылығы туралы мәселеге қайта оралу үшін қажет. Мысырда барлығы 100-ден аса пирамида бар. Олардың ең көнесі – Саккарадағы Жосер перғауынның пирамидасы (шамамен 4700 жыл бұрын салынған).

Бас сәулетші-құрылысшы Имхотептің есімі тарихта қалды. Ол Даналықтың нышаны еді. Ол сонымен қатар, Медицина Құдайы атағын алған емші болды.

Величие труда, построившего пирамиду Хеопса, красочно было описано ещё Геродотом.

«Хеопс, - писал он, - оставил после себя грандиозное произведение: свою пирамиду. Говорят, что Египет до эпохи правления Рампсинитов был процветающей, хорошо управляемой страной.

Хеопс, наследовавший Рампсинитам, приказал всем египтянам работать на него. Одним было приказано перетаскивать к Нилу камни, выломанные в карьерах Арабских гор (ныне Асуан, - курсив наш, Б.К.); другие должны были нагружать их на суда для перевозки через реку и тащить их к Ливийским горам. На стройке постоянно находились 100 тысяч рабочих, которые сменялись каждые три месяца.

Этот рассказ Геродота приведён не в полном объеме, но достаточен для того, чтобы, во-первых, констатировать титанический труд строителей (часто в 45-50 градусную жару), во-вторых, лишний раз утвердить, что пирамиды – строения рук человеческих, а не постройки каких-то инопланетян.

И, наконец, чтобы снова вернуться к вопросу о необходимости и целесообразности этих строений. Всего в Египте пирамид более 100. Самая древняя из них – пирамида фараона Джосера в Саккаре (построена около 4700 лет тому назад).

Осталось в истории имя главного архитектора-строителя – Имхотеп. Он символизировал собой Мудрость. Кроме того, он был лекарем, заслужившим звание Бога медицины.

Дәл осы ғажайып адам, өз заманының данышпаны Мысырдағы пирамидалар құрылысындағы бүкіл есеп-қисаптың, әдіс-тәсілдердің негізін қалаушы. Шындап келгенде, атақ-даңқтың ең үлкен үлесі өз халқын азапты еңбектің құрдымына батырған перғауындарға емес, соған тиесілі болуы керек еді.

Дегенмен, бұл перғауындар соншалықты көрнекті билеуші болған жоқ, әйтсе де ең ұлы пирамидаларды салды.

Бірақ, Геродот атап өткендей, олар бүкіл елді өздеріне жұмыс істеуге мәжбүр етті. Сонда қалай, өзінің бейшаралығын даңқ биігі мен жасанды өміршеңдікпен бүркемелеу үшін бе? Осыған байланысты басқа да сұрақтар туындайды. Егер де олар осыншама ұзақ жылғы бүкіл ересен еңбекті басқа да игі істерге жұмсаса ше?

Жоқ әлде пирамидалар адам өзінің керемет мүмкіндіктеріне таңғалып, өз еңбегіне мәңгі риза болып жүруі үшін қажет пе? Әлде пирамидалар еңбектің ғана емес, білімнің де нышаны шығар?

Осылайша, бір-бірінің желкесінде тұрған үш пирамида, осынау фантастикалық әрі геометриялық тұрғыдан мінсіз құрылыстар масштаб пен пропорциялардың орны жылжып кеткендей біртүрлі сезім тудырады.

Өзіндік бір оптикалық сағым оларды жазық етіп көрсетеді, әйтсе де олар – биіктігі бар болғаны бір метрлік кемер. Олардың көлеңкесі жоқ дерлік, дыбыс олардан тайқып кетеді. Олардың жанында иллюзиялардың феериясы пайда болады: жерге конусқа ұқсап түсетін күн сәулелері пирамидалардың қырымен бірдей бұрышта қиысады.

Именно этот чудо-человек, гений своего времени, стал основателем всех расчётов, методов и способов строительства пирамид в Египте. Ему-то и должна принадлежать львиная доля славы, а не фараонам, ввергшим свой народ в пучину мученического труда.

Всё же, не такими выдающимися правителями были эти фараоны, построившими, однако, самые великие пирамиды.

Но, как замечал Геродот, они заставили работать на себя всю страну. Для того чтобы возвеличить своё ничтожество до высот славы и мнимого бессмертия? В связи с этим вопросом возникают и другие. Если бы весь невероятный труд в течение многих лет они направили на многие другие благие дела?

А может быть пирамиды и нужны для того, чтобы человек вечно удивлялся своим возможностям и восторгался своим трудом? А может, пирамиды не только символы труда, но и знаний?

Так, стоящие друг другу в затылок три пирамиды, эти фантастические и геометрически строгие постройки, вызывают странное чувство какого-то смещения масштабов и пропорций.

Своеобразный оптический обман делает их пологими, хотя они – уступы метровой высоты. Они почти не дают тени, от них отскакивает звук. Возле них рождается феерия иллюзий: солнечные лучи, падая конусом на землю, расходятся под тем же углом, что и грани пирамид.

Жалпы таң қалдыратын нәрселер көп. Мысалы, Хеопс пирамидасының биіктігін миллиардқа көбейтсе, Жерден Күнге дейінгі қашықтыққа тең. Ғалымдар есептің негізіне «алтын қиманың» пропорциялары алынған деп болжайды, негізгі параметрлер соның көмегімен жасалған (оның ішінде іргенің қабырғаларының екі еселенген биіктікке қатынасы, яғни пирамида қырларының көлбеу бұрышы).

Цифрлар қайран қалдырады: бұл пирамида 2,3 миллион блоктан тұрады. Егер пирамиданы 20 жыл салса, демек, жұмысшылар күніне 300 блоктан қалап отыруға тиіс. Күндізгі уақыт 12 сағатқа созылады, ендеше, сағатына 25 блоктан қалаған болып шығады. Құрылыс қарқыны күмән туғызатыны анық...

Удивляет и многое другое. Например, высота пирамиды Хеопса, если её умножить на миллиард, равна расстоянию от Земли до Солнца. Учёные предполагают, что в основу расчёта легли пропорции «золотого сечения», с помощью которых устанавливались основные параметры (в том числе и отношение сторон основания к удвоенной высоте, т.е. угла наклона граней пирамиды).

Поражают цифры: в тело этой пирамиды уложено 2,3 миллиона блоков. Если пирамиду строили 20 лет, то значит, рабочие должны были укладывать по 300 блоков в день. Световой же день длится 12 часов. Выходит, что укладывали по 25 блоков в час. Темпы строительства вызывают явные сомнения...

7. СФИНКС «СКИФИСТЕН» ШЫҚҚАН БА? СФИНКС ОТ «СКИФИСЦЕВ»?

Сфинкс – тарихтың ұлы құпияларының бірі. Оның кейбір жұмбақтары шешіліп, оқылып жатыр. Мысалы, египтологтар Сфинкстің шын аты – Херекмет деп оқыды. Бірақ оның есімінің түсіндірмесі («Аспандағы хор»), меніңше, асығыс берілген сияқты. Осы жұмбақтардың бірін мен де өзімше шешуге тырыстым...

Шындықтың кейпіне айналған өтірік бар: Сфинксте перғауын Хефреннің жүзі бейнеленген, ол оның күзетшісі және соның пирамидасымен бірге салынған. Бірақ Сфинкс Гизаның ұлы пирамидаларына қарағанда әлдеқайда ертерек жасалғаны, оның олардан тәуелсіз өз тарихы бар екені дәлелденді.

Оның адамбасты арыстан денесі скиф сарындарын еске салады және соны меңзейді. Скифтер жануарлардың денесін бір-бірімен және адам денесі мүшелерін аң денесімен араластыратыны баршаға белгілі (кентавр, гриф қанаты мен тырнақтарына ие арыстандар, адамдардың басындағы бұқа мен қасқыр бетпердесі және т.б.).

Бұл дәстүр Мысырда да болған. Көптеген мысырлық құдайлардың бастары жануар текті, ал денелері (скараб қоңыздан басқасы) – адам денесі.

Сфинкс – одна из великих загадок истории. Некоторые загадки его разгадываются, прочитываются. Например, египтологи прочитали настоящее имя Сфинкса – Херекмет. Но интерпретация его имени («Хор на небосклоне»), как кажется мне, дана поспешно. Одну из этих загадок по-своему попытался разрешить и я...

Существует ложь, ставшая подобием истины: Сфинкс имеет лик фараона Хефрена, является его охранником и построен вместе с его пирамидой. Но доказано, что Сфинкс создан намного раньше великих пирамид Гизы, что он имеет свою, независимую от них, историю.

Его тело льва с головой человека напоминает и диктует скифские мотивы. Скифское смешение тел животных друг с другом и частей человека с телом зверей общеизвестно (кентавр, львы с крыльями и когтями грифов, бычьи и волчьи маски на головах людей и т.п.)

Эта традиция существовала и в Египте. Головы многих богов Египта животного происхождения, а их тела (кроме скарабея) – тела людей.

Скифтер (Геродоттың айтуы бойынша) Аресті (түркі тілінде АРЫС, арыстан) ең құрметті Құдай деп есептеген, оны кейінірек АРЫСтан деп атаған. Бұл Соғыс Құдайы, ол ежелгі гректер (АРЕС) мен римдіктерде (МАРС) де солай.

Көпқұдайшылдық дәуірінде кәсіптің немесе қызметтің әрбір түрінің өз Құдайы болды: егіншілік Құдайы, қолөнершілер Құдайы, ақындар Құдайы, т.б. Соғыс та қызметтің бір түрі болғандықтан, өз Құдайын талап етті. «Соғыс – еркектің діні», - Махамбеттің өлең шумақтарын ақын Арон Атабек осылай аударған.

Ендеше, соғыс кезіндегі ең қажетті қасиет қандай? Әрине, ол – қара күш. Бұл күшті өгіз бен арыстан бейнелеген. Бұқаны да құдай тұтқан (Юпитер, т.б.), бірақ бәрінен де сұрапыл әрі «тарихи» аң арыстан болып шықты (АРС, БАРС, содан келіп – БейБАРЫС, БАРЫСбай, АРСұлан және т.б.).

Біздің дәуірімізге дейінгі 1,5 мыңжылдықта скифтер өздерімен бірге өз құдайы Аресті Қара теңіз аймағына атпен алып келген (бәлкім, киммериялықтар да бар шығар, оларды Геродот онша білмейтін).

Бірақ ол бұған дейін қанша мың жыл өмір сүрді? Ол киіз үймен және пирамида-қорғандарымен бірге алдымен Персия арқылы Шумерге, содан кейін Мысырға өтуі бек мүмкін. Міне, мен бұл көшпенділерді скифтер емес, грекше мәнермен «скифтіктер» деп атаймын.

Соғыста тек дәрекі физикалық күш қана емес, сонымен қатар басқа нәрсе де қажет... Сфинкс – «адам-арыстан» немесе «арыстан-адам» болғандықтан, ол ақыл мен күштің синтезін білдіреді және бейнелейді. Ал ең күшті және сонымен бірге ең ақылды (әдемі, т.б.) субъект – Құдай.

Наиболее почитаемым Богом, скифы (по Геродоту) считали Ареса (от тюркского АРЫС, лев), которого позже именовали АРЫСтан. Это Бог войны, который стал таковым и у древних греков (АРЕС), и у римлян (МАРС).

В эпоху политеизма каждый вид занятий или деятельности имел своего Бога: Бог земледелия, Бог ремесленников, Бог поэтов и т.п. И война, являясь родом деятельности, требовала своего Бога. «Война - религия мужчины», - переводил строки Махамбета поэт Арон Атабек.

А какое качество на войне самое необходимое? Конечно же, - сила. Эту силу символизировали бык и лев. Быка тоже обожествляли (Юпитер и др.), но более воинственным и «историчным» оказался лев (АРС, БАРС, отсюда – БейБАРС, БАРСбай, АРСулан и т.д.).

Скифы в Причерноморье привезли с собой на конях за 1,5 с лишним тысячелетия до н.э. своего бога Ареса (а может быть, и киммерийцы, которых Геродот особо не знал).

Но сколько тысячелетий он существовал до этого? Он мог вместе с юртой и курганами-пирамидами проникнуть сначала через Персию в Шумер, а затем и в Египет. Этих-то номадов я на греческий манер и называю не скифами, а «скифцами».

На войне необходима не только грубая физическая сила, но и нечто другое .. Поскольку Сфинкс – «человеколев» или «леочеловек», постольку он олицетворяет и символизирует синтез разума и силы. А самый сильный и одновременно самый разумный (красивый и т.д.) субъект это Бог.

Сфинкс, шамасы, Мысыр тарихындағы екінші дәрежелі перғауынның аяғында жатқан иттің кейпі емес, Құдай болса керек. Оның үстіне, мәдениеттердің заңды байланысы мен сабақтастығына сәйкес, ол дәл осы Соғыс құдайы болуы әбден ықтимал.

Сфинкс Мысыр мәдениетіне жат жерліктер ықпалының жемісі емес пе? Оны алғаш көргенде: «СКИФис!» деп айқайлаған ежелгі гректер емес пе еді, оның атауы кейін «Сфинкс» деп бұрмаланып кеткен жоқ па?!?

Әйтсе де ол Соғыс құдайы болса, дәл соғыс кезінде оның жолы болмады. Сфинкс бір кездері мінсіз еркектік келбетке ие еді. Оның осы келбетін әбден бүлдірді: Мысыр билеушілерінің бірі оның мұрнын сындыруды бұйырды, скиф-мамлюктер оны зеңбірекпен атты, Наполеонның француздары мылтықтан оқ жаудырды, ал ағылшындар оның басын тіреп тұрған колонна қызметін атқаратын сақалын алып кетті.

Бұл Құдай табиғаттың қыңырлығынан да зардап шекті. Көптеген ғасыр бойы сфинкстің денесін құм жауып жатты, бірақ оның басы қашан да осы шөл шабуылынан биік тұратын еді.

Тіпті сонау Тутмос-4 кезінде тазарту жұмысы жүргізілген; соңғы рет оны XX ғасырдың басында аршыған. Тағдырдың осыншама соққысына төтеп беру қиынға соғып, бірде, 1988 жылдың түнінде Сфинкстің мойнынан салмағы 350 кг болатын тас сынып түсіп, тарс етіп құлады!

Мәдениет әлемі дабыл қақты. АҚШ, Франция және Германия өкілдерінің кеңесі шұғыл түрде жиналды. Тексеру кезінде мүсіннің ішінен жарықшақтар табылды. Сфинкс алдыңғы 4000 жылмен салыстырғанда, тек қана XX ғасырдың ішінде қатты зақымданған!

Сфинкс, похоже, и есть Бог, а не подобие собаки, возлежащей у ног второстепенного фараона в истории Египта. Причём, согласно закономерной взаимосвязанности и преемственности культур, он, вероятнее всего, является именно Богом войны.

Не является ли Сфинкс итогом иноземного влияния на культуру Египта? Не древние ли греки, увидев его впервые, восклицали: «СКИФис!», имя, которого затем исказилось: Сфинкс?!?

Если он, всё-таки, Бог войны, то ему не повезло именно во время войн. У Сфинкса было когда-то совершенное мужское лицо. Его совершенство обезобразили: один из правителей Египта приказал отбить ему нос, скифы-мамлюки палили в него из пушек, французы Наполеона – из ружей, а англичане увезли его бороду, которая носила функцию колонны, носителя головы.

Этот Бог пострадал и от прихотей природы. В течение многих веков тело Сфинкса засыпал песок, но голова его всегда была выше этих нашествий пустыни.

Ещё при Тутмосе-4 производилась расчистка, последний раз его раскапывали в начале XX века. Всех этих ударов судьбы выдерживать стало трудно и однажды ночью 1988 года, от шеи Сфинкса откололся и с грохотом упал каменный кусок весом в 350 кг!

Культурный мир забил тревогу. Срочно собрался консилиум из представителей США, Франции, Германии. При обследовании обнаружилось трещины внутри скульптуры. Только лишь за один XX век Сфинкс был повреждён больше, чем за 4000 предыдущих лет!

Консилиум тарады, ал мысырлықтар синтетикалық материалдарды пайдаланып, жарықшақтарды өздері жөндеуге, тұғырды нығайтуға және сынған фрагменттерді қалпына келтіруге мәжбүр болды. Олар британдықтардан Сфинкстің сақалын қайтаруды талап етті, бірақ «шаштараздар» оны әлі қайтарған жоқ. 900 тонналық бастың сақал-тірегі осы уақытқа дейін жетіспей тұр.

Сфинкстің етегінде қазылған құдық бар, оған келушілер тиын лақтырады, «тарихты сақтаушы» деп есептейтін осынау тас «адам-арыстаннан» шапағат тілеп, сауықтыруды, қорғауды сұрайды.

Мысыр мақалы: «Сфинкс тіл қатқанда, жердегі тіршілік әдеттегі шеңберінен шығып кетеді» дейді. Әзірше Сфинкс мың жылдық үнсіздігіне адал және Шығысқа көз салып тұр, құдды ол – «Жарық Шығыстан келеді» дейтін римдік мақалдың нышаны сияқты. Асылында, ол өзінің шығу тегінің бағыты мен көкжиегін меңзеп, бәрімізге жорамал айтып тұрғандай: болашақ Шығыс өркениетінде...

Консилиум разъехался, а египтянам пришлось самим заделать трещины, используя синтетические материалы, укрепить пьедестал, восстановить отколовшиеся фрагменты. Они потребовали от англичан вернуть бороду Сфинкса, но «брадобреи» её до сих пор не вернули. До сих пор 900 тонной голове не хватает бороды-опоры.

У подножия Сфинкса вырыт колодец, куда посетители бросают монеты, прося исцеление и защиту, умоляя милость «хранителя истории», каким считают этого каменного «человекольва».

Египетская пословица гласит: «Когда Сфинкс заговорит, жизнь на земле сойдёт с привычного круга». А пока Сфинкс хранит тысячелетнее молчание и смотрит на Восток, словно именно он – предшественник римской поговорки «Свет идёт с Востока». Кажется, что он подсказывает направление и горизонты своего происхождения и предсказывает всем нам: будущее за цивилизацией именно Востока...

8. СКИФЫ У СФИНКСА

...Злато саков стерегут
на курганах те же грифы...
А на нильском берегу
к Сфинксу снова скачут скифы...

Горше редьки разве хрен?
Слаще истины ли ложь?
Бог ли Сфинкс или Хефрен,
на кого же он похож?

Сфинкс – «Истории Хранитель»?
Нет! Он – Бог войны, не пёс,
не защитник, - разрушитель,
испаритель наших грёз.

По-арабски, он – «отец
страха, жути, ужаса»,
он несёт всему конец,
всем, грядущим голосом!

Ведь пословица гласит,
как прозорливый завет:
«Когда Сфинкс заговорит,
то померкнет белый свет».

... Словно стрелы Амон-Ра,
ядра вырвали жестоко
нос его. И лишь дыра
смотрит в сторону Востока.

Смотрит Сфинкс на свой исток,
ждёт с Востока Солнце-Ра,
предрекает, как пророк:
«Там грядущая пора...»

...Фараоны воздвигали,
оставляли пирамиды
(ныне строят города)...
Сфинкс же, лордами обритый,
стонет: «Где же борода?!?»

Слава Ра, что нет усов, -
их обрили бы со Сфинкса,
благо, не было трусов,
их содрали б для зверинца.

Крали воры-фараоны,
славу у людей труда,
воздадим мы им поклоны,
это их ведь «борода»!

...Сфинкс есть Бог, но Бог Войны,
любят его, всё же, люди,
он есть «Я», но он и «Ты»,
за него мы встанем грудью!

Засыпал его песок,
но, однако, не засыпал.
Сфинкс в пустыне выжить смог, -
совершеннейшая глыба!

(автор стиха –Бекет Карашин)

9. МЫСРДАН ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ЕГИПЕТКЕ ДЕЙІН ОТ МИСРА ДО СОВРЕМЕННОГО ЕГИПТА

Бүгінгі Мысыр – ежелгі және қазіргі заманның қызықты қоспасы. Мұнда 70 миллион адам тұрады, оның 18-19 миллионы – Каир тұрғындары. Каирде 1 шаршы километрге 50 000 адамнан келеді, яғни бір адамға небәрі 20 шаршы метр тән, оның ішіне, әрине, тұрғын үйлер, көшелер, жұмыс орындарының және басқа кеңістіктердің аумағы кіреді.

Сәнді тұрғын үйлер мен кеңселер тозығы жеткен ескі ғимараттармен, жұпыны үйлермен және қазіргі адамдардың баспанасымен мидай араласып жатыр.

Әдетте түсік жасатуға тыйым салынған ислам елдерінде балалар көп туылады. Өзі тар жерде бұл тағы бір қорқынышты мәселеге айналады.

Сегодняшний Египет – странная смесь древности и современности. В нём проживают 75 млн. человек, 19-20 млн. из которых – жители Каира. На 1 квадратный километр в Каире приходится 50000 человек, т.е. на долю одного человека приходится всего лишь 20 кв. метров, включая, разумеется, площадь жилья, улиц, рабочего места и прочих пространств.

Фешенебельные жилые дома и офисы перемежаются со старыми полуразрушенными зданиями, убогими домами-жилищами современных людей.

Детей в исламской стране, где запрещаются аборт, как правило, рождается очень много. В пространственной тесноте это становится новой страшной проблемой.

Бірақ Мысыр мұсылман елі болғанымен, сенім мен зайырлылықты ұштастыру жолымен келеді. Мұнда ортағасырлық әл-Азһар дәстүрлері қайта жаңғыра бастады. Қазіргі әл-Азһар – тек сенім ғана емес, құқық институты. Яғни, сенім енді қатып қалған қасаң қағида емес, оны қасиетті канон санамайды, қайта заманауи жағдайларға бейімдеуге тырысады.

Шейхтар түсік туралы пікір таластыруды бастап кетті. «Харам» (тыйым) санатынан басқа, «халал» (рұқсат) категориясы күшіне енеді. Ол аборт мәселесін денеге жан кіргізу сәтін анықтау призмасы арқылы шешуге тырысады. Адам эмбрионына қанша уақыттан кейін жан бітеді? Егер осы уақытты анықтаса, онда соған дейін түсік жасатуға болады.

Адамның мәнін «қоғамдық қатынастардың жиынтығы» деп анықтайтын марксизм философиясы тұрғысынан бұл дау-дамай өте күлкілі, оғаш емес, жабайы болып көрінеді.

Адамды биологиялық емес, элеуметтік тіршілік иесі ретінде қарастыратын тек марксизм ғана емес, бұл көзқарасты жан туралы көптеген заманауи ілімдер де ұстанады.

Бірақ ислам гуманизмі парадоксқа толы. Ұрықты өлтіру күнә, оған жан беріліп қоюы мүмкін ғой. Бірақ ендігі қалыптасып қойған жандарды өлтіруге болады, әсіресе олар кәпірлердің жаны болса.

Өркениет, зайырлылық пен заманауи технологиялар Мысырды да айналып өтпеді. 1978 жылдан бастап Египет «қақпасы ашық» елге айналды. Бұл ел қазір – араб әлемін Батыс өркениетінен алшақтату арқылы салынған өзіндік көпір іспетті.

Но Египет, хотя и мусульманская страна, идёт по пути совмещения веры и светскости. Традиции средневековой аль-Азхар начинают здесь возрождаться. Ныне аль-Азхар – институт не только веры, но и права. То есть веру уже не догматизируют и не канонизируют, а пытаются приспособить к современным условиям.

Шейхи уже начали дискуссии по поводу аборта. Кроме категории «харам» (запрет) в действие вступает категория «халал» (разрешение). Она пытается разрешить проблему аборта через призму определения момента вселения души в тело. Через какое время людской эмбрион обретает душу? Если определить это время, то можно до него делать аборты.

С точки зрения философии марксизма, определяющего сущность человека как «совокупность общественных отношений», эти споры выглядят смешно, не диковинно, а дико.

Не только марксизм рассматривает человека, как существо общественное, а не биологическое, этого взгляда придерживаются и многие современные учения о душе.

Но исламский гуманизм парадоксален. Грех убивать плод, а вдруг в нём уже есть душа. Но убивать уже сформированные души можно, особенно, если они души кафиров.

Цивилизация, светскость и современные технологии стороной Египет не обошли. С 1978 года Египет стал страной с «открытыми воротами». Эта страна ныне – своеобразный мост через отчуждение арабского мира от западной цивилизации.

Мысыр – әскерлендірілген, бірақ теңгерімді саясат пен дипломатия жүргізетін мемлекет. Мысырдың зайырлылығын түрлі көріністер негізінде бағалауға болады.

Әйелдер Ирандағыдай міндетті түрде орамал тақпайды, олардың киімдері де алуан түрлі. Мысыр фильмдерінде ашық эротикалық сахналар жоқ, бірақ сүйісу – махаббат кадрларының атрибуты.

Теледидардан батыстық эротика мен шығыс арулары киген сәнді іш киімдердің көрсетілімі емін-еркін көрсетіледі. Бүгінгі таңда Мысыр киноиндустриясы бүкіл араб әлеміндегі ең озығы болып саналады.

Мысыр фильмдері кинофестивальдерде беделді марапаттарды иеленіп жүр. Мысалы, Иосиф Шахиннің «Тағдыр» атты фильмі Канн кинофестивалінде «Алтын пальма бұтағын» алды, мұнда XII ғасырдағы ұлы араб философы Ибн Рушд – басты кейіпкер. Мен басқа да фильмдерді көрдім, олар батыстық эталондар тұрғысынан өте заманауи.

Әлбетте, қазіргі Мысырдан оның ежелгі мәдениетін бөліп қарау мүмкін емес. Біз ұңғымалардан мұнайды қалай сорсақ, заманауи Мысыр туризмнен ақшаны солай сорып жатыр.

Туристер топырлап келетін Каир музейінің бір өзі неткен ғажап! Ол 1902 жылы ашылған, қорларда сақталған 100 000 экспонатты есептемегенде, 150 000 экспонат қойылған жүздеген көрме залдары бар.

Бірақ музейдегі тәртіп әлі реттелмеген. Оны әзілдеп «құндылықтар қоймасы» деп атауы бекер емес.

Египет – военизированное государство, но ведущее взвешенную политику и дипломатию. О светскости Египта можно судить по многим проявлениям.

Женщины, как в Иране, не носят платков в обязательном порядке, одеяния их более разнообразны. В египетских кинофильмах нет откровенных эротических сцен, но поцелуи являются атрибутами любовных кадров.

По телевидению свободно транслируются западная эротика и демонстрация модного женского белья на телах восточных красавиц. Египетская киноиндустрия на сегодняшний день является самой передовой во всем арабском мире.

Фильмы египтян завоёвывают на кинофестивалях престижные премии. Например, фильм Иосифа Шахина «Судьба», где главным героем показан великий арабский философ XII века Ибн Рушд, получил золотую пальмовую ветвь каннского фестиваля. Я был на просмотре и других фильмов, они вполне современны в смысле западных эталонов

Конечно, оторвать от современного Египта его древнюю культуру невозможно. Современный Египет буквально высасывает деньги из туризма, как мы нефть из скважин.

Чего только стоит лишь каирский музей, куда стекаются толпы туристов! Он открыт в 1902 году, располагает сотней экспозиционных залов, в которых хранятся 150000 экспонатов, не считая 100000 экспонатов, хранящихся в запасниках.

Но порядок в музее до сих пор не наведён. Не зря его шутливо называют «склад ценностей».

Музейдің ең қомақты коллекциясы – Тутанхамонның алтын бұйымдары. Бір күні «қоймада» төтенше оқиға болды. Орыс египтологы Н.Ф. Петровский жұртшылықтың назарын Тутанхамонның алтын асатаяғының жоқтығына аударды. Есі шыққан қызметкерлер оны жанталаса іздеп, дивандардың бірінің астынан тауып алған.

Асатаяқтың тұтқасынан бір қабат алтын қырып алыныпты. Мұны кім және қашан жасағаны жұмбақ күйінде қалды, өйткені сәредегі мөр бүлінбеген.

Дәл осы «қоймадан» 3000 жыл бұрын өмір сүрген патшайым мумиясының басы кездейсоқ табылды. 1987 жылы музейде 11 жәдігердің жоғалғаны анықталды, ал тексеру жүргізген кезде сәрелердің бірінде 32 экспонат жоқ болып шықты.

Бір қуанарлығы, ұрылар қолға түсті. Сөйтсе, олар күндіз келіп, музей жабылар алдында әжетханаға тығылып қалған, түнде сәрелерді үптеп «жұмыс істейді» екен. Бұл 3 түнге созылған. Әлі күнге дейін билет сатушылар: «Қандай билет қажет: көру үшін бе, қону үшін бе?» деп қалжыңдайды.

Бірақ Мысыр тек Каир ғана емес. Мысырдағы халық саны бойынша екінші және экономикалық маңызды қала – Александрия. Қалада 5 миллион адам тұрады, Ніл өзенінің бойымен 70 шақырымға созылып жатыр. Оның негізін біздің дәуірімізге дейінгі 331 жылы Александр Македонский қалаған.

Бір кездері (б.з.д. 280 жылы) мұнда әлемнің 7 кереметінің бірі саналатын 150 метрлік шамшырақ орнатылған. Ол 1375 жылғы жер сілкінісінен құлаған дейді.

Самая значительная коллекция музея – золотые изделия Тутанхамона. Однажды на «складе» произошёл казус. Русский египтолог Н.Ф. Петровский обратил внимание общественности на отсутствие золотого посоха Тутанхамона. Удручённые сотрудники стали искать его и обнаружили под одним из диванов.

С ручки посоха был соскоблен слой золотого покрытия. Кто и когда это сделал, осталось тайной, так как печати на витрине были в целости.

На этом же «складе» была случайно обнаружена голова мумии царицы, жившей 3000 лет назад. В 1987 году была обнаружена пропажа 11 экспонатов музея, а когда начали проводить ревизию, то в одной из витрин не доставало 32 экспонатов.

К счастью задержать воров удалось. Оказывается, попав в музей днём, они прятались перед закрытием его в туалетах, а ночью «работали», вычищая витрины. Это продолжалось 3 ночи. До сих пор билетёры шутят: «Вам, какой билет: для просмотра или спальный?»

Но Египет не только Каир. Вторым по численности населения и экономической значимости городом Египта является Александрия. В городе проживает 5 млн. человек, он протянулся вдоль Нила на 70 км. Он был основан ещё в 331 г. до н.э. Александром Македонским.

Некогда (в 280 г. до н.э.) здесь был воздвигнут 150 метровый маяк, одно из 7 чудес света. Говорят, он рухнул во время землетрясения 1375 г.

Әйтсе де, Александрияны даңқты еткен шамшырақ та емес, тіпті Македонский де емес, кітапхана екенін әрбір көзіқарақты адам біледі. Біздің дәуірімізге дейінгі III ғасырда бұл білім ғибадатханасының қоймаларында 700 000 кітап сақталған.

Бірақ б.д.д. 47 жылы болған өрт осы қазынаның орасан зор бөлігін жалмап қойды. 391 жылы тағы да өрт шығып, білім қоймасын дауыл тигендей жойып жіберді. Аман қалған кітап қоры VII-VIII ғасырларда таусылды.

1980 жылдары кітапхананы қайта жаңғырту ісі басталды, ол 220 000 миллион АҚШ долларына бағаланды. Кітапхананы қалпына келтіру жөніндегі комиссия «Асуан декларациясын» қабылдады, оған сәйкес 120 миллион долларды Мысыр үкіметі, ал қалған соманы халықаралық ұйымдар бөлді.

Қазіргі уақытта кітапханада 300 000 кітап бар, оның қорын 5 миллионға дейін ұлғайту көзделген. Кітапханада 7 ярус және 3 ғимарат бар: негізгісі жастарға және зағиптарға арналған. Конференц-залға 3000 адам сыяды. Қолжазбалар залында папирус пен қарақұйрық терісіне жазылған мыңдаған жылдық кітаптар, Құранның 25 аудармасы қойылған.

Александриядағы *мәмлүк Сұлтаны Қайтбайдың бекінісі* өте ғажап. Ол Жерорта теңізінің жағасында орналасқан және кезінде қаланы Османлы флотилияларының шапқыншылығынан қорғаған. Бұл үлкен теңіз цитаделі аса берік құрылыс. Ішіне кіргенде, оны ешқандай теңіз шабуылы бұзып-жара алмайтынын сезінесің. Алты ғасырдан астам уақыт бойы нық тұрған ол әлі күнге дейін жап-жаңа ғимарат секілді көрінеді.

Но всякий образованный человек знает, что славу Александрии принёс не маяк и даже не Македонский, а библиотека. Ещё в 3 в. до н.э. в хранилищах этого храма знания хранились 700000 книг.

Но в 47 году до н.э. пожар проглотил львиную долю этих сокровищ. В 391 году новый пожар смерчем уничтожил кладовые знания. Уцелевшие фонды погибли в 7-8 вв.

С 1980 года началось восстановление библиотеки, которое было оценено в 220000 миллионов долларов США. Комиссия по восстановлению библиотеки приняла «Асуанскую декларацию», согласно которой 120 млн. долларов выделило египетское правительство, а оставшуюся сумму – международные организации.

В библиотеке на сегодняшний день собрано 300000 книг, фонд их предполагается расширить до 5 миллионов. Ныне библиотека насчитывает 7 ярусов и 3 здания: основное, для молодёжи и для слепых. Конференцзал вмещает 3000 человек. В зале рукописей встречаются 1000-летние книги, написанные на папирусе и коже газели, 25 переводов «Корана».

Впечатляет в Александрии *форт мамлюкского Султана Кайтбая*. Он находится на берегу Средиземного моря и, в своё время, защищал город от нашествий османских флотилий. Эта огромная морская цитадель построена основательно. Находясь в ней, ощущаешь, что никакие морские атаки не способны его разрушить. Простоявшая свыше 6 веков, она до сих пор выглядит как новостройка.

Мұнда грек және романдық әлемнің әсері осы күнге дейін сақталған. Александриядағы музей грек және рим мүсіндеріне толы, олардың көпшілігінің басы кесілген. Рим театры классикалық стильде салынған, тіпті акустикасының өзі бастапқы күйінде тұр.

Александрияда тұтастай еврей кварталдары бар, оларда жарты миллион еврей тұрады дейді.

Қала өзінің балық мейрамханаларымен танымал, бірақ олардың балық тағамдары менің, Каспий жағалауы тұрғынының тәбетін оята қойған жоқ. Тек Жерорта теңізіне аяғымызды малғанда, бірден туған Каспийдің ойыңа орала кетеді.

Бүкіл Мысыр – жер шарының туристік тартылыс күшінің ядросы іспетті. Асуан, Филе, Ком-Омбо, Эдфу, Эсна, Синай, Мединет-Абу, Саккара, Абидос, Дендера, Мемфис, Медум, Дейр-эл-Бахари, Дахшур секілді туристік орталықтар жыл он екі ай туристерді магнитше тартады. Мысыр үкіметі туризмнің орасан зор пайда әкелетінін әлдеқашан түсінді. Бұл салаға қыруар қаржы құйып, оны баяғыда-ақ қайтарып алған.

Мемлекеттік бизнестен жеке туристік бизнес те қалыспайды. Бүкіл дүкендер мен лавкалар түрлі кәдесыйға толы. Оларды жасайтын қолөнер шеберханалары күндіз-түні жұмыс істейді. Тас кесуші, ағаш, сүйек оюшылар маңдай терін төгіп еңбек етеді.

Зергерлер металл балқытып, сырға-сақина соғып жатыр. Қолөнершілер тонналап папирус шығарады, суретшілер оған сурет салады. Экзотикалық ат-арбалар бүкіл қаланы аралап желіп жүр, кез келген адамды мінгізуге дайын. Желкенді және моторлы қайықтар бортына топ-топ туристі толтырып алып, Нілдің суын тілгілейді.

Влияние греческого и романского мира сохранилось здесь до сих пор. Музей в Александрии наполнен греческими и римскими статуями, масса которых обезглавлена. Римский театр построен в классическом стиле, даже акустика осталась первоизданной.

В Александрии существуют целые еврейские кварталы, говорят, что в них проживает полмиллиона евреев.

Город славится своими рыбными ресторанами, но рыбные блюда у меня, прикаспийца, не вызвали особого аппетита. Лишь омовение ног в Средиземном море моментально вызвало представление о родном Каспии.

Весь Египет – ядро туристической гравитации земного шара. Такие центры туризма, как Асуан, Филе, Ком-Омбо, Эдфу, Эсна, Синай, Мединет-Абу, Саккара, Абидос, Дендера, Мемфис, Медум, Дейр-эль-Бахари, Дахшур и др. круглогодично, как магнит, притягивают к себе туристов. Египетское правительство давно осознало, какую огромную выгоду несёт собой туризм. Оно вложило в эту сферу огромные деньги, которые давным-давно уже вернуло себе.

Не отстаёт от государственного и частный туристический бизнес. Одними только сувенирами наполнены целые лавки и магазины. Днём и ночью работают кустарные цеха по их выпуску. В поте лица трудятся камнетёсы, резчики по дереву и кости.

Ювелиры отливают и чеканят свои изделия. Мастера выпускают тонны папируса, на них рисуют свои картины художники. По всем городам снуют и скачут экзотические конные кареты, готовые прокатить любого желающего. Парусники и моторные лодки бороздят воды Нила, погрузив на борт толпы туристов.

Кафелер, барлар мен мейрамханалар келушілерді тәулік бойы қабылдайды. Қонақүйлер де сол туристерге толы. Аудармашылар бос отырмайды. Оның үстіне олар өз тіліне аударып қана қоймай, аңқылдақ қонақтардан пайда табады.

Египеттегі туризм – ерекше құбылыс. Өз еліңді де сондай деңгейде көргің келеді еріксіз. Біздің Алтайдан Каспийге дейін шетелдіктерге көрсететін дүниеміз жеткілікті. Есіктің «Алтын адамынан» Атыраудың «Алтын адамына» дейін. Отырар қирандыларынан Сарайшық қазбаларына дейін.

Кафе, бары, рестораны круглосуточно принимают посетителей. Гостиницы заполнены теми же туристами. Не сидят без дела переводчики. Более того, они не только переводят слова, но и делают, кроме того, деньги на простодушных приезжих.

Туризм в Египте – уникальное явление. Поневоле хотелось бы в том же качестве видеть и свою страну. Нам есть, что показать иностранцам от Алтая до Каспия. От исыкского до атырауского «Золотого человека». От руин Отрара до раскопок Сарайчика.

Екінші бөлім ТҮРКІЛІК МЫСЫР

Часть вторая ТЮРКСКИЙ ЕГИПЕТ

10. ТАРИХ, МАДЕНИЕТ

Әдеттегідей, барлық жердегі секілді түркілердің Мысырда да жолы болмады. Египеттің ресми тарихнамасында өз тарихының 4 кезеңі қатталған: фараондық, гректік, римдік және арабтық (кейде оны араб-мұсылмандық деп атайды).

Ал сонда түркілердің 1000 жылдық билігі қайда қалды?! Ахмад Тулуннан (IX ғ.) Османлылар билеген XIX ғасырдың аяғына дейін? Олардың барлығын (ғұламдар, құлдар, кулемендер, селжүктер, мәмлүк-қыпшақтар, османдар) арабқа айналдырып жіберген. Тым болмағанда, «өзіміздің» келімсектер дейді, өйткені олар Мысыр мен мұсылман әлемін қорғаған.

10. ИСТОРИЯ, КУЛЬТУРА

Как всегда и везде, не повезло тюркам и в Египте. Официальная историография Египта законсервировала 4 периода своей истории: фараонский, греческий, римский и арабский (иногда его называют арабо-мусульманским).

А где же оказалось 1000-летнее правление тюрков?! От Ахмада Тулуна (IX век) до конца XIX века, когда им правили османы? Всех их (гулямов, кулов, кулеменов, сельджуков, мамлюков-кипчаков, османов) сделали арабами. В лучшем случае, пришельцами, хотя и «своими» потому, что они защищали Египет и мусульманский мир.

Дегенмен, мысырлықтар талай түркіні дәріптеп, есімдері мен қызметін ұмытпаса да, оларды әлі лайықты биігіне көтерген жоқ.

Ал парсылар, римдіктер, наполеондық француздар мен отаршыл ағылшындар Мысыр тарихында ешқандай орын таба алмады. Өйткені олар жаулап алушы ғана емес, басқыншы болды.

Ирандық ахеменидтер Мысырды өркениеттің таңы атар-атпас дәуірде жаулап алды, римдіктер оны отарлады, одан кейін Наполеонның француздары мен ағылшын басқыншылары бұл көне елде жағымсыз із қалдырды. Олардың тұсында Мысыр халқы бас көтеріп, азаттық үшін күресті.

Парсылардың езгісінен құтқарушы Ескендір Зұлқарнайын – Александр Македонский Мысырдың батыры атанды. Луксорда (Карнак ғибадатханасы) тас тауашада жасырынған алаяқ-оракул Құдайдың «дауысын» салып, Македондық Саша Мысырды парсы билігінен құтқару үшін Амон-Ра Құдайдың ұлы болып дүниеге келді деп иландырды.

Грек билеушісінің күткені де осы пәтуа еді. Ол «бөтендер» арасында «өз» адамына айналды, Мысыр жерінде Құдай болды. Бұл жаһангер парсы шахтарынан әлдеқайда ақылды еді, өйткені ол қирату мен қорлаудың орнына грек мәдениетін енгізе бастады.

Оның тұсында Мысырда мүсін және бейнелеу өнерінің жауһарлары пайда болды, олар әлі күнге дейін музейлерде сақтаулы. Мысырдағы екінші маңызды қала Александрия оның есімімен аталды және ешқашан атауы өзгертілмеді.

Хотя многих тюрков египтяне превозносят, помнят их имена и деяния, но их не поставили ещё на подобающую высоту.

Но персам, римлянам, французам Наполеона и англичанам-колонизаторам не нашлось подобающего места в истории Египта. Потому, что они были не только завоевателями, но и угнетателями.

Иранские Ахемениды покорили Египет ещё на заре цивилизации, римляне его колонизировали, затем французы Наполеона и англичане-оккупанты оставили нелицеприятный след в этой древней стране. Население Египта при них поднимало восстания, боролось за свободу.

Героем же Египта стал Александр Македонский, избавитель от ига персов. В Луксоре (храме Карнака) мошеник-оракул, спрятавшись в каменной нише, голосом Бога внушал, что Саша Македон появился на свет в качестве сына Бога Амон-Ра, чтобы принести Египту избавление от персидского владычества.

Это определение было на руку греческому владыке. Он стал «своим» среди «чужих», Богом на земле Египта. Этот завоеватель был намного умнее, чем персидские шахи, поскольку он вместо разрушений и издевательств, стал внедрять греческую культуру.

При нём появились в Египте скульптурные и живописные шедевры искусства, которые до сих пор сохранились в музеях. Его именем был назван и никогда не переименован второй по значимости город Египта, Александрия.

Мысырдағы ұлы грек өркениетінің орнын *Рим легиондары* алмастырды. Олар саяси басыбайлылықты ғана емес, мәдениетті де әкелді. Мен акустикасын поэтикалық түрде сынап көрген Александриядағы Рим театры өзінің төлтума қалпымен қайран қалдырады, әрине, уақыт оны да аямады.

Римдіктер Египетті мәденилендіріп қана қоймай, христиандар мен еврейлерді қудалады. Бұл «мәдени варварлар» нағыз геноцид жасады.

Олардың қудалауымен копт христиандары мен еврейлер Мысырға ағылды. Олар римдіктердің қуғын-сүргінінен жасырынып, өмір сүру үшін жартастардан үңгір ойды. «Қасиетті Отбасының» өзі де Мысырда олардан жасырынып жүрді.

Бірақ римдіктер де осынау көне елде тамыр жая алмады. Олардың орнын VI ғасырда арабтар басты. Олар Еуропаға еніп үлгерген халифат құрды (Испан халифаты). Бірақ бұл сарациндер де роман әлемінің мәдениеті мен тарихын бағындыра алмады.

«Қасиетті христиан соғысы» оларды наным-сенімі үшін Еуропадан қуып шықты, содан кейін олар қайтадан Мысыр аумағына лап қойды.

«Крест жорықтары» ортағасырлық әлемді қайтадан дүр сілкіндіре бастады. Екі семиттік сенім (христиандық және ислам) өліспей беріспейтін шайқасқа кірді. Бұл катаклизмді шешу үшін тарих өз тағдырының жаңа субъектілерін көмекке шақырды.

Олар *түркілер* еді. Олардың Мысырда пайда болу тарихы өзінің құпиясымен және мойындалмауымен қайран қалдырады. Естеріңізге сала кетейік, сонау б.д.д. VII ғасырда Каспий маңындағы скифтердің өзі (Ишпақай, Мәди, Партатуа) одан 28 жыл бойы алым-салық жинаған.

На смену великой греческой цивилизации пришли в Египет римские легионы. Они несли не только политическое покорение, но и культуру. Римский театр в Александрии, где акустику испробовал я в поэтической форме, поражает своей первозданностью, хотя разрушение временем коснулось и его.

Римляне не только окультуривали Египет, но и преследовали христиан и евреев. Эти «культурные варвары» устраивали самый настоящий геноцид.

От их гонения стеклись в Египет христиане-копты и евреи. Они вырубали в скалах пещеры, чтобы скрываться и жить в них от преследования римлян. От них скрывалось в Египте и само «Святое Семейство».

Но и римляне не сумели прижиться в этой древней стране. На смену им пришли арабы в 6 веке. Они создали халифат, который проник уже в Европу (Испанский Халифат). Но и эти сарацины не смогли покорить культуру и историю романского мира.

«Священная христианская война» за веру вытеснила их из Европы, а затем она выплеснулась снова на территорию Египта.

«Крестовые походы» снова стали потрясать средневековый мир. Две семитские веры (христианство и ислам) сцепились в смертельной схватке. Чтобы разрешить этот катаклизм история призвала новых субъектов своей судьбы.

Ими оказались *тюрки*. История их появления в Египте поразительна своей таинственностью и непризнанностью. Нелишне будет напомнить, что ещё скифы из Прикаспия (Ишпақай, Мәди, Партатуа) взимали с него дань 28 лет в VII в. до н.э.

Бірақ түркілердің нағыз «дала бөрілері» орта ғасырларда мың жыл бойы Мысырға (тек Мысырға ғана емес) бет түзеді. Мен өзімнің барлық еңбектерімде бұл уақиғалардың себебін табиғи апаттардан, мысалы, Даланы су басуынан, жұттан, жануарлардың жаппай қырылуынан іздеуге бейілмін.

Далалық қоныстанушылар толқыны түрлі елдерге, аймақтарға ауды. Неліктен? Адамдар туған жерін, ата-бабасының бейітін, үйреншікті табиғатты, өмір салтын еріккеннен тастап кетпейді.

Халықтардың кез келген көші-қоны әрқашан соғыстармен, жаңа жерлердің автохтондарымен консенсус табу әрекеттерімен қатар жүрді.

Бұл қайшылықтардың түркілерге де тікелей қатысы бар. Қандас бауыр этностар бірін-бірі қырып сала бастады. Қазіргі Моңғолия жерінде басталып, Сырдария жағасында, «оңтүстік орыс» даласында, Византия, Болгария, Венгрия, Кавказ территорияларында жалғасқан **қыпшақтардың оғыздармен соғысы** бүкіл орта ғасырлық елдерге жетті. Түркілер бірін-бірі қырып қана қоймай, бір-бірін құлдыққа мәжбүрлеп, сатып жіберген.

Түркілердің алғашқы ұрпақтары Мысырда дәл осылай пайда болды. Олар халифаттарды баса-көктеп, халифтердің өздерін қырып-жойды, ортағасырлық елдердің бәрінде билікке өршелене ұмтылды.

Арабтар да, парсылар да, үнділер де, ауғандар да, судандықтар да, сол заманғы бүкіл Еуропа да, және де сол кездегі ең қаһарлы жауынгерлер – моңғолдар да олардың жойқын шабуылына қарсы тұра алмады.

Но настоящие «степные волны» тюрков в течение тысячелетия накатывались на Египет (и не только на Египет) в средние века. Причины этих событий во всех своих публикациях я склонен искать в природных катаклизмах, таких как джут, затопление Степей, массовый мор живности.

Волны переселенцев из степей подались в различные страны и веси. С какой стати? От хорошей жизни люди не стали бы покидать родные места, могилы предков, привычный ландшафт, образ жизни и т.д.

Любые переселения народов всегда сопровождалось войнами, попытками нахождения консенсуса с автохтонами новых земель.

Эти коллизии непосредственно коснулись и тюрков. Родные по крови братские этносы стали вырезать друг друга. **Войны кипчаков с огузами**, которые начались ещё на территории современной Монголии и продолжились на берегах Сыр-Дарьи, «южно-русских» степях, на территории Византии, Болгарии, Венгрии, Кавказа, докатились до всех стран средневековья. Тюрки не только вырезали друг друга, но и ввергали в рабство, продавали друг друга.

Именно так появились первые поколения тюрков в Египте. Они заполонили Халифаты, вырезали самих халифов, безудержно рвались к власти во всех средневековых странах.

Пред их натиском не смогли устоять ни арабы, ни персы, ни индийцы, ни афганцы, ни суданцы, ни вся Европа того времени, а затем и самые мощные воины того времени, монголы.

Түркі жалдамалылары мен құлдары моңғолға дейінгі орта ғасырларда барлық билікті басып алды. Олар IX ғасырда Мысыр мен Сирияда (Ахмад Тулун), Ихшенидтер (X ғ.), Йеменде (Расулидтер, 1229-1454), Үндістан мен Ауғанстанда (Ғазнеуидтер, Дели сұлтандығы), Иран мен Иракта, Хорезмде, Армения мен Әзірбайжанда (Селжүктер, Жалайырлар) патшалық етті, Мысырда, Сирияда және басқа елдерде (қыпшақ-мәмлүктер) өз билігін орнатты, бүкіл Еуропаны тізе бүктірді (османлылар).

Әсіресе, түркілердің Мысырдағы және басқа ортағасырлық елдердегі тарихы ерекше таң қалдырады. Бұл туралы осы жолдар авторының «Бейбарыс: дәуір және тұлға» атты кітабында толық сипатталған. Бұл оқиғаға тағы да тоқталу артық етпейді.

Жалдамалы жауынгер Ахмад Тулун 863 жылы Мысырда, Сирия және Палестинада билікті басып алды.

865 жылы түркілер Ирактағы билікті басып алып, төрт халифтің басын шапты. X ғасырда онда Ихшенидтер билік құрды.

1021 жылдан 1134 жылға дейін түркілер судандық құлдарды 3 рет, соның ішінде халиф Хақимнің жеке гвардиясын қырып салды.

1193 жылы Үндістан мен Ауғанстандағы билікке Каспий теңізінің жағасынан шыққан қыпшақ-түріктер келді.

Селжүк-түріктер Таяу және Орта Шығыстың барлық елдерін жаулап алып, крест жорықтарының Мұсылман шығысына жасаған шабуылдарын бірнеше рет талқандады.

Тюркские наёмники и рабы захватили всю власть домонгольского средневековья. Они воцарились уже в IX в. над Египтом, Сирией (Ахмад Тулун), Ихшидиды (10 в.), в Йемене (Расулиды, 1229-1454), Индией и Афганистаном (Газневиды, Делийский Султанат), Ираном и Ираком, Хорезмом, Арменией и Азербайджаном (сельджуки, джалаиры,), установили своё владычество в Египте, Сирии и др. странах (кипчаки-мамлюки), поставили всю Европу на колени (османы).

Особенно удивительна эта история тюрок в Египте и других средневековых странах. Наиболее подробно она описана в книге автора этих строк «Бейбарс: эпоха и личность». Нелишне будет вновь затронуть эту историю.

Воин-наёмник Ахмад Тулун захватил власть в Египте, Сирии и Палестине в 863 году.

В 865 году тюрки захватывают власть в Ираке, изрубив при этом четырёх халифов. В X веке там же правили Ихшениды.

С 1021 года по 1134 год тюрки 3 раза вырезали рабов-суданцев, включая личную гвардию халифа Хақима.

В 1193 тюрки-кипчаки из берегов Каспия пришли к власти в Индии и Афганистане.

Тюрки-сельджуки завоевали все страны Ближнего и Среднего Востока, неоднократно разбили поползновения крестоносцев на мусульманский Восток.

Кресшілер «Қасиетті қабірхананы» («Гроб Господня») христиандық Еуропаға қайтара алмады. Содан Арыстан жүректі Ричард христиандардың оған барып тұруы үшін Саладиннен рұқсат сұрауға мәжбүр болды. Саладин кеңпейілділікпен бұған рұқсат берді, сол үшін Еуропа оны дәріптеді.

Селжүктердің билігі 1260 жылы Беріш тайпасынан шыққан қыпшақ-құлдардың билігіне ауысты.

Бұл орайда біздің атақты жерлесіміз Бейбарыс ерекше көзге түсті (арабтар оны түрліше атайды: Биберс, Дахер Биберж, аз-Захирия, т.б.).

Ол моңғол түмендерін 3 рет талқандады, Христос жауынгерлерінің армиясын тас-талқан етті, Франция королі ІХ Людовикті бауырларымен қосып тұтқынға алды, Армения мен Әзірбайжанды жаулап алды және Мысырдың ең ұлы мәдениетінің негізін қалады.

Оның Мысырдағы даңқы Македонскийдан да асып түсті, өйткені оның тұсында Мысыр орта ғасырдағы ең бай және ең атақты елге, ал Каир әлемдегі ең бай қалаға айналды.

Бейбарысты Македонскийдің ғана атақ-даңқы емес, перғауындардың да даңқы алаңдатқан сияқты. Ол бірде әйгілі пирамидаларды аралап жүріп, жебесін олардың ұшар басынан асыра атқаны содан емес пе?

Хеопс пирамидасының басына көтеріліп, әмірлеріне оның үстіне киіз үй тігуді бұйырғаны, сол жерде олардың бірнеше күн демалуы соны меңземей ме?

Ұлы Сұлтанның мыңдаған жыл бұрын өмір сүрген перғауындармен «тілдесіп», оларға адам өмірінің мәңгілік еместігін, даңқтың салыстырмалы категория екенін, жер бетіндегі барлық нәрсе бір Құдайдың қалауымен болатынын дәлелдегенін елестету қисынды.

«Гроб Господня» крестоносцы не смогли вернуть христианской Европе. Тогда Ричард Львиное Сердце вынужден был просить разрешения посещать его христианам у Саладина. Последний милостиво позволил это сделать, за что его прославила Европа.

Власть сельджуков в 1260 году сменилась властью рабов-кипчаков из племени Берш. Наиболее отличился при этом наш знаменитый земляк Бейбарс, (арабы называют его по-разному: Биберс, Дахер Бибердж, аз Захирия и т.д.)

Он 3 раза разбил тумены монголов, громил армии воителей Христа, пленил короля Франции Людовика ІХ с братьями, покорил Армению и Азербайджан и заложил основы величайшей культуры Египта.

Его слава в Египте затмила славу самого Македонского, ибо при нём Египет стал самой богатой и выдающейся страной средневековья, а Каир самой богатым городом мира.

Не только слава Македонского, но и слава самих фараонов, видать, волновала самого Бейбарса. Не потому ли он однажды, посещая великие пирамиды, посылал свои стрелы выше их вершин?

Не потому ли он, взобравшись на вершину пирамиды Хеопса, приказал своим эмирам воздвигнуть на ней юрту, в которой они отдыхали в течение нескольких дней?

Стоит вообразить, что великий Султан через тысячелетия «общался» с фараонами, доказывая им, что жизнь человеческая не вечна, что слава – относительная категория, что всё на земле творится по воле единого Бога.

Бәлкім, «бөрілі тайпаның» бөлтірігі Бейбарыс пирамиданың басына шығып алып ұлыған болар, бұл дауысты дала бөрілері естіп, сонау алыстағы Атамекенінде іліп алып кетер деп үміттенген болар...

Бейбарыс билеген тұстан Каир «Мың мешіт» еліне айнала бастады, олардың әрқайсы-сы басқаларынан, тіпті белгілі бір мағын-ада, - ұлы пирамидалардан да керемет.

Жалпы, мәмлүк-түріктер мешіт салу және басқа да архитектура құрылыстарының саны бойынша сәулет өнері саласында перғауындардан, грек сәулетшілерінен, римдік басқыншылардан, араб халифтерінен де асып түсті.

Мысалы, халифалар алты ғасыр ішінде Каирде небәрі 10 мешіт пен медресе салса, мәмлүктер өз билігінің 267 жылы ішінде басқа құрылыстарды (цитадель, бекініс, бөгет, т.б.) айтпағанда, 136 мешіт салды.

Бұл жерде біз Османлы қысымы тұсында қайтадан билікке келген османдар мен мәмлүктердің тұсында салынған ғимараттарды есепке алмаймыз.

Тіпті мыңдаған жыл бойы билеп-төстеген перғауындар бар болғаны 115-ке жуық храм мен жүзге жуық пирамида салған. Сондықтан да бұл ғимараттардың барлығын сипат-тап беру немесе тіпті аралап шығу мүмкін емес.

Мысырға келген кез келген қазақстандықтың Сұлтан Бейбарыс мешітіне бармауы кешірілмес күнә. Мешіт көне Каирде, Аббасияға барар жолда орналасқан, бірақ ол қазірдің өзінде заманауи ғимараттармен қоршалған, кейінгі мамлюк билеушілерінің мешіттерінен оқшау тұр.

Наверное, сын «волчьего племени», Бейбарс, был на вершине пирамиды, надеясь на то, что этот вой будет услышан степными волками и подхвачен ими на далёкой Родине...

Начиная с Бейбарса, Каир начал превращаться в страну «Тысяч мечетей», каждая из которых великолепнее других и даже, в некотором смысле, - чем великие пирамиды.

Вообще, турки-мамлюки по количеству построек мечетей и других архитектурных сооружений превзошли в области зодчества и фараонов, и греческих зодчих, и римских завоевателей, и арабских халифов.

Например, если халифами за 6 веков было построено в Каире всего 10 мечетей и медресе, то мамлюки за 267 лет своего правления построили 136 мечетей, не говоря о других сооружениях (цитаделях, фортах, плотинах и т.д.).

Здесь мы не берём во внимание сооружения, построенные при османах и мамлюках, снова приходивших к власти во время османского ига.

Даже за тысячелетия фараоны построили всего лишь около 115 храмов и около ста пирамид. Поэтому, не то, что описать, даже посетить все эти строения, не представляется возможным.

Быть в Египте и не посетить мечеть Султана Бейбарса, непростительно любому казахстанцу. Мечеть находится в старом Каире, на пути в Аббасию, но она уже окружена современными зданиями, обособлена от мечетей более поздних правителей-мамлюков.

Сыртынан қарағанда, бұл аса үлкен төртбұрышты бекініс (ауданы 100х100 м), қуатты тас қабырғаларының басындағы кертештерінің биіктігі 11 метрге жетеді. Бір ерекшелігі, бұл кертештердің пішіні қарапайым үш бұрышты, ал олардың кейінгі қыпшақ мәмлүктерінің мешіттеріндегі аналогтары – қазақтың «қошқар-мүйіз» оюы бейнесінде салынған. Демек, бұл дәстүрді Бейбарыстан кейін қыпшақ-түріктер енгізген. Мешіт 1269 жылы салынған.

Мешіттің тарихын бір кездері Олдридж баяндап берді. Соған сілтеме жасайық. «XV – XVI ғасырларда мешіт қараусыз қалды, – деп жазды Олдридж, – 1796 жылы Каирге аяқ басқан француздар оны бекініске айналдырып, қабырғаларына зеңбірек орнатты.

Олар бекіністі тұрғындардың француздарға қарсы көтерілісі кезінде Каирде өлтірілген Наполеонның штаб офицері, поляк Сулковскийдің есімімен атады.

Кейіннен бұл ғимарат сабын шығаратын зауыт, наубайхана, қойма ретінде пайдаланылды, ал британдық басқыншылар ол жерде мал соятын қасапхана орнатқан.

1928 жылы мешіт тазартылып, жөнделді, бірақ алаң әлі де Каирдің қараусыз, ұмытылған бұрышы болып қала берген.

Бейбарыстың мешіт салу үшін империяның түкпір-түкпірінен әкелген ең құнды құрылыс материалдарынан ешнәрсе қалмады. Тек осынау бір мүйістің монастырь тәрізді тым-тырыс атмосферасы ғана сақталған, оның биік қабырғалары шу-шұрқанды өткізбейді, ми қайнатар ыстықта салқын аулада тыныстау жанға рахат сыйлайды.

Снаружи она является довольно большой квадратной крепостью (площадью 100х100 м), с мощными каменными стенами и зубцами, достигающими высоты 11 м. Что характерно, зубцы эти просто треугольной формы, а более поздние их аналоги на мечетях кипчакских мамлюков – в формах казахского узора «кошкар муиз». Значит, эта традиция внедрилась тюрками-кипчаками после Бейбарса. Мечеть была построена в 1269 году.

Историю мечети описывал в своё время Олдридж. Сошлёмся на него. «В XV и XVI веках мечеть была заброшена, - писал Олдридж, - и французы, вступив в Каир в 1796 году, превратили её в крепость, установив на стене пушки.

Они назвали крепость по имени поляка Сулковского, штабного офицера Наполеона, убитого в Каире во время восстания населения против французов.

Позднее здание использовали для мыловаренного завода, булочной, склада, а английские оккупанты устроили в нём скотобойню.

В 1928 году мечеть подчистили, подновили, но всё же площадь остаётся заброшенным и забытым уголком Каира.

От ценнейших строительных материалов, которые Бейбарс привозил для строительства мечети со всей империи, ничего не осталось. Сохранились лишь по-монастырски тихая атмосфера этого уголка, где в жаркий день приятно посидеть на прохладном дворе, высокие стены которого скрадывают шум».

Бір ғажабы, содан бері мешітте ештеңе өзгерген жоқ. Оның артқы ауласын арам шөп басқан, тіпті ішкі қабырғалары да бүлінген, құрылыс материалдарының қалдықтары мен қоқыс әр жерде шашылып жатыр. Дәл сондай жайлы атмосфера, сапсалқын ауа. Бірақ мешіт жұмыс істеп тұр!

Құдіреттің қалауымен мен оның ерлерге тиесілі бөлігінде намаз оқылып жатқан кезде тап болдым. Әйелдер бөлігі бұл уақытта бос болды.

Мен ырымдап бір шымшым топырақ алдым, ішкі бөлмелердің барлығы мен ауланы, сосын сыртқы қабырғалардың бір бөлігін бейне мен фотоға түсірген соң, осынау бүкіл көріністен көңілім құлазып, мешіт-бекіністен шыққанда әлдебір наразылық сезімі билеп алды.

Ол бұлай қараусыз қалуға тиіс емес. Қазақстан үкіметінің оны қалпына келтіруге ақша бөлу туралы шешім қабылдағаны туралы ақпарат болған еді ғой. Бұл шешімнің тағдыры не болғанын кім білсін...

Поразительно, но с тех пор ничего в мечети не изменилось. Задние дворы её заросли бурьяном, деформированы даже внутренние стены, везде валяются осколки строительных материалов, мусор. Такая же тихая и прохладная атмосфера. Но мечеть функционирует!

По воле Провидения я попал в неё во время намаза, который проходил в мужской половине. Женская часть её в это время пустовала.

Взяв с собой, как положено, гость земли, отсняв на видео и фото все внутренние помещения и дворы, а также часть наружных стен, с чувством какой-то горечи и недовольства от всего увиденного, я покинул эту мечеть-крепость.

Не такую участь она заслуживает. Была же информация, что правительство Казахстана приняло решение выделить деньги на её реставрацию. Кто теперь знает, что стало с этим решением...

11. РЕЧЕНИЯ ИЗ МЕЧЕТИ БЕЙБАРСА

Знай: история не гибнет,
лишь уходит вглубь времён.
Что древнее: Степь? Египет?
Кто древнее из племён?
Кони Каспия скакали
до берегов седого Нила,
скифосаки Ишпакая
воду Нила жадно пили.
Скифы стали парадигмой,
и в Египте снова тюрки
на вершине пирамиды
воздвигали свою юрту.
Весь Египет поражали
Поля запахи и звуки.
В длани крепко власть держали
узкоглазые мамлюки!
Бог Войны нам не помог,
АРС АрСом стал и МАРСом,
хоть на Родине не смог, -
Бог в Египте стал БейБАРСом!

Эй вы, братья-египтяне!
Обратите к тюркам взоры!
А не то, - петлёй затянут
наши древние узоры!
Бог для Вас воздвиг мечеть,
сохраните же Дом Бога...
Для молитвенных речей
этот дом сейчас убогий.
Я в мечети не молился,
горсть земли, взяв за труды,
восвояси удалился
с грустью-горечью в груди.
Воду пить не стал из Нила,
только выл однажды дико.
Словно скифы, уходил я
в путь от Нила до Яика...

(Автор стиха – Бекет Карашин)

Бейбарыс медресесіне барған кезде бұдан да сорақы көріністі байқауға тура келді. Оны табу оңай болмады. Біз медресенің ескі қаладағы «Хан әл-Халили» базарының аумағында (тағы да түркі тіліндегі «хан» деген сөз) екенін ғана білетін едік. Көне де тар көшелермен жүріп отырып, көлікпен әрең жеттік.

1262 жылдан 1264 жылға дейін салынған, бір кездегі ғаламат ғимарат өте аянышты көрінеді. Ол тұтасымен қирап жатыр. Қазір оны базар басып қалған, қойма ма, әлде қиранды ма, бәрі сауда дүкеніне айналған.

Саудагерлер бұл ғимараттың бір кездері мұсылман оқу орны болғанын білмейді де, олар оны баяғыдан сауда желісінің бір пұшпағы іспетті көне ғимарат деп қабылдайды.

Медресенің жанында Беріш руынан шыққан, *Мысырдың екінші ұлы сұлтаны Қалаунның зәулім мешіті* орналасқан.

Ол жөндеу және реставрация жұмыстарына байланысты жабық болғандықтан, кіре алмадық. Тек оның сыртқы бейнесін, оның өзінде бір қырынан ғана суретке түсіруге тура келді, өйткені базардағы адамдардың кептелісінен және ары-бері өтетін жолдарды сауда орындары бітеп тастағандықтан, оның маңайына көлікпен өту мүмкін емес.

Қалаун (арабтар Калаун деп атайды) да Бейбарыс сияқты қала құрылысы ісінде ерекшелене қойған жоқ. Есесіне ол даңқты жорықтарымен аты шықты, және де ол өзінің ұлдары, немерелері мен шөберелерін қосқанда Мысырды 103 жыл бойы биледі!

Не менее удручающую картину пришлось наблюдать при посещении **медресе Бейбарса**. Найти его удалось с трудом. Мы знали только, что находится медресе в старом городе на территории базара «Хан аль-Халили» (снова обращает на себя тюркское слово «хан»). По старинным узеньким улочкам мы еле-еле «доплелись» к нему на машине.

Это некогда величественное здание, строившееся с 1262 по 1264 год, выглядит плачевно. Разруха «поработала» над ним основательно. Ныне оно буквально облеплено базаром, то ли склады там, то ли просто руины, которые обросли торговыми лавками.

Торговцы и не знают, что это здание было когда-то мусульманским учебным заведением, воспринимают его как древнее здание, всегда вплетённое в торговую сеть.

Рядом с медресе находится величественная **мечеть Калауна**, *второго по величию султана Египта из рода Берш*.

Попасть в неё не удалось, так как она была закрыта из-за ремонта и реставрационных работ. Пришлось отснять только её наружный вид, да и то лишь с одной стороны, так как проехать вокруг неё на машине было уже невозможно из-за толчеи на базаре и перекрытия проездов торговыми лавками.

Калаун (арабы называют его Калаун), как Бейбарс, в градостроительстве не отличился. Но он прославил себя в походах, а так же тем, что он и его сыновья, внуки и правнуки правили Египтом 103 года!

Бейбарыстың қадағалауымен салынған басқа ғимараттарға уақыт тапшылығынан бара алмадым. Бірақ түркілік Мысыр тарихына қызығатын адамдарға және осы елге, сондай-ақ Сирия, Палестина, Мекке мен Мединаға жолы түсетіндерге бағдар беру үшін оларды атап өткім келеді.

Сонымен мешіт пен медреседен бөлек, Бей-барыс **салған құрлыстар...** 1) Әл-Жәбәл цитаделіндегі **Алтын үйі** (теңге сарайы). Бұл цитадельдің қақпасының жанында оның өзі салған **үшкір мұнара** әлі күнге дейін тұр. 2) Сондай-ақ, **Айн-Жалудтағы Жеңіс мемориалы** (Палестина) бар. Әрине, оны моңғолдарды жеңгенінің құрметіне салған. Қазір бұл құрылысты *Белгісіз солдат ескерткіші* деп атайды, неге олай екені белгісіз, әйтсе де ол жауынгерді Бейбарыстың өзі дер едік. 3) **Әл-Афия мешіті** (әл-Хусейни ауданында), сондай-ақ Дамаскідегі *әл-Аблак сарайы*.

...Ол салған плотиналар: Маниа ас-Сирж, Шебрамант, Әл-Касир, әз-Захирия («арыс-тандар бөгеті» деп аталады, өйткені ол сол жерге өзінің гербі мен есімінің белгісі ретінде арыстандарды бейнелеткізген), әл-Ка-любия провинциясына қарасты Басус маңа-йындағы *Аби әл-Манга* көліндегі бөгет (1267 ж.).

...Ол нығайтқан бекіністер: әл-Султ, Ажлун, Сархат, Баалабек, Шизр, әл-Сабиба, Шамшиш, Хомс, Дамаскідегі бекініс.

Жаңартылғандар: әл-Халил Ибрагим Құббат әл-Сахра пайғамбардың бейіті (Иерусалимдегі «Жартас» күмбезі), Мәдинадағы Мұхаммед пайғамбардың қабірі, «Бейбарыстана» (Мәдинадағы аурухана), әл-Әнуар мешіті, әл-Азхар мешіті (1266 ж. реставрацияланды), ар-Рауда аралындағы мұнара (цитадельді қалпына келтіру).

Других сооружений, построенных под надзором Бейбарса, посетить я не смог из-за нехватки времени. Но для тех, кого интересуется история тюркского Египта и тех, кто будет посещать эту страну, а также Сирию, Палестину, Мекку и Медину, хотелось бы отметить их для ориентировки.

Итак, кроме мечети и медресе, Бейбарс **построил** 1) **Дом золота** (монетный двор) в цитадели аль-Джабаль. Возле ворот этой цитадели до сих пор стоит **остроконечная башня**, также построенная им. 2) **Мемориал Победы** в Айн-Джалуде (Палестина). Конечно, в честь своей победы над монголами. Ныне это сооружение именуется почему-то памятником Неизвестному Солдату, хотя этим солдатом можно назвать самого Бейбарса. 3) **Мечеть аль Афия** (в районе аль-Хусейни), а также *дворец аль Аблак в Дамаске*.

Он соорудил плотины: Маниа ас-Сирдж, Шебрамант, Аль-Касир, аз-Захирия (она называется «плотиной львов», т.к. он выложил там львов, в знак своего герба и имени), плотину на озере Аби аль-Манга, в сторону Басуса провинции аль-Кальюбия (1267 г.).

Бейбарс укрепил крепости: Баалабек, аль-Султ, Аджлун, Сархат, Шизр, ас-Сабиба, Шамшиш, Хомс, крепость в Дамаске.

Он обновил: гробницу пророка Мухаммеда в Медине, гробницу пророка аль Халиля Ибрахима Куббат аль Сахра (купол «Скала» в Иерусалиме), «Бейбарстана» (больницу в Медине), мечеть аль-Ануар, мечеть аль-Асхар (реставрация 1266 г), башню на острове ар Рауда (реставрация цитадели).

Айтпақшы, *әл-Азхар* мешіті тек діни орын ғана емес, мұсылман әлеміндегі ең ірі ғылыми орталық болды. Онда теологтардың пікірталастары өтті, жаратылыстану ғылымдарының және әлеумет мәселелері көтеріліп, талқыланды. Оның қабырғасында жаңалықтар ашылды, ортағасырлық ойшылдар мен ақындардың, ғалымдар мен дін ғұламаларының тұтас шоғыры шықты.

Каир университетінің профессоры Салман Селим Салман өзінің «Мысырға саяхат» кітабында былай деп жазады: «Мәмелюк сұлтандарының билік еткен кезеңін олардың ғылыми өмірдегі рөлі тұрғысынан да, арабтардың діни істеріне басшылық етудегі рөлі тұрғысынан да *әл-Азхардың* алтын ғасыры деп санауға болады.

Сонымен қатар, түрік басқыншылығы (*османдық экспансия дегенді меңзейді,*) оған да, Мысырдың бүкіл мәдени өміріне де ауыр соққы болды».

Біз, қазақстандықтар, ортағасырлық ата-бабаларымыздың сол заманның озық адамдары болғанын, соғыстар мен «әлемді қайта бөлшектеуге» ұмтылған сұрапыл заманда мәдениет пен ғылымға ұқыппен қарап, өркениеттің өміршең өскіндерін дамытқанын мақтан етуге толық хақылымыз.

Түркі Мысырының зәулім құрылыстарының бірі – Салах ад-Дин XII ғасырдан бастап тұрғызған алып *цитадель*. Оның жоспары бойынша, Каир биік және мықты қабырғалармен қоршалған ғаламат бекініске айналуы керек еді.

Бірақ сұлтан бастаған ісін жүзеге асыра алмады. Дегенмен, оның тындырған ісінің өзі жоспарының ұлылығымен таң қалдырады. Цитадельдің бірнеше шақырымдық қабырғалары Каирды бойлап

Кстати, мечеть аль-Асхар была не просто религиозным, но и крупнейшим научным центром мусульманского мира. В ней проводились дискуссии теологов, ставились и обсуждались естественнонаучные и социальные проблемы. Из её стен выходили в свет новые открытия, целая плеяда средневековых мыслителей и поэтов, учёных и богословов.

Профессор Каирского университета Сальман Селим Сальман в своей книге «Путешествие по Египту» пишет: «Период правления мамелюкских султанов можно рассматривать как золотой век Аль-Азхара, как с точки зрения его роли в научной жизни, так и с точки зрения его роли в руководстве религиозными делами арабов.

В то же время турецкое завоевание (*имеется в виду османская экспансия*) нанесло ему тяжёлый удар, как впрочем, и всей культурной жизни Египта».

Мы, казахстанцы, с полным правом можем гордиться тем, что наши средневековые предки были передовыми людьми того времени, в те суровые времена войн и попыток «перекройки мира» бережно относились к культуре и науке, развивали жизнеспособные ростки цивилизации.

Одним из грандиозных сооружений тюркского Египта является гигантская *цитадель*, которую ещё в XII веке начал строить Салах ад Дин. По его замыслу, Каир должен был стать огромной крепостью, окружённой высокими и мощными стенами.

Но султан не смог осуществить начатое дело. Но даже то, что он сделал, поражает величием замысла. Несколько километров стен цитадели тянутся по Каиру, а каменоломни, откуда доставлялся

созылып жатыр, ал құрылыс материалдары жеткізілген тас кеніштер америкалық алып каньондарға ұқсайды.

Цитадельдің ішінде мешіт көп. Қалауынның төртінші ұлы **Сұлтан Насырдың мешіті** «мыңдаған мешіт елінің» орташа өлшемімен қарағанда, өте үлкен емес, әйтсе де бір уақытта 5000 адам намаз оқи алады. Бұл құрылыстың ең тамаша жері, оның мұнарасы фаянспен қапталған. Мұндай әшекей Каирдегі ешбір мешітте жоқ. Расында да бұл сұлтан есімі осылай да ұлықталуына әбден лайық.

Насыр Қалаунның әйелі, моңғол ақсүйегінің қызы Аслун Хатуннан туған. Ол Темірлан сияқты ақсақ, Бейбарыс сияқты көзінде сүйел бар. Ол Бейбарысқа сырт кейпімен ғана емес, сонымен бірге басқару стилі, ақыл-ойының тереңдігі, парасаты, саясат пен дипломатиядағы көрегендігі мен сарабалдығымен де ұқсайды.

Мысырда моңғолдарды төртінші рет ойсырата жеңген Насыр Мысырды 42 жыл билеп (13 жыл биліксіз қалғанын есептегенде), елді гүлдендірген Бейбарыс пен Қалаунның ізін жалғады, оны экономикалық және саяси дамудың ең биік деңгейіне көтерді.

Оның тұсында Мысыр – әлемдегі ең бай мемлекет, ал Каир орта ғасырдағы ең әдемі және ең үлкен қала болды.

Оның 9 ұлы мен көп немересі болды, олардың барлығы кезек-кезек ел биледі, бірақ ұзаққа бармады: оларды пышақтап өлтірді, басын шапты, улады. Олар әкесіне тартпады, қара басының билігін мемлекет, халық, болашақ мүддесінен жоғары қойды.

материал для строительства, смотрятся, как великие американские каньоны.

Внутри цитадели расположено множество мечетей. **Мечеть Султана Насыра**, четвертого сына Калауна, по средним меркам «страны тысяч мечетей», не очень велика, но может вместить одновременно 5000 молящихся людей. Самое примечательное в этом строении то, что его минарет покрыт фаянсом. Такого оформления нет ни в одной мечети Каира. Но этот султан достоин того, чтобы память о нём сохранилась даже в этом.

Насыр, был рождён от жены Калауна, монголки-аристократки Аслун-хатун. Он, как Тамерлан, был хромоногим, как Бейбарс, с бельмом в глазу. Не только этим он напоминал Бейбарса, но и стилем правления, глубиной и изощрённостью ума, дальновидностью и тонкостью в политике и дипломатии.

Одержав четвертую и окончательную победу над монголами в Египте, Насыр 42 года (считая 13-летнюю потерю власти) правил Египтом, сохранил заложенные Бейбарсом и Калауном процветание страны, поднял её на самую высокую ступень экономического и политического развития.

И при нём Египет был самой богатой страной мира, а Каир – самым красивым и крупным городом средневековья.

У него было 9 сыновей, все они правили поочерёдно, но недолго: были зарезаны, зарублены, отравлены. Они, не в пример своему отцу, личную власть ставили выше, чем интересы государства, народа, будущего.

Цитадель ішінде Мұхаммед Әлидің «алебастр мешіті», полиция, әскери істер, «патша арбалары» және «заттай айғақ» музейлері де бар. Соңғы айтылған музейде заңсыз жекешелендірілген және елден тарихи жәдігерлерді алып кетуге әрекеттенгендер немесе жай ұрлап кеткендерден тәркіленген экспонаттар бар.

Цитадельдің сол жағында 1 километрдей жерде *Ибн Тулун мешіті* бар, оның тегі түркі және ол сонау IX ғасырда Мысырды басып алған. Ол да 870 жылы Катайна қаласының негізін қалап, есімі тарихта қалды. Цитадельдің оң жағында – *Рифау мешіті*, ол жерде 1952 жылғы революцияда тақтан тайдырылған мысырлық патша әулетінің мүшелері жерленген. 1979 жылғы Иран төңкерісінен қашқан шах Реза Пехлеви де мәңгілік мекенін осы жерден тапты.

Цитадельдің төменгі жағында *Қалаунның 7-ші ұлы Хасанның мешіті* орналасқан. Бұл мешіт өзінің айбынымен және сұсымен ғажап. Хасан мешіт-медресесі – түркі ислам сәулет өнерінің ең ірі туындыларының бірі: оның ауданы 7907 шаршы метр. Қақпасының биіктігі 37,8 метрге жетеді. Ауласы төртбұрышты дерлік, оның әр жағы шамамен 32 м.

Қайтбай сұлтан зәулім мешіт салған (ол Александриядағы бекініс-цитадельдің де «авторы»). Оның билік еткен жылдары XV ғасырдың 3-ші ширегіне келеді. Мысырда оның есімі тек таста ғана емес, кітаптарда, адамдардың жадында да сақталған.

Түркілер салған мешіттердің барлығын бір айда аралап шығу мүмкін емес. Әйтсе де, өз бетімен қыдырып жүрген туристің өзін құдды ата-баба аруағы жетелеп жүретіндей.

Внутри цитадели находятся также «алебастровая мечеть» Мухаммеда Али, музеи полиции, военного дела, «царских карет», «вещественных доказательств». Последний музей содержит экспонаты, незаконным образом приватизированные и конфискованные у тех, кто пытался вывезти из страны исторические ценности или тех, кто просто воровал.

С левой стороны в 1 км. от цитадели расположена *мечеть ибн-Тулун*, того самого тюрка, который ещё в 9 в. захватил Египет. Но он тоже остался в истории, основав в 870 году город Катайна. Справа от цитадели – *мечеть Рифау*, в ней покоятся члены египетской королевской семьи, свергнутой революцией 1952 года. Там же нашёл свой смертный одр и шах Реза Пехлеви, бежавший от иранской революции 1979 года.

Прямо внизу цитадели расположена *мечеть Хасана, 7-го сына Калауна*. Мечеть поразительна своей величием и подавляемостью. Мечеть-медресе Хасана – одно из величайших произведений тюркской исламской архитектуры: её площадь составляет 7907 кв.м. Высота входа достигает 37,8 м. Двор – почти квадратный, каждая сторона которого составляет около 32 м.

Грандиозный мавзолей (мечеть) построил себе один из правителей Египта **султан Кайтбай** (он же – «автор» форты-цитадели в Александрии). Годы его правления падают на 3 четверть 15 века. Память о нём в Египте хранят не только камни, но и книги, и люди.

Невозможно побывать даже за месяц по всех мечетях, построенных тюрками. Но кажется, что даже спонтанные блуждания туриста ведомы аруахами предков.

Мен сізге осы жолдар авторының Каирдегі біртүрлі шытырман оқиғасын айтып берейін. Мені тасып жүрген студенттің көлігі бір мешіт қабырғасының жанында өшіп қалды. Осыны пайдаланып, қарауылы **Бершбай** мешіті деп атаған мешітке жақындадым.

Мына тосын ақпаратқа қызығып, көне ғимаратқа кірдім, онда ағылшын тіліндегі тақтайшада бұл **Барысбай** мешіті деп жазылған (буын палиндромы арқылы Бейбарыс есімі шығады).

Әрине, ғимарат қарауылына сұрақты жаудырттым. Бірақ ол тарихтан бейхабар екен. Ол кісі мен оның мешіті туралы үзік-үзік мәліметтерді ғана айта алды.

Барысбай (қарауыл, неге екені белгісіз, оны Бершбай немесе Баршбай деп атады) қарапайым ұста болған, біраз соғыстарға қатысып, ерлігімен көзге түскен, сол үшін әмір, кейін әлдебір сұлтанның уәзірі атағын алған.

Бірақ содан кейін бұл кісі, – алқымын қару секілді алақанымен кесіп көрсеткен қарауылдың ділмар ишарасына қарағанда, – өз қожайынының басын шауып, сұлтан тағына отырады. Өлтірілген сұлтанның аты-жөнін де, анау опасыз жауынгердің билік еткен жылдарын да сол күйі біле алмадым. Ал мешіт, қарауылдың айтуынша, 600 жылдан астам уақыт бұрын салынған.

Ақсақал маған мешітті аралатты, оған садақа, яғни осы мешіттің қараушысы ретіндегі еңбегінің ақысын қалдыру үшін дұға оқыды. Мен, әрине, садақа бердім, егер бұл ырымның ақысын тарихи мәліметпен төлесе, мен одан да көп беруге дайын едім.

Расскажу одну из странных приключений автора этих строк в Каире. Машина, на которой возил меня студент, заглохла у стен какой-то мечети. Воспользовавшись этим, я подошёл к мечети, смотритель которой назвал её мечетью **Бершбая**.

Заинтригованный сообщением, я вошёл в это старинное здание, где табличка на английском указывала, что это мечеть **Барсбая** (через слоговый палиндром получишь имя Бейбарса).

Конечно же, посыпались мои вопросы к смотрителю этого здания. Но он в истории был слаб. Сумел сообщить только самые отрывочные сведения об этом человеке и его мечети.

Барсбай (хранитель почему-то называл его Бершбай или Баршбай) был простым кузнецом, ушёл на какие-то войны, где отличился своим героизмом, за что ему присвоили звание эмира, а затем и визиря кого-то султана.

Но затем этот человек, - согласно красноречивому жесту смотрителя, резанувшего себя по горлу ладонью, изображая её в качестве оружия, - зарезал своего хозяина и воцарился на престоле султана. Имя убитого султана мне так и не удалось выяснить, так же как и годы правления этого вероломного воина. Но мечеть, по словам смотрителя, была построена более 600 лет назад.

Старец водил меня по мечети, читал молитвы для того, чтобы я оставил ему садаха, мзду за его труды в качестве содержателя этой мечети. Я, конечно, отдал садаха, даже готов был дать больше, если бы он заплатил за этот жест историческими сведениями.

Дегенмен бұл кісі күткеннен де асып түсіп, кір саусағымен мені нұқып: «Сен Бейбарыссың, сен Бершбайсың» деп күбірлей берді. Студенттер оған менің тарихқа қызығушы, ұлы мәмлүктердің жерлесі екенімді айтса керек.

Осыған байланысты мен тарихнамада мәмлүктердің «бахри» және «бурж» болып бөлінуіне күмән келтіремін.

Бахрилер – түркілер, ал бурждар әртүрлі тайпалардың, негізінен «черкес» этнониміне кіретін кавказ-адыгтардың жауынгерлері болған деп есептеледі.

Бұл классификацияның негізгі көзі – Лен-Пуль-Стенлидің «Мұсылман әулеттері» атты кітабы, оған Олдридж, Бартольд, Тынышбаев және басқалар біржақты сілтеме жасаған.

Бартольд бұл кітапты орыс тіліне аударғаны да бар. Көрсетілген кітапта осы әулеттердің билік еткен мерзімі берілген: бахри (1250-1390), буржи (1390-1517). Дәл осындай деректерді К.Ботсворттан да табуға болады.

Әйтсе де, бұл жерде назар аударарлық нәрсе бар. Неге екені белгісіз, бейбарсидтер мен қалаунидтердің (жіктеу бойынша – бахри) орнын басқан буржи сұлтандарының есімі түркіше. Қайтбай, Барысбай, Кетбұға, Тұманбай, Күшқадам, Лашын, Жанболат, Жақмақ, Жахангир, Құжұқ, Қаңсұқ, Татар, Темірбұқа, Білбай, Қансабай (XIV – XV ғғ.), мәмлүк Мұратбай (1799 жылы Мысырда Наполеонның өкілі генерал Клеберді пышақтап өлтірген және қайтадан «сұлтан» атанған) және басқалары таза түркіше-қазақша есімдерді иеленген.

Но этот человек сумел-таки дать больше ожидаемого, тыча в меня своим немытым пальцем и приговаривая: «Ты – Бейбарс, ты – Бершбай». Наверное, студенты сказали ему, что я – охотник за историей и земляк великих мамлюков.

В связи с этим я поставил под сомнение, бытующее в историографии деление мамлюков на «бахри» и «бурдж».

Считается, что бахри были тюрками, а бурдж – разноплеменными воинами, в основном кавказцами-адыгами, которых обобщали под этнонимом «черкесы».

Первоисточником этой классификации явилась книга Лен-Пуль-Стенли «Мусульманские династии», на которую некритически стали ссылаться Олдридж, Бартольд, Тынышпаев и др.

Кстати, Бартольд перевёл эту книгу на русский язык. В указанной книге даётся датировка правления этих династий: бахри (1250-1390), бурджи (1390-1517). Те же данные можно встретить и у К. Ботсворта.

Но вот что примечательно. Султаны-бурджи, сменившие бейбарсидов и калаунидов (по классификации – бахри), носили почему-то тюркские имена. Султаны Кайтбай, Барсбай, Туманбай, Татар, Кетбуга, Лашын, Жанболат, Жакмак, Жахангир, Куджук, Кансук, Кушкадам, Темирбука, Бильбай, Кансабай (14-16 в.в.), мамелюк Муратбай (в 1799 году зарезавший наместника Наполеона в Египте генерала Клебера и воцарившийся вновь на «должности» султана) и другие носили чисто тюркско-казахские имена.

Бұлайша күмәнданатын жалғыз мен емес, белгілі ғалым Мұхтар Құл-Мұхаммедтің «Сұлтан Бейбарыс» атты мақалалар топтамасына жүгінсек те жеткілікті. Дәл солардың мешіттерінен қазақтың арабеска-өрнектерін кездестіреміз.

Бұл тас-хабарламалар аталған есімдердің қай ұлттыкі екенін қағаз-жорамалдан да анық айтып тұр. Демек, біз тағы да түркі тарихын бұрмалауға тап болдық.

Сонымен қатар, ежелгі ата-бабаларымыз барлық жерде із қалдырған: мешіттердің тас қашауларында ежелгі қазақтың «қошқар-мүйіз» (арқар-мүйіз) өрнегі түрінде, кілемдерде, сақиналарда («жылан бас», «түйе табан») және т.б.

Қазіргі бүкіл Мысыр осы ою-өрнектерге толы, мысырлықтардың өздері оларды «оқи» алмайды. Мысалы, мен бейнекамера мен фотоаппаратпен түсірген, аталған ою-өрнек салынған түркінің сегіз бұрышты жұлдызы барлық жерде, мейрамханалардың төбесінде, қоршауларда, түрлі тауарлар дүкендерінде бар. Оларды қалай түсірген-імнің өзі мысырлықтарды таң қалдырды, өйткені жатып та, отырып та және басқа жағдайда түсіруге тура келді. Дәл осы ою-өрнектер Каирде сирек кездесетін араб мешіттерін кейінгі мәмлүктердің мешіттерінен бірден ажыратуға мүмкіндік береді.

В этом сомнении я не одинок, достаточно сослаться на цикл статей известного учёного Мухтара Кул-Мухаммеда «Султан Бейбарс». Именно на их мечетях мы находим казахские узоры-арабески.

Эти каменные послания более чем бумажные домыслы говорят об этнической принадлежности этих имён. Выходит, опять-таки, мы сталкиваемся с фальсификацией именно тюркской истории.

Кроме всего прочего, древние предки оставляли следы своего пребывания во всём: в каменных резцах на бойницах мечетей в форме древних казахских узоров «кошкар-муйиз (архар-муйиз), на коврах, перстнях («жылан бас», «туйе табан») и т.д.

Весь современный Египет запечатлен в этих узорах, «читать» которых сами египтяне не умеют. Например, тюркский восьмигранник с указанными узорами, которые я снимал на видеокамеру и фотоаппарат, наличествует везде, на потолках ресторанов, заборах и магазинах различных товаров. Эти съёмки вводили в удивление египтян, ибо приходилось снимать лёжа, сидя и в других немыслимых позах. Эти же узоры позволяли резко отличать арабские мечети, которых в Каире немного, от мечетей поздних мамлюков.

12. АРАБЕСКИ НА МЕЧЕТЯХ МЫСРА

Арабы во время первых халифатов были отважными воинами, символом чего был треугольник, как наконечник стрелы, копья и меча.

На стенах арабских мечетей
треугольными были зубцы.
Воинов тех в течение столетий
сменили поэты, муллы, купцы.
У арабов-рубак изнежились руки,
слабели, хилели и гибли халифы.
И вот появились на сцене мамлюки
стражники злата, геродотовы грифы.
Скифы халифов стали стеречь,
сабля срубила упрямоту меча,
но не старались особо беречь,
сами рубили халифов сплеча.
Пали пред натиском тюрков те страны,
где управляли адепты пророка.
На тронах их воцарились султаны,
правили умно, красиво, жестоко.
Султаны начали строить мечети,
и превзошли в этом халифов.

Зодчий степной, видать, их учитель,
был, как мамлюки, тоже из скифов.
Вместо тех треугольников кладок
они из камней вырезали узоры.
Фрагменты зверей смотрелись богато,
несли на мечетях боевые дозоры.
Так появились на стенах рога
горных и гордых архаров,
их не разрушили войны, года,
знойное солнце пустыни Сахары.
Не вырезали арабесок арабы,
их треугольник со временем сник,
в искусстве достигли вершины и славы
тюркский «ара» и тюркский «кесік».*
В Египте прославились тюрки-Алшины. ...
Будто встречая атаки врага,
на стенах мечетей, как на вершинах,
архаров красуются гордо рога!

Автор стиха – Бекет Карашин

Түсіндірмелер:

* Ара кесік – түркі тілінде: ара + кесік (кесілген, бөлінген кесек). Арабесктердің Мысырда және басқа да мұсылман елдерінде түркілердің іс-әрекетінің нәтижесінде пайда болғанын мысырлықтардың өзі де мойындайды, оған келесі дәйексөз дәлел.

Мәселен, мысырлық тарихшы Салман Селим Салман «Мысырға саяхат» атты кітабында былай жазады: «Сұлтан Қайтбай билігі тұсында мәмлүктер билігінің құлдыраған дәуіріне тән архитектуралық ғажайыптар жасалды, ондағы ең маңыздысы тасқа қашалған көркем өрнектер, олар кейіннен «арабеск» деген атқа ие болды» (курсив менікі. – Б.Қ.)

Архитектура элементі ғана емес, «арабеска» сөзінің өзі гипотетикалық түрде келтірілген сөз тіркесінен шыққан деп пайымдауға болады.

Бірақ еуропалықтар бұл өнерді алғаш араб елінде көргендіктен, «аракесіктерді» «арабеск» деп атап қателескен.

Өнердегі скифтердің «аң стилі» Ұлы далада мыңдаған жыл бойы сақталған. Бұл өнер металда, былғарыда, ағашта, сүйекте, жүн бұйымдарында, киім-кешек, т.б. барлық жерде өзінің ізін қалдырды. Мәселен, қазақтардың ұлттық киімдері, ыдыс-аяғы, кілемдері, қару-жарағы, тіпті тілдегі идиомалық тіркестер де осы ізді сақтап келеді.

Дәл осындай өрнектер Мысырда кең таралған, әрине, оларды бір жақтан әкелді, енгізді, содан кейін оны түркілер, оның ішінде мәмлүктер мәңгілікке қалдырды.

Түріктер жарты ай елдеріне дала мәдениетінің тұтас бір бөлігін, білімін, тәжірибесін, жетістіктерін әкелді.

Комментарии:

* Ара кесік – на тюркском: ара (пила) + кесік (отрезанный, выпиленный кусок). Появление арабесок в Египте и других мусульманских странах, как результат деятельности тюрков, признают и сами египтяне.

Так, египетский историк Сальман Селим Сальман в книге «Путешествие по Египту» пишет, что «при правлении султана Кайтбая были созданы архитектурные красоты, характерные для эпохи заката правления мамлюков главным в них была вычурная резьба по камню, получившая впоследствии название «арабески» (курсив мой, - Б.К.)

Надо полагать, что не только элемент архитектуры, но и само слово «арабески» произошло от гипотетически приведённого словосочетания.

Но поскольку это искусство европейцы впервые увидели в арабской стране, «аракески» были ошибочно названы «арабесками».

Скифский «звериный стиль» в искусстве тысячелетиями сохранялся в Великой Степи. На металле, коже, дереве, кости, шерстяных изделиях, одежде и т.д., везде, это искусство оставило свой след. Так, например, у казахов национальная одежда, посуда, ковры, оружие, даже идиоматические выражения в языке, несут этот след.

Эти же узоры широко распространены в Египте, разумеется, туда их завезли, занесли, а затем увековечили тюрки, в том числе, наши земляки мамлюки.

Огромный пласт степной культуры, знания, опыта, достижений завезли тюрки в страны полумесяца.

Олар: тіл, өнер (музыкалық аспаптар, атты оркестр, сәулет, т.б.), ветеринария және генетика (тіпті араб жылқысының тұқымы да түркі тектес), медицина, киім түрлері, соғыс өнері және т.б. және т.с.с.

Бұл іздер мен белгілерді тынымсыз іздей беру қажет. Мен арабескілерді Мысырдан олардың тарихи отанына өзіммен бірге зат ретінде де, сөз ретінде де алып келгенімді мақтан тұтамын.

Мәмлүк түріктерінің есімдері Мысыр тарихына мәңгілікке жазылды: Қайтбай, Ақсұңқар, Бектемір, Барысбай, Тұманбай, Байсары, Айтемір, Алтынбұқа, Айбек, Ақтай, Жанболат, Алмас, Санжар, Қаныбай, Ақбұға, Тойбарыс, Таныбай, Тоқтемір, Насыр, Хасан және т.б.

Бұл есімдердің көбі солар салған мешіттердің арқасында сақталды. Каирден солтүстік-ке қарай 60-70 шақырым жерде *Тонта* қаласы бар, онда бүкіл аудандар қазақ есім-дерімен аталған: Әлібек-кабир (үлкен Әлі-бек), Әлібек-согир (кіші Әлібек), Сапар-әлі, Сапарбек, Әліби, т.б. және т.с.с. Құдды бір ата-бабамыз: «Бұл біздің және сіздердің елі-ңіз» деп айтып тұрғандай сезімде боласың.

Мысырлықтармен әңгіме мұны растайды. Мысырдағы түркі тарихы мен мәдениетінің ұлы насихатшысы, Каир университетінің профессоры, біздің облыс әкімдігі тағайындаған Сұлтан Бейбарыс атындағы сыйлықтың лауреаты *Хусейнен Мұхаммед ар-Рабиа* Қазақстанның Мысырдағы Елшісі Бағдат Әміреевпен кездесуімізде, Мысыр тарихындағы түркілердің, әсіресе беріштердің көрнекті рөлін көркем де тура жеткізді.

Ол маған мәмлүктер туралы барлық еңбегін сыйға тартты, соның бірін Ұлттық кітапханада сақтау үшін Мұрат Мұхтарұлы Әуезовке тапсырдым.

К их числу относятся: язык, искусство, музыкальные инструменты, конный оркестр, зодчество и т.д., ветеринария и генетика (даже арабская порода лошадей имеет тюркский генезис), медицина, предметы одежды, искусство войны и т.д., и т.д.

Эти пласты и следы следует искать, и искать. Горжусь тем, что арабски и как предмет, и как слово, я привёз с собой из Египта на их историческую родину.

Имена тюрков-мамлюков навечно вписаны в историю Египта: Кайтбай, Аксункар, Бектемир, Барсбай, Туманбай, Байсары, Айтемир, Алтынбука, Айбек, Ақтай, Жанболат, Алмас, Санжар, Каныбай, Акбуга, Тойбарыс, Таныбай, Токтемир, Насыр, Хасан и т.д.

Многие из этих имён остались благодаря мечетям, построенными ими. В 60-70 километрах к северу от Каира есть городок *Тонта*, где целые кварталы названы казахскими именами: Алибек-кабир (старший Алибек), Алибек-согир (младший Алибек), Сапар-али, Сапарбек, Алиби и т.д. и т.д. Ощущение такое, будто предки глаголют нам: «Это наша и Ваша страна».

Общение с египтянами подтвердило это. Великий пропагандист тюркской истории и культуры в Египте, профессор Каирского университета, лауреат премии имени Султана Бейбарса, учреждённого акимом нашей области, *Хусейнен Муххамед ар-Рабиа* на нашей встрече с послом Казахстана в Египте Багдатом Амреевым красноречиво и без оковностей подчеркнул выдающуюся роль тюрков, в особенности бершев, в истории Египта.

Все свои произведения о мамлюках он подарил мне, одну из которых для хранения в Национальной библиотеке, я вручил Мурату Мухтаровичу Ауэзову.

Профессор Ар-Рабиа Бейбарыс сұлтанның үзеңгілестері, серіктері мен ізбасарлары: Байсары, Ақсұңқар, Қалаун, Тұманбай, Қайтбай, Насыр, Хасан және т.б. туралы жаңа кітап шығарғалы жатыр.

Мысыр Республикасындағы ҚР Елшісімен кездеспес бұрын-ақ құрметті ар-Рабиа мені өзінің жеке университетіне кездесуге шақырды. Бұл Мысыр тарихы үшін мәмлүк тарихының ұлылығы мен маңызын объективті түрде сезіндіретін жайт.

Профессор ар-Рабиа бұл кездесудің өзі үшін мәні жоғары оқиға екенін асқан ұстамдылықпен әрі ілтипатпен құлағымызға да, санамызға да жеткізе білді. Біз кәдесый мен сыйлық алмасып қана қоймай, болашақ ынтымақтастығымыз туралы да уағдаластық.

Мысыр тарихындағы мәмлүктердің тарихын насихаттауда Каир университетінің профессоры *Саид Абд әл-Фаттах Ашур* да сондай көрнекті рөл атқарады. Оның «Аз-Захир Байбарыс» деген кітабын көптеген мәмлүктанушы ғалымдар біледі.

Бұл кітапта мәмлүктердің қымыз ішкені, қобызды шабуылға белгі беру үшін қалай пайдаланғаны, *Каракуш* алаңында (қазақша – қара құс, яғни қарға) Бейбарыстың соғыс ойындарын қалай ұйымдастырғаны, оның ең сәндісі «қабақ» (асқабақ ату) болғаны сипатталған қызықты эпизодтар бар. Доктор Саид Алтын Орда мен мәмлүктер билеген Мысыр одағын егжей-тегжейлі сипаттап берді.

Ал Каирде Бейбарыс, Қалаун, Насыр, Хасан, Қайтбай есімдерін, сондай-ақ бұл тарихи тұлғалардың сонау алыс Ұлы даладан шыққанын білмейтін бірде-бір зиялы жоқ. Жаңа тапқан мысырлық достарым менің Каспий өңірінен екенімді білген бойда маған «Бекбарыс» деген лақап ат қойды.

Профессор Ар-Рабиа готовит к выпуску новую книгу о соратниках, сподвижниках и последователях Султана Бейбарса: Байсары, Аксункаре, Калауне, Туманбае, Кайтбае, Насире, Хасане и других.

Ещё до встречи с послом РК в Республике Египет уважаемый ар-Рабиа пригласил меня на встречу в свой частный университет. На ней объективно чувствовались величие и значимость мамелюкской истории для истории Египта.

Профессор ар-Рабиа сдержанно, но признательно доводил до слуха и ума значимость и событийность для него этой встречи. Не только сувенирами и подарками мы обменялись, но и обещаниями о нашем будущем сотрудничестве.

Не менее выдающуюся роль в пропаганде истории мамлюков в истории Египта играет профессор Каирского университета *Саид Абд Аль-Фаттах Ашур*. Многим мамлюковедам известна его книга «Аз-Захир Байбарс».

В этой книге есть интересные эпизоды, описания того, как мамлюки пили кумыс, как использовали кобыз для сигнала атаки, как на площади *Каракуш* (по-казахски, - чёрная птица, т.е. ворон) Бейбарс устраивал военные игры, самой модной из которых был «кабак» (стрельба по тыкве). Доктор Саид подробно описал союз Золотой Орды и мамлюкского Египта.

Да и нет в Каире ни одного интеллигента, не знающего имени Бейбарса, Калауна, Насыра, Хасана, Кайтбая, как и то, что эти исторические личности родом из далёких степей. Мои новые египетские приятели, как только узнали, что я из Прикаспия, так тут же дали мне прозвище «Бекбарс».

Осынау ұлы сұлтандардың есімдерін Атыраудағы көшелер мен алаңдарға, оқу орындары мен мәдениет ошақтарына беріп, оларға ескерткіштер мен мемориалдар орнатуымыз керек. Олар тарихи Отанының даңқын шығарды және әлі күнге дейін, тіпті өлгеннен кейін де алыстағы Мысырда патриоттық миссиясын атқарып жатыр.

Әлемді моңғол түмені мен крест жорықтарынан қорғап қалған олар еңбектері бекер еместігіне, істері мен есімдері әйтеуір бір күні туған даласына танылатынына берік сенді.

Бұндай көзқарас бүкіл мәдени әлемде елімізге деген құрмет туғызып, мемлекетіміздің имиджін жаңа биіктерге көтерер еді.

Қазақстан тарихы Қазақстанның өз аумағында ғана жасалған жоқ, ол тек өзіне ғана емес, бүкіл әлемге тиесілі. Бұл ұсынысқа шолақ ойлылар ғана қарсылық білдіріп: «Бұл адамдардың Атырау мен Қазақстанға еш қатысы жоқ, өйткені олар бөтен біреудің мүддесін, жат елді қорғады» деп дәлел келтіруі мүмкін. Алайда олар мұсылман әлемін крест жорықтарынан, ал Еуропаны моңғолдардан құтқарды ғой! Олардың тамырында аққан мың жылдық қан біздің тамырымызда да ағып жатыр!

Оған қоса, бұл атаулар мен ескерткіштер дәл сол Мысырдан турист тартар еді. Мәдени әлем қазақ тарихының географиясын, оның ежелгі және ортағасырлық ұлылығын білгенде қайран қалары хақ.

Шетелдік инвесторлар мен ТҰК қызметкерлері тарих пен мәдениеттен жұрдай, тек динозаврлардың сүйектерінен түзілген мұнай қабаттары ғана пайда болған, айналада айкезбе секілді жергілікті мәңгүрттер кезіп жүрген шөл далаға келдік деп ойлауды, солай есептеуді қояр еді.

Именами этих великих султанов следует у нас в Атырау называть улицы и скверы, учебные заведения и культурные центры, ставить им памятники и мемориалы. Они прославляли и прославляют до сих пор свою историческую Родину, выполняют даже после смерти патриотическую миссию в далёком Египте.

Защищая мир от монгольских туменов и орд крестоносцев, они верили, что их труд не напрасен, что их деяния и имена когда-то станут известными в родных степях.

Эти акции вызвали бы уважение к нашей стране во всём культурном мире, подняли бы имидж нашего государства на новую высоту.

История Казахстана творилась не только на территории самого Казахстана, она принадлежит не только себе, но и всему миру. Только недалёкий человек может возразить, привести аргументы против этого предложения, типа: «Эти люди никакого отношения к Атырау и Казахстану не имеют, поскольку защищали чужие интересы, чужую страну». Но они-то спасли мусульманский мир от крестоносцев, а Европу от монголов! В их венах текла, а в наших венах течёт одна и та же тысячелетняя кровь!

Кроме того, эти наименования и памятники стали бы привлекать к себе туристов, хотя бы из того же Египта. Культурный мир был бы поражён географией казахской истории, её древним и средневековым величием.

Иностранные инвесторы и работники ТНК перестали бы думать и считать, что они явились на пустырь, где не было, и нет истории и культуры, а лишь образовались нефтяные пласты из костей динозавров, на поверхности которых, как сомнамбулы, бродят аборигены-манкурты.

Ал әзірге алаңда Бейбарыс жападан-жалғыз, өз Атамекенінде неге жалғыз қалдым деп көзге шыққан сүйелдей, достарын, қаруластарын, қатарластарын іздеп тұр...

...Мысыр тарихнамасының беттерінде қашан да, қай жерде де түркілердің жолы болмады. Бірақ олар бұл тарихты қаншама жасырып, жауып, көмуге тырысса да, - олар қуатты тамырынан қорек алып жарып шығады, төтеннен өркен жаяды.

Олар қағаз беттерінде аянышты көрінгенімен, тас арабескілерде, әртүрлі заттардағы өрнектер мен таңбаларда, мешіттердің, медреселердің, қорғандардың, бекіністердің, плотиналардың қуатты қабырғаларында мәңгілікке қалды.

Біздің ата-бабаларымыздың бұл «хаттарына» енді ешқандай өрт қауіп төндірмейді. Әйтеуір бір күні тарихшылар тек фараондық, гректік, римдік, арабтық қана емес, *түркі Мысыры* да болғанын мойындайды.

А пока Бейбарс стоит на площади одиноко, недоумевая, почему он оказался один на своей Отчизне, ищет своим бельмом в глазу друзей, соратников и однополчан...

... Как всегда и везде, не повезло тюрмак на страницах историографии Египта. Но как бы эти истории не пытались скрыть, утаить, похоронить, - они пробивают себе путь, питаюсь мощными корнями, дают неожиданные всходы.

Хотя они на страницах письма выглядят довольно жалко, но обессмертили себя в каменных арабесках, узорах и знаках на различных предметах, мощных стенах мечетей, медресе, цитаделей, фортов, плотин.

Никакие пожары этим «посланиям» предков уже не грозят. Когда-нибудь историки признают, что был не только фараонский, греческий, римский, арабский, но и *тюркский Египет*.

13. СҰЛТАН – «СҰЛУ ТАҢ» / СУЛТАН – «ВЕЛИЧЕСТВЕННЫЙ ВОСХОД»

Мысырдың Беріш руынан шыққан бірінші мамлюк билеушісі сұлтан Бейбарыс жайлы тарихи және әдеби шығармалар, мақалалар аз жазылған жоқ. Ғаламат ұлы тұлғаның және оның атақ-дабысының асқаны сонша, Қара теңіз, Каспий жағалауы, қазіргі Украина аумағының түркі, кавказдық және басқа этникалық тайпаларынан шыққан, сөйтіп Мысыр, Сирия, Иран, Ауғанстан, Үндістан елдерінің сұлтандары мен әмірлері болған өзге де құрметке лайық мамелюктердің есімдері мен істері көлеңкеде қалып қойды.

Бұл адамдар кім еді, олардың тарихи еңбегі неде, елге қандай қызмет жасады? Бұл біздің әрқайсымызды қызықтыратын-ақ жайт және біздің қайта-қайта айтып жүргеніміздей, қазіргі Қазақстан тарихы тек Қазақстанның өз территориясын ғана қамтып қоймайды және бұл тарих үшін де маңызды екені сөзсіз.

О первом Египетском мамлюкском правителе из рода Берш султана Бейбарсе написано уже немало исторических и литературных произведений, статей. Величественная личность и громкая слава его затмили собой другие имена и деяния достойнейших мамелюков, выходцев из тюркских, кавказских и других этнических племён Причерноморья, Прикаспия, территории нынешней Украины, султанов и эмиров Египта, Сирии, Афганистана, Ирана, Индии.

Кем были эти люди, в чём их исторические заслуги, каковы их деяния? Разве это неинтересно знать каждому из нас и не крайне важно для истории Казахстана, которая, как мы постоянно твердим об этом, творилась не только на территории самого Казахстана?

Оған қоса, Мысырда бірнеше рет болуым себепті және мысырлық мамлюктанушылармен, тарихшы-профессорлармен тілдескен соң, мен олардың басқа елдердегі кәсіптес әріптестерінен айырмашылығы, өздерінің жеріндегі түркілер тарихына адал ниетпен қарайтынына, түркі сұлтандарын, әмірлері мен мамлюктерін жасанды түрде арабтар мен парсыларға, күрдтер мен грузиндерге, немесе кавказдық «черкестерге» (абхаз, адыг, кабардин) айналдыруға ұмтылып, әрекеттенбейтініне әбден көзім жетті.

Мысырлық ғалымдардың Мысырға келетін қазақ делегациясын немесе тобын қарсы алғанда қоятын алғашқы сұрақтарының бірі, олардың құрамында Беріштер бар ма екен деген сұрақ болады.

Базарлардағы әр нәрсеге қызыққыш әрі білімқұмар саудагерлер біздің Қазақиядан келгенімізді естіп, ерекше толқыныспен: «Биберс, өз-Захирия» деп, бізді саусақтарымен түрте береді, тап бір өздерінің «Егер жер бетінде зұлымдық күштері бас көтерсе, онда Бейбарыс өз-Захирия қайта келеді де, әділеттілік орнатады» дейтін халықтық аңызы қайта жаңғырып, армандары орындалатындай көреді.

Дәл осындай әділеттілік орнату Мысырдың ғана емес, сондай-ақ түркілер билеген ортағасырлық көптеген елдердің басқа да сұлтандарының этникалық шығу тегін қайта жаңғыртуды талап етеді.

Егер де біз бір ғана Бейбарыстың есімін, оның этникалық шығу тегін және ұлы істерін қалпына келтірумен шектеліп, тоқмейілсіп қалсақ, онда басқа сұлтандар «иесіз» боп қала береді, сөйтіп оларды сол арада-ақ өзге этникалық құрылымдардың өкілдері иемденуге тырысатыны және өз жеріне тартатыны сөзсіз.

Кроме того, побывав неоднократно в Египте и пообщавшись с египетскими мамелюковедами, историками-профессорами, я убедился в том, что они, не в пример своим братьям по профессии из других стран, добросовестно относятся к истории тюрков на их земле, не предпринимают никаких попыток искусственно превратить тюркских султанов, эмиров и мамелюков в арабов или персов, курдов или грузин, или кавказских «черкесов» (абхазов, адыгов, кабардинцев).

Один из первых вопросов, с которым учёные египтяне встречают казахские делегации или группы, прибывающие в Египет, является вопрос, есть ли в их составе Берши.

На базарах, любопытные и любознательные торговцы, узнав, что мы приехали из Казахстана, возбуждённо тычут в нас пальцами, приговаривая: «Биберс, аз-Захирия», словно ожило и осуществилось их народное поверье, гласящее: «Если на земле силы зла приумножатся, то вновь появится Бейбарс аз-Захирия и установит справедливость».

Установления такой же справедливости требует воссоздание этнической принадлежности других султанов не только Египта, но и массы средневековых стран, где правила тюрки.

Если мы успокоимся и ограничимся лишь тем, что восстановили имя, этническую принадлежность и деяния одного только Бейбарса, то другие султаны останутся «безхозными», их тут же попытаются присвоить и растащить по своим вотчинам представители других этнических образований.

Оған қоса мұндай табанды талпыныстар мен оғар қылықтар қазірдің өзінде жасалып жатыр. Әсіресе, бұл жағынан кавказдық черкестер деп аталатындардың өкілдері тым артық кетуде. Олардың тарихшылары мен жазушыларының кітаптарында, интернет сайттарында мысырлық сұлтандардың барлығын дерлік абхаз-адыг халықтар тобына негізсіз және ешбір дәлелдемесіз тарту талпынысының қатерлі үрдісі қалыптасты.

Бұлардың ішінде Самир Хотхо мен Баджэ Гучипс асқан пысықтық танытып, тайсалмай отыр.

Олардың біріншісі, бүкіл жазба дереккөздерді, сондай-ақ нақты мәдени-этникалық факторлар мен фактілерді елемей, тіпті «Бейбарыс ешқандай түркі емес, ол адыг» дегенді айтуға дейін дәті барды.

Екіншісі, кавказдық черкестердің Таяу Шығыс елдеріндегі (Мысырды қоспағанда) тарихы нашар зерттелген деп пайымдағанмен де, адыгтардың әлемдік тарихтағы рөлін төбеге көтеру үшін осы елдерге жазбаша жорық жасауға дәл кәзір дайын. Егер де ол өзінің құрғақ қиялымен Иранның, Үндістанның, Ауғанстанның абхаз-адыг текті сұлтандарының ойдан шығарылған тарихына жететін болса, біз таң қалмаймыз.

Ал, біздің отандық қоғамтанушыларымыз, тарихшыларымыз, академиялық мантияға малынған ғылым қайраткерлеріміз олардың иегінің астынан ұлттық тарихи және мәдени қазынамызды талап алып кетіп жатқан кезде қалғып-мүлгіп, есінеп отыр.

Біздің мемлекет қайраткерлеріміз де өздерінің бірінші кезектегі міндеті – қазіргі заманғы Тәуелсіз Қазақстан Республикасының халықаралық мәртебесі мен әлемдік беделін тарихи-мәдени тұрғыда және сол арқылы саяси-экономикалық салада нығайту үшін өз халқының өткен тарихын қайта жаңғырту

Тем более такие настойчивые и бесцеремонные попытки предпринимаются. Особенно в этом переусердствовали представители так называемых кавказских черкесов. В книгах их историков и писателей, на интернетовских сайтах установилась тревожная тенденция попыток необоснованного и бездоказательного отнесения почти всех египетских султанов к абхазо-адыгской группе народов.

Наиболее предприимчивы и упорны в этих попытках Самир Хотхо и Баджэ Гучипс.

Первый из них, игнорируя все письменные источники, а также безусловные культурно-этнические факторы и факты, договорился даже до того, что Бейбарс являлся якобы не турком, а адыгом.

Второй, хотя и утверждает, что история кавказских черкесов в странах Ближнего Востока (исключая Египет) изучена слабо, но уже готов совершить письменный поход и в эти страны, дабы возвеличить роль адыгов в мировой истории. Не удивимся, если он дойдёт в своих фантазиях до истории вымышленных абхазо-адыгских султанов Ирана, Индии, Афганистана.

Наши же отечественные обществоведы, историки, учёные мужи, облачённые в академические мантии, дремлют и зевают тогда, когда из-под их носа уводят национальные исторические и культурные достояния.

Дремлют и наши государственные мужи, тогда как их первостепенная задача – воссоздать былую историю своего народа, дабы укрепить международный статус и мировой престиж современной Независимой Республики Казахстан в историко-культурном плане, а через него и в политико-экономической сфере.

болып отырған кезде, қалың ұйқыда жатыр.

Міне, мемлекеттік бағдарламаларды, мемлекеттік әлеуметтік тапсырыстарды, мемлекеттік қаржыландыруды қайда бағыттау керек!

Осы саладағы немқұрайдылық рухани апатқа әкеп соғады. Өзінің өткенін білмейтін және есте сақтамайтын халық (ел) бүгінгі күні мылқауға, соқырға ұқсаса, болашақта есуасқа айналады. Ол өзінің көзінше және көз үшін тықпалап, ми қабы мен оның қыртысына дейін сіңіріп, тарихтың терең қатпарларын жоғалтатын, даму перспективаларының тынысын бітейтіннің бәрін ес-түссіз жұта береді.

Кітаптің осы бөлімінің мақсаты – оқырмандарды Мысыр сұлтандарымен, олардың этникалық шығу тегімен, өмірлерінің жекелеген фактілерімен таныстыру, сондай-ақ, қара ниетті жалған тарихшыларға тойтарыс беру. Біз Бейбарыс Мысырда жалғыз болмағанына, оның жанында достары, серіктері, туыстары, даңқты әмірлер мен сұлтандар болғанына көз жеткізуге тиіспіз.

Вот куда необходимо направлять государственные программы, государственные социальные заказы, государственное финансирование!

Безразличие в этой сфере приведёт к духовной катастрофе. Народ (ел, эль) не знающий и не помнящий своего прошлого, подобен глухому и слепому в настоящем, безумному в будущем. Он будет брать бездумно всё, что ему суют в глаза и за глаза, в корки и подкорки мозга, теряющего исторические извилины, закупоривающего поры перспектив развития.

Цель этой части книги – знакомство читателей с султанами Египта, их этнической принадлежностью, отдельными фактами из их жизни, а также дать отпор недобросовестным историкам-врунам. Нам надо убедиться, что Бейбарс был в Египте не одинок, что у него имелись друзья, соратники, родственники, славные эмиры и султаны.

14. МЫСЫРЛЫҚ БАХРИ-СҰЛТАНДАР / ЕГИПЕТСКИЕ СУЛТАНЫ-БАХРИ

1. Шаджар ад-Дурр (билік еткен жылы – 1250) – мамлюк Айбек өлтірген аюбид-сұлтан Тұран-шахтың әйелі. Ол қыпшақтың Дурут тайпасынан шыққан (орыс жылнамаларында – Тертробичтер, төрт, дөрт, дурут сөзінен; оның бұрмаланған Дурр есімі осыдан шыққан).

Дурут тайпасына қазақтың Төртқара тайпасы сәйкес келеді деген ұйғарым бар). Шаджар Айбектің регентшасы болып, Мысырды 80 күн басқарды, содан кейін мамлюктердің қысымымен тақты Айбекке беруге мәжбүр болды, ал оған күйеуге шыққан соң да өзінің саяси ықпалын жоғалта қойған жоқ.

Бірақ, билік оған тыным бермеді, сол себепті ол, жалдамалы кісі өлтірушілерді жалдап, сұлтан-күйеуінің өмірін қиды, бұл үшін оны мамлюктер өлім жазасына кесті, бірақ қолдарын былғағысы келмей, әйелдер мен иттерге талауға берді.

1. Шаджар ад-Дурр (год правления – 1250) – жена султана-аюбида Туран-шаха, убитого мамлюком Айбеком. Она была из кипчакского племени Дурут (в русских летописях – Тертробичи, от слова төрт, дөрт, дурут – четыре; отсюда её искажённое имя Дурр).

Есть предположение, что племени Дурут соответствует казахское племя Төртқара). Шаджар, став регентшей Айбека, правила Египтом 80 дней, а затем под давлением мамлюков вынуждена была уступить трон Айбеку, а, выйдя замуж за него, не потеряла своего политического влияния.

Но власть ей не давала покоя, поэтому она, наняв наёмных убийц, лишили жизни мужа-султана, за что её мамлюки приговорили к смерти, но марасть об неё руки не стали, а отдали на растерзание женщинам и собакам.

2. Әл-Муизз Иззаддин Айбек ат-Түркмани (басқарған жылдары: 1250-1257). Оның есімінен көрініп тұрғандай, түркмен болған. Ол билікке келгесін өзі билік құрған Сирияның мамлюктеріне арқа сүйеп, өз әкесінің гвардиясына, мысырлық мамлюктерге зықым көрсеткені үшін Тұран-шахты өлтірді.

3. Әл-Мансұр Нураддин Әли I-ші (1257-1259). Айбектің ұлы. Мамлюктер өлтірген.

4. Әл-Музаффар Сайфаддин Құтыз әл-Муиззи (1259-1260). Құтыз бар болғаны бір жыл билік құрды, бірақ ол тарих анналдарында нақ түркі ретінде аты қалды. Оның есімінің өзі – дәстүрлі түркілік есім. Оның негізінде құт, кет (фаллос, игілік) сөзі жатыр.

Дәл осы негіздес есімдер кең таралған: **Көтен** (қыпшақ ханы), **Құташық** (оның есімін белгілі саяхатшы А.Никитин орысша мәнермен, бірақ қате жазған: Кот Ачук), **Көтібар** (қазақ батырлары Есет пен Бекеттің әкесі), **Кутузов** (фельдмаршал) және т.б.

5. Бейбарыс (1260-1277). Беріштерден шыққан бірінші сұлтан. Бейбарыстың Мысырда жалғыз болмағанын көпшілік біле бермейді. Макризи былай дейді: *«Бейбарыс Қыпшақияда Солхат қаласында туған, оның бауыры Салмиш те, сұлтан Қалауын да сол жақтан шыққан».*

Алайда, басқа тарихшылар анықтағандай, Бейбарыс Солхатта (Қырымдағы Судак қ.) туған жоқ, керісінше, моңғолдардың тықсыруымен Каспий жағалауынан Қырымға орын ауыстырған қыпшақтардың Беріш руының бір бөлігін өз территориясына өткізіп жіберуге және жер үлесін беруге уәде еткен, бірақ мұның орнына оларға опасыздықпен шабуыл жасап, біреулерінің көзін жойып, қалғандарын құлдыққа сатқан болгар ханы Анардың сатқындығы нәтижесінде тұтқынға түскен.

2. Ал-Муизз Иззаддин Айбек ат-Түркмани (годы правления: 1250-1257). Как видно из его имени, был туркменом. Туран-шаха он убил за то, что тот, придя к власти, стал опираться на мамлюков Сирии, где он был правителем, притесняя при этом гвардию своего отца, египетских мамлюков.

3. Ал-Мансур Нураддин Али I (1257–1259). Сын Айбека. Был убит мамлюками.

4. Ал-Музаффар Сайфаддин Кутуз ал-Муиззи (1259 – 1260). Кутуз правил всего лишь год, но он остался в исторических анналах именно как тюрок. Само имя его – традиционно тюркское. В основе его лежит слово кут, кет (фаллос, благо).

Имена с этой основой широко распространены: Котен («задница», кипчакский хан), Куташук – («срамное место открыто»), его имя известный путешественник А. Никитин записал на русский лад, но неверно: Кот Ачук), Котибар (отец казахских батыров Есета и Бекета), Кутузов (фельдмаршал) и т.д.

5. Бейбарс (1260-1277). Первый султан из бершей. Мало кто знает, что Бейбарс в Египте был не одинок. Историк Макризи сообщал: *«Бейбарс родился в Кипчакии в городе Солхат, оттуда же родом был его брат Салмиш, и султан Калаун».*

Но, как уточнили другие историки, Бейбарс в Солхате (г. Судак в Крыму) не родился, а был пленён в результате предательства болгарского хана Анара, обещавшего переправить некоторую часть кипчаков из рода Берш, под натиском монголов переместившуюся с Прикаспия в Крым, на свою территорию и предоставить им земельные наделы, но вместо этого вероломно напал на них, уничтожая одних и продавая в рабство других.

Осылайша, Макризи өзінің объективтілігімен қоса адал ниетті әрі педант тарихшы атағына ие бола тұра, Бейбарыстың туған жерін тұтқындалған жерімен қатар қойды.

Бірақ біз үшін бағалысы басқа жайт, яғни нақ осы Макризи оның Салмиш есімді бауырының бар екендігін айтқаны, ол Бейбарыспен және Қалауынмен бірге мамлюктік Мысырға тап болған.

Бейбарыстың 7 қызы мен 5 ұлы болғаны туралы мәліметтер де өте қызықты факті деп ойлаймыз: Саид, Саламыш және Нажаддин Хадзыр (қалған екеуі сәби кезінде өлген).

Бейбарыс тірі кезінде нақ осы кіші ұлын өзінің мұрагері ретінде көргісі келген. Өйткені, ол мінезі жағынан нәзік әрі жасқаншақ үлкен ұлдарына қарағанда Бейбарыстың өзіне барынша ұқсас болған тәрізді.

6. Саид Мұхаммед Насираддин Беркехан (1277-1279). Бейбарыстың ұлы, Беркехан атты хорезмдіктің қызы Аслунхатуннан (оны Алтын Орда ханы Беркенің қызы деп қателеседі) шамамен 1263-1264 жж. туған.

Міне, оның есіміндегі қосымша осыдан шыққан. Нашағы атасының құрметіне қойылғаны сөзсіз. Жас сұлтан бар болғаны екі жыл билік құрды. Араб тарихшысы Кутубиге сілтеме жасаған Бартольдтің сөзі бойынша, «1279 жылдың сәуірінде жас сұлтан өзінің анасы, Берке-ханның қызымен бірге Дамаскіге келеді.

Содан көп ұзамай Сирияда көтеріліс бұрқетті; сұлтан өзінің анасын бүлікшілерді үгіттеуге жұмсайды; ол жақындаған кезде мырзалар оның алдынан шығып қарсы алады, әдет-ғұрып бойынша оның зембілінің алдындағы жерді өбеді және қашырлардың тұяқтарының астына мата төсейді.

Таким образом, Макризи при всей своей объективности и славе добросовестного и педантичного историка, место рождения Бейбарса отождествил с местом пленения.

Но ценно для нас другое, а именно то, что Макризи констатирует наличие его брата по имени Салмиш, который вместе с Бейбарсом и Калауном попал в мамлюкский Египет.

Думается, не менее интересным фактом являются и сведения о том, что у Бейбарса было 7 дочерей и 5 сыновей: Саид, Саламыш и Нажаддин Хадзыр (двое других умерли в младенчестве).

При жизни Бейбарс хотел видеть своим наследником именно младшего сына. Наверное, потому, что он был более похож по характеру на самого Бейбарса, чем изнеженные и робкие старшие сыновья.

6. Саид Мухаммед Насираддин Беркехан (1277-79). Сын Бейбарса, был рождён от Аслунхатун, дочери хорезмийца по имени Беркехан (её ошибочно считали дочерью Золотоордынского хана Берке) примерно в 1263-1264 гг.

Вот откуда его имя-приставка. Разумеется, в честь деда по материнской линии. Правил молодой султан лишь два года. По словам Бартольда, сославшегося на арабского историка Кутуби, в «апреле 1279 года молодой султан вместе со своей матерью, дочерью Берке-хана, прибыл в Дамаск.

Вскоре после этого в Сирии произошло восстание; султан послал свою мать уговаривать мятежников; при её приближении вельможи вышли ей навстречу, поцеловали землю перед её носилками и разложили под копытами мулов ткани, согласно обычаю.

Патшайымның нөкерлерінің кесірінен, келіссөздер сәтсіз аяқталған; сұлтан анасын Карак бекінісіне жібереді және кейінірек өзі де сол жаққа жер аударылады.

Кутубидің сөзінше, ол жомарттығымен, қайырымдылығымен ерекшеленетін және зұлымдыққа қас болды; оның жомарттығы Каракта да көзге түсті, бұл оның билікті қолына алған қайын атасы Қалауынның күдігін туғызды.

1280 жылдың наурызында сұлтан өлді, және де, оған Қалауынның бұйрығы бойынша у берілген деген жорамал бар; оның әйелі Ғазия-хатун, Қалауынның қызы, өмірінің соңына дейін күйеуін жоқтап өтті (ол 1288 жылға дейін өмір сүрді).

1281 ж. сұлтанның анасы ұлының денесін Дамаскіге алып келді, мұнда ол Бейбарыстың кесенесінде жерленді.

7. Әл-Әділ Бедраддин Саламыш (1279). Бейбарыстың баласы, 3 ай ғана билік құрды.

8. Қалауын (1279-1290). Бейбарыстың серігі, досы әрі туысы, Мысырды бір ғасырға жуық билеген әулеттің негізін салушы, бұл мамелюктер тарихындағы айрықша оқиға болды.

Тарихшы әл-Айнидің куәландыруы бойынша, Қалауын Бейбарыс тәрізді, Беріш руынан шыққан қыпшақ болатын. Оның қыпшақ даласынан келгенін Макризи де жазады, оған қоса, ол өз мәліметтерін барынша нақты фактілермен дәлдей түседі.

Міне, Макризидің сипаттауынша, Қалауын кең иықты, мойыны қысқа, бірақ мығым денелі сымбатты жігіт болған. Ол түркі тілінің қыпшақ диалектісінде сөйлеген, араб тілін мүлдем дерлік меңгермеген.

Переговоры, по вине приближённых царицы, кончились безуспешно; султан отправил свою мать в крепость Карак и потом сам был сослан туда же.

По словам Кутуби, он отличался щедростью и милосердием и был чужд жестокости; его щедрость проявилась и в Караке, что вызвало подозрение его тестя Калауна, к которому перешла власть.

В марте 1280 г. султан умер, причем полагали, что он был отправлен по приказу Калауна; его жена Газия-хатун, дочь Калауна, не переставала плакать о нём до своей смерти (она прожила до 1288 г.)

В 1281 г. мать султана привезла тело своего сына в Дамаск, где оно было похоронено в мавзолее Бейбарса».

7. Ал-Адил Бедраддин Саламыш (1279). Сын Бейбарса, правил всего 3 месяца.

8. Калаун (1279-1290). Соратник, друг и родственник Бейбарса, основоположник династии, которая правила Египтом почти целый век, что явилось выдающимся исключением в истории мамелюкства.

По свидетельству историка аль-Айни, Калаун, как и Бейбарс, был кипчаком из рода Берш. То, что он был из кипчакских степей, сообщает и Макризи, более того, он уточняет свои сведения более конкретными фактами.

Так, по описаниям Макризи, Калаун был широкоплечим красавцем, с короткой, но мощной шеей. Он говорил на кипчакском диалекте тюркского языка, почти совсем не владел арабским языком.

Тағы бір тарихшы ибн Батутаның жазғанындай, Қалауын, құл болған кезінде 1000 алтын динарға сатылған, осы үшін оған «Мыңдық адам» деген лақап ат берген.

Ол сондай-ақ өзінің көптеген ірі істерімен атағы шыққан. Шеркеш полктарын құрған сол болатын.

Сұлтан болған кезінде, өз қаражатына өзінің отаны Солхат қаласында (Судак) мешіт салдырған, сонымен бірге, өте көп соғысқан және көптеген елдер мен халықтарды бағындырған.

9. Әл-Ашраф Халил (1290-1293). Қалауынның ұлы, оны Лашын өлтірген.

10. Байдара (1293). Қалауынның ұлы. Белгісіз жағдайларда өлген.

11.1. Ан-Насир Мұхаммед (1294-1295 – оның бірінші билік еткен жылдары). Қалауынның 4-ші ұлы, 42 жыл билеген, оның ішінде бірнеше рет біраз уақытқа биліктен айрылған.

12. Кетбұға (1295-1296). 1303 жылы өлген. Оның этникалық шығу тегі анықталмаған, дегенмен кейбір тарихшылар оны моңғолдарға жатқызады.

Ол 1260 жылдың 10 желтоқсанында 15 жасында Хомса тұсындағы шайқаста, яғни, Құлағу хан ұрысқа жаңа күштер төгіп, қауіптің бетін бұрғысы келгені және де атақты қолбасшы Кетбұға басқарған және сол жылдың 3 қыркүйегінде Құтыз бен Бейбарыс талқандаған «моңғол әскерінің» (бірақ өңкей түркі-наймандардан құралған) бірінші жеңілісі үшін реванш алғысы келген кезде тұтқынға алынғаны белгілі.

Другой историк ибн Батута, писал, что Калаун, будучи рабом, был продан за 1000 золотых динаров, за что ему дали кличку «Человек-тысяча».

Известен он также многими своими делами. Он явился тем, кто формировал шеркешские полки.

Будучи султаном, построил на свои средства мечеть на своей родине в г. Солхате (Судак), а также тем, что очень много воевал и покорил несметное количество народов и стран.

9. Аль-Ашраф Халил (1290-1293). Сын Калауна, его убил Лашын.

10. Байдара (1293). Сын Калауна. Умер при невыясненных обстоятельствах.

11.1. Ан-Насир Мухаммед (1294-1295 – год его первого правления). 4-тый сын Калауна, правил 42 года, из них непродолжительное время лишался власти несколько раз.

12. Китбуга (1295-1296). Умер в 1303 году. Этническая принадлежность его не установлена, хотя некоторые историки относят его к монголам.

Известно, он был взят в плен в возрасте 15 лет в битве при Хомсе 10 декабря 1260, когда хан Кулагу хотел спасти положение, бросив в битву новые силы, и взять реванш за первое поражение «монгольского войска» (но состоящего сплошь из тюрков-найманов), возглавлявшегося знаменитым военачальником Китбугой и разбитого 3 сентября того же года Кутузом и Бейбарсом.

Ол тұтқындалған сәтте оның аттасы үлкен Кетбұғаны Құтыз жазалаған болатын. Бір қызығы, билік үшін күресте кіші Кетбұғаның кандидатурасын бахри-беріштер қолдайды, мұның өзі тарихшыларды оны үзілді-кесілді моңғолға жатқызудан сақтандыруы тиіс, себебі оның түркіше есімі наймандарда ғана кең таралмағаны мәлім.

1296 жылы бұл сұлтан моңғол-босқындардың көсемі ильхан Газанды қабылдады, оларға Палестинаның жағалау аудандарынан жер берді, бірақ бұл фактіні билік үшін күресте жаңа одақтастар табудың талпынысы деп бағалауға да болады.

Онда да сол босқындардың өздері тек моңғолдар емес, сонымен бірге түркілер де болатын. Ол билікке келген заматта мамлюк-буржиттер сұлтан лауазымына өз кандидатурасын – **Санжар ас-Суджаиды** ұсынды. Бірақ оны Кетбұғаның жақтастары өлтірді.

13. Лашын (1296-1299). Лашын, - қыран құс (түркіше). Қалауын құрған шеркеш полктары арасынан ұсынылған аса көрнекті әскербасы.

Фактінің өзі Қалауынның «шеркеш полктары» құрамына, ең алдымен, түркі-қыпшақ, ал қазіргі қазақтың Шеркеш руының өкілдерін қамтығанын білдіреді (Черкеш, Черкес).

Бұл полктарда басқа да этникалық қауымдастықтар (адыг, кабарда, грузиндер, славяндар, гректер) болғанын жоққа шығармаймыз.

Бірақ сұлтанның тағына түркілер көбірек қол жеткізді. Қалауынның шеркештерге «құмарлығын» оның туыстарының біреуі (мысалы, анасы, әйелі) осы рудан шығуы мүмкін екендігімен түсіндіруге болады.

К моменту пленения его тезка Китбуга-старший был уже казнён Кутузом. Что интересно, в борьбе за власть кандидатуру Китбуги-младшего поддерживали берши-бахриты, что должно настораживать историков от безапелляционного причисления его к монголам, поскольку имя его тюркское, очень распространённое не только у найманов.

В 1296 году этот султан принимал вожаков «монголов»-беженцев ильхана Газана, предоставил им земли в прибрежных районах Палестины, но этот факт можно расценивать как попытку приобретения новых союзников в борьбе за власть.

Да и сами те беженцы были не только монголами, но и тюрками. К моменту его прихода к власти мамлюки-бурджиты выдвинули свою кандидатуру на пост султана – **Санжара ас-Суджаи**. Но его убили сторонники Китбуги.

13. Лашын (1296-1299). Лашын, - сокол-сапсан (тюркс). Выдающийся военачальник, выдвинувшийся из среды шеркешских полков, сформированных Калауном.

Уже этот факт говорит о том, что эти «черкесские полки» Калауна включали в себя, прежде всего, представителей тюрко-кипчакского, а ныне казахского рода Шеркеш (Черкеш, Черкес).

Не будем отрицать того, что в этих полках наличествовали и другие этнические сообщества (адыги, кабарда, грузины, славяне, греки).

Но к трону султана большей частью пробивались тюрки. «Пристрастие» Калауна к шеркешам может быть объяснено тем, что кто-то из его близких (например, мать, жена) могли принадлежать этому роду.

Кресшілермен болған соғыстағы ұлы жеңістерден кейінгі тыныштық кезеңінде Лашын билік үшін күреске түсті, сөйтіп Қалауынның ұлы Халилды өлтірді.

Осыдан кейін ол Каирдегі ибн-Тулун мешітінде (Саладин рабатынан төменде) жасырынуға мәжбүр болды.

1296 жылдың қарашасында ол тағы да тағдырын сынап көрмекке бекінді және Кетбұға сұлтанды өлтіруге ниеттенді, бірақ анау Дамаскіге қашып кетті.

Тақ босады, сөйтіп оған Лашын отырды. Ол намаз оқып жатқан кезінде өлтірілгенге дейін үш жылдай ғана билік құрды. Оны өлтіруді ұйымдастырушы әрі қатысушы мамлюк Бастай болған.

Осындай қысқа мерзім басқарса да Лашын Саладиннің өзі тағайындап кеткен кірістердің бөлінуін өзгерту жөніндегі экономикалық реформаларды іске асырып үлгерді.

11.2. Насыр, Қалауынның ұлы (1299-1309 – билікке екінші рет келген жылдары).

14. Бейбарыс Жахангер (1309-1310). Оның рулық шығу тегі анық емес, бірақ оның түркі екендігі күмәнсіз. Тарих анналдарынан біз Бейбарыс есімді 11 мамлюкті табамыз, олардың екеуі – кестеде келтірілген сұлтандар. Олардың бәрі түркі-қыпшақ болған.

11.3. Насыр, Қалауынның ұлы (1310-1340 – билігінің соңғы жылдары).

15. Әбу Бәкір (1340-1341). Насырдың ұлы.

16. Шибабидин (1342). Насырдың ұлы.

17. Исмаил (1342-1345). Насырдың ұлы.

18. Шабан-1 (1345-1346). Насырдың ұлы.

Во время затишья после великих побед над крестоносцами Лашын вступил в борьбу за власть, убив при этом сына Калауна Халила.

После чего был вынужден скрываться в мечети ибн-Тулуна в Каире (внизу цитадели Саладина).

В ноябре 1296 года он снова решил испытать судьбу и вознамерился убить султана Китбугу, но тот бежал в Дамаск.

Трон освободился, и Лашын воссел на него. Лишь около трёх лет он правил, пока не был убит во время молитвы. Инициатором и участником его убийства был мамлюк Бастай.

За столь непродолжительный срок правления Лашын успел провести экономические реформы по изменению распределения доходов, установленного ещё самим Саладином.

11.2. Насыр, сын Калауна (1299-1309 – годы второго прихода к власти).

14. Бейбарс Жахангир (1309-1310). Родовая принадлежность его неясна, но то, что он тюрк – несомненно. В исторических анналах мы находим 11 мамлюков по имени Бейбарс, из них – двоих султанов, приведённых в таблице. Все они были тюрками-кипчаками.

11.3. Насыр, сын Калауна (1310-1340 – окончательные годы правления).

15. Абу Бакр (1340-1341). Сын Насыра

16. Шибабидин (1342). Сын Насыра.

17. Исмаил (1342-1345). Сын Насыра.

18. Шабан-1 (1345-1346). Сын Насыра.

19. Хаджи-1 (1346-1347). Насырдың ұлы.

19. Хаджи-1 (1346-1347). Сын Насыра.

20.1. Хасан (1347-1351). Насырдың ұлы.

20.1. Хасан (1347-1351). Сын Насыра.

21. Салих (1351-1354). Насырдың ұлы.

21. Салих (1351-1354). Сын Насыра.

20.2. Тағы да Хасан (1354-1361). Насырдың ұлы.

20.2. Снова Хасан (1354-1361). Сын Насыра.

22. Әл-Мансұр Салахиддин Мұхаммад (1361-1363). 1-Хаджидің ұлы, Насырдың немересі.

22. Аль Мансур Салахиддин Мухаммад (1361-63) Сын Хаджи-1, внук Насыра.

23. Шабан-2 (1363-1376). Насырдың немересі. Оның тұсында 1375 жылы мысырлық мамлюктер Киликиялық армян патшалығының астанасы – Сис таулы бекінісін алып, оның өмір сүруін тоқтатты. Киликия Мысырға қосылды.

23. Шабан-2 (1363-1376). Внук Насыра. При нём в 1375 году египетские мамлюки покончили с существованием Киликийского армянского царства, взяв его столицу – горную крепость Сис. Киликия была присоединена к Египту.

24. Әл-Мансұр Аладдин Әли (1376-1379). 2-Шабанның ұлы, Насырдың шөбересі.

24. Аль Мансур Аладдин Али (1376-1379). Сын Шабана-2, правнук Насыра.

25. Хаджи-2 (1379-1382). 2-Шабанның ұлы, Насырдың шөбересі.

25. Хаджи-2 (1379-1382). Сын Шабана-2, правнук Насыра.

Түйін: бахрит-сұлтандар (негізінен түркі-қыпшақтар болған) Мысырды 137 жыл биледі, оның ішінде 122 жыл – беріштер билегені даусыз шындық (Бейбарыс пен оның ұлдары – 19 жыл, Қалауын, оның ұлдары, немерелері, шөберелері мен неменелері – 98 жыл). Беріштердің үстемдігі тұсында рулық шығу тегі анықталмаған сұлтандардың билік құру үлесі, - 5 жыл.

Выводы: султаны-бахриты (в основном были тюрками-кипчаками) правили Египтом 137 лет, из них 122 года, безусловно, - берши (Бейбарс и его сыновья – 19 лет, Калаун, его сыновья, внуки, правнуки и праправнуки – 98 лет). Доля правления султанов неустановленных родовых принадлежностей, во время господства бершей, - 5 лет.

Тарихнама бойынша, бахрит-сұлтандардан кейінгі келесі «әулет» буржит-сұлтандар болды. Бұлайша бөлудің өзі, атақты тарихшы Босворд жазғандай, жасанды болып табылады.

Следующей, как утвердилось в историографии, за султанами-бахритами была «династия» султанов-бурджитов. Само это деление, как писал знаменитый историк Босворд, является надуманной.

Біріншіден, егер де бахри-сұлтандарды біз негізінен шын мәнінде династия (Бейбарыс ұрпақтары мен қалаунидтер немесе беріш-қыпшақтар) деп атай алатынымыз рас болса, ал енді буржиттер династия бола

Действительно, во-первых, если султанов-бахри мы большей частью можем назвать на самом деле династией (бейбарсидов и калаунидов или бершей-кипчаков), то бурджиты уже не являются династией

алмайтыны анық (Анас мамлюктің отбасынан, оның ұлы Баркук пен немересі Фарагтан басқасы).

(кроме семьи мамлюка Анаса, его сына Баркука и внука Фарага).

Екіншіден, буржиттердің этникалық құрамын анық ажыратып алмай, оларды жасанды түрде черкестер деп атады, оған қоса, олар әртүрлі тайпалардың және халықтардың: гректер, славяндар, моңғолдар, арабтар, парсылар, күрдтердің, бірақ дегенмен, көп бөлігі кавказдықтардың: грузин, адыг, осетиндердің және т.б. өкілдері болғанын айтады.

Во-вторых, не разобравшись с этническим составом бурджитов, их искусственно называли черкесами, добавляя при этом, что они были представителями разных племён и народов: тюрков, греков, славян, монголов, арабов, персов, курдов, но всё же большей частью кавказцев: грузин, адыгов, осетин и т.д.

Осындай жауапсыз тұжырымның салдарынан үлкен былық басталды, оның бастауында түркілердің өздері тұрды.

Из-за этого безответственного установления и началась великая путаница, в истоке которой стояли сами турки.

Бұл түйінді шешу ақылға сыймастай қиын екені рас, бірақ оны істеу керек, себебі дүниеге тағы да мамлюктер тарихының жалған сипаттамалары келуде, енді олар мамлюктерді тұтастай адыгтер мен кабардиндерге айналдырғысы келеді. Сол себепті бізге, ұлы түркі өркениетінің мұрагерлеріне, қазір қалғып-мүлгуге де, ашықауыздануға да болмайды.

Распутать этот клубок невероятно трудно, но делать это надо, ибо на свет родились новые лживые описания истории мамлюков, которых уже полностью хотят сделать адыгами и кабардинцами. Поэтому нам, наследникам великой тюркской цивилизации, сейчас нельзя ни спать, ни зевать.

15. МЫСЫРЛЫҚ БУРЖИТ-СҰЛТАНДАР / ЕГИПЕТСКИЕ СУЛТАНЫ-БУРДЖИТЫ

1.Әз-Закир Сайфиддин Баркук (1382-1399). Кейбір мәліметтерге қарағанда – **Буркак, Бурхак**. Билікке Александрияда өзінің досы, қалаунидтердің аса қуатты регенті және сұлтан тағына нағыз үміткер **Берчені** сатқындықпен өлтірудің нәтижесінде келді.

Оған да қарсы қастандықтар жасалған, солардың біріне әмір **Әлибай** қатысты. Мысырда Баркуктің туыстарының тұтас бір кланы болды: әкесі – **Анас**, әмір **Актуп Ашрафи**, мамлюк **Бердібек Тавил**. Оның туыстарының есімдері – түркіше, дегенмен, кейбір мәліметтерде Баркуктің әкесі Анас – Қырымның тумасы делінеді, ол Мысырға түркі тілін білмей келген-міс. Бұлай болуы мүмкін емес, себебі сол кезеңдегі Қырымның ресми тілі түркі тілі болатын, оның тұрғындарының басым көпшілігі түркілер еді. Мысалы, орыс тілін білмей Ресейде өмір сүруге бола ма?

Анас есімі түрікшеден «*шебер*» деп аударылады. Оған қоса, Анас Бейбарыспен өте жақын болған, онымен Құтыз сұлтанға қарсы жасалған қастандыққа және оны өлтіруге бірге қатысты. Барқұқ, Бұрхак, Бұрқақ есімдері де түркіше. Барқұқ: бар (бай) + құқ (суффикс). Салыстыруға болатын модельді есімдер: Тонькөк, Баржқұқ, Бұзрұқ және т.с.с....

2. Ән-Насыр Насыриддин Фараг (1399-1405). Барқұқтың ұлы, кейбір жерде Фарадж деп шығады. Оның есімін Барақ (тазы ит) деп оқуға да болады. Бұл оның билікке бірінші келуі.

3. Әл-Мансұр Изиддин Әбді Әзиз (1405).

2. Ән-Насыр Насыриддин Фараг (1405-1412). Соңғы басқаруы.

4. Әл-Муаед Сайфиддин шейх (1412-1421).

1.Аз-Закир Сайфиддин Баркук (1382-1399). По некоторым сведениям – Буркак, Бурхак. Пришёл к власти в результате предательского убийства в Александрии своего друга Берче, могущественного регента калаунидов и самого реального претендента на султанский трон.

Против него тоже устраивались заговоры, в одном из которых участвовал эмир **Алибай**. У Баркука в Египте был целый клан родственников: отец – **Анас**, эмир **Актуп Ашрафи**, мамлюк **Бердибек Тавил**. Имена его родственников – тюркские, хотя в некоторых сведениях утверждается, что отец Баркука Анас - выходец из Крыма, который попал в Египет, не зная тюркского языка. Этого не может быть, поскольку официальным языком Крыма того времени был тюркский язык, население его в подавляющем большинстве было тюркским. Разве можно, например, жить в России, не зная русского языка?

Имя Анас с тюркского переводится как «*Искусный*». Кроме того, Анас был очень близок с Бейбарсом, участвовал вместе с ним в заговоре и убийстве султана Кутуза. Имена Баркук, Бурхак, Буркак – тоже тюркские. Баркук: бар (богатый) + кук (суффикс). Для сравнения модельные имена: Тоньюкук, Барджук, Бузрук и т.п.

2. Ан-Насыр Насыриддин Фараг (1399-1405). Сын Баркука, кое-где выступает как Фарадж. Его имя можно прочесть и как Барак (гончая собака). Это первый его приход к власти.

3. Аль-Мансур Изиддин Абди Азиз

2. Ан-Насыр Насыриддин Фараг (1405-1412) Окончательное правление.

4. Аль-Муаед Сайфиддин Шейх (1412-1421).

5. Татар (1421). Бар болғаны 3 ай билік құрды, өлтірілді. Бала сұлтан Ахмедке атабек (қорғаншы, қамқоршы) болған кезінде тақ үшін күреске түсті. Бұл күресте таққа тағы бір үміткер – Ахмедтің регенті Алтынбұға да өлтірілді. Сұлтан тағына отырған соң, Татар сұлтан Муаедтің бүкіл тұқым-тұқиянын өлтірді, бірақ өзі де көп ұзамай өз құрбандарының артынан кетті.

6. Әл-Мұзаффар Ахмед (1421-1422). Муаедтің ұлы. 1,5 жасында сұлтан деп жарияланды.

7. Салих Насираддин Мұхаммед (1422). Бала сұлтан болды, оған атабек **Жәнібек** қамқоршылық жасады.

8. Барысбай (1422-1437). Алдымен қарапайым ұста болған. Шайқастарда көзге түсіп, мансапқа бет бұрды. Өмір лауазымына дейін өсті, сұлтан сарайының басқарушысы, содан кейін сұлтан болды. Барысбай атабек (регент) Жәнібекпен тақ үшін тартыста оны және басқа да бүкіл бәсекелестерін қанға бөктірді.

1426 жылы ол Кипрге үлкен күш түсіріп, кипрлік корольді тұтқынға алды, оны Мысыр сұлтанының вассалымын деп мойындауға және өзіне алым-салық төлеуге мәжбүрледі. 1431 ж. ол Кафа әкімшілігімен осы қалада сатып алынған құлдарды баж салығынсыз сыртқа шығару туралы келісімшарт жасады. Бұл істерде генуялық Джентиле Империял оның агенті болды.

9. Әл-Әзиз Жамалиддин Юсуф (1437-1438).

10. Әз-Захир Сайфиддин Жакмак (1438-1453)

11. Әл-Мансур Усман (1453).

5. Татар (1421). Правил всего лишь 3 месяца, был убит. Приступил к борьбе за трон, будучи атабеком (попечителем, опекуном) малолетнего султана Ахмеда. В этой борьбе был убит ещё один претендент на трон – регент Ахмеда Алтынбуга. Сев на султанский престол, Татар вырезал весь род султана Муаеда, но сам ненадолго пережил своих жертв.

6. Аль-Музаффар Ахмед (1421-1422) Сын Муаеда, объявлен султаном в 1,5 года.

7. Салих Насираддин Мухаммед (1422). Был малолетним султаном, поскольку его опекал и попечительствовал над ним атабек Жанибек.

8. Барсбай (1422-1437) Был сначала простым кузнецом. Отличившись в сражениях, стал делать карьеру. Дорос до должности эмира, управляющего султанским двором, а затем и султана. Барсбай в схватке за трон с атабеком (регентом) Жанибеком, его и всех остальных конкурентов, утопил в крови.

В 1426 году он высадил на Кипре крупные силы, взял в плен кипрского короля, заставив его признать себя вассалом султана Египта и платить ему дань. В 1431 г. он заключил с администрацией Кафы договор о беспошлинном вывозе невольников, купленных в этом городе. Его агентом в этом деле был генуэзец Джентиле Империял.

9. Аль-Азиз Джамалиддин Юсуф (1437-1438).

10. Аз-Захир Сайфиддин Джакмак (1438-1453).

11. Аль-Мансур Усман (1453)

12. Әл-Ашраф Сайфиддин Инал (1453-1461)

13. Әл-Муаед Шихабиддин Ахмад (1461).

14. Әз-Захир Кушкадам (1461-1467).

15. Әз-Захир Сайфиддин Билбай (1467).

16. Әз-Захир Тимбұға (1467-1468). Мосқал тартқан жасында сұлтан болды, жоғары білімді, бірақ саяси күресте әлсіз. Қайтбай оның көзін ешбір қиындықсыз жойды.

17. Әл-Ашраф Сайфиддин Қайтбай (1468-1496). Мысырға бала кезінде келіп, бір сұлтанға сатылған. Александрияда әлемнің 7 кереметінің бірі, жер сілкінісінен қираған Александрия шамшырағының орнынан 2 керемет, ғаламат зор мешіт пен форт салды. Осы фортты көрген куәгер ретінде айтарым, бұл – тамаша құрылыс.

Сұлтан-буржиттердің ішінде ол ептілігі, айлакерлігі мен өз айналасына қорқыныш ұялатуы есебінен ең ұзақ басқарды. Әпербақан мінезімен ерекшеленді. Бірде ол атақты алхимик Әли ибн әл-Маршуридің қорғасынды алтынға айналдыру міндетін орындай алмағаны үшін ғана көзін ойып, тілін жұлып алды. Тағы бір қылығы: Тимбұға сұлтанның көзінше оның бас кеңесшісін сабап тастады.

Қайтбай осман түріктерімен соғыс өртін тұтандырды, бұл өзінің пассионарлығын жоғалтқан этнос үшін өлімші қарекет болып шықты. Әрі қарай біз оның түркілік этникалық шығу тегін толық сеніммен дәлелдей алатынымызды көреміз, оның үстіне, - ол бұрынғы түркі және қазіргі қазақтың шеркеш тайпасының өкілі. Есте қаларлығы, оны Мысырда дәл осылай Қайтбай деп атайды: (мысалы, Қайтбай форты, Қайтбай мешіті).

12. Аль-Ашраф Сайфиддин Инал (1453-1461).

13. Аль-Муаед Шихабиддин Ахмад (1461).

14. Аз-Захир Кушкадам (1461-1467)

15. Аз-Захир Сайфиддин Бильбай (1467)

16. Аз-Захир Тимбуга (1467-1468). Стал султаном в преклонном возрасте, был высокообразован, но слаб в политической борьбе. Его без всяких трудностей устранил Кайтбай.

17. Аль-Ашраф Сайфиддин Каитбай (1468-1496). Попал в Египет ещё мальчиком, был продан какому-то султану. Построил 2 великолепные, грандиозные мечети и форт в Александрии на месте одного из 7 чудес света, Александрийского маяка, рухнувшего от землетрясения. Как свидетель, видевший этот форт, утверждаю – это великолепнейшее сооружение.

Из султанов-бурджитов он правил дольше всех за счёт изворотливости, хитроумия и насаждаемого им вокруг себя страха. Отличался крутым нравом. Однажды он вырвал язык и выдавил глаза знаменитого алхимика Али ибн аль-Маршури только за то, что он не справился с задачей превращения свинца в золото. Другая его выходка: в присутствии султана Тимбуги выпорол его главного советника.

Кайтбай развязал войну с османскими турками, что оказалось смертельным занятием для теряющего свою пассионарность этноса. Далее мы увидим, что с полной уверенностью можем утверждать его тюркское этническое происхождение, более того, - что он представитель бывшего тюркского и нынешнего казахского племени Шеркеш. Примечательно, что в Египте его так и зовут: Кайтбай (Например, форт Кайтбая, мечеть Кайтбая).

18. Ән-Насыр Мұхаммад (1496-1498).

19. Әз-Захир Кансух (1498-1500). Кансух есімді 2 сұлтан болған (арабтар олардың есімдерін Кансава, Кансу деп жазады). Мысыр тарихшысы Сальман Селим Сальман бойынша – Кансава (яғни, түрікше – Қансабай).

Есімнің этимологиясы: Кансух, Кансу, Кансава, - Қан Суг – қатыгез (Қанды кек), Қанды су/өзен және т.с.с. Салыстыратын болсақ: Каншух, Қаншық, Қаныш (қан іш, қанішер), Кончак (орыс князьдіктерімен соғысқан қыпшақ ханы, «Игорь полкі туралы сөздің» кейіпкері).

20. Әл-Ашраф Жанболат (1500-1501). Мысырда оның Биберді деген бауыры болған.

21. Әл-Әділ Сайфиддин Тұманбай (1501). Осы есімдес 2 сұлтан болды.

22. Әл-Ашраф Кансух әл-Гури (1501-1516). 1439-1440 жылы туған, 1516 жылдың 24 тамызында қаза тапты. Қансабай сұлтанның (арабтар оның есімін Кансава, Кансу деп те жазады) тағдыры таңқаларлық.

Ол билікке 60 жастан асқанда келді. Оның билігі дана саясатымен, ізгілігімен, Батыс Еуропамен дипломатиялық қатынастарды дамытуымен ерекшеленді. Үндістанмен, Қиыр Шығыспен сауда жүргізген Мысырдың мүдделерін қорғай отырып, ол екі майданда соғыс жүргізді: Африканы айнала Үндістанға теңіз жолын ашқан португалдықтарға қарсы және османдық Түркияға қарсы.

Сұлтанның әскери флотилиясы португалдықтарды тас-талқан етті. Бірақ оғыздардың тегеурініне бұл сұлтан төтеп бере алмады. Ол, 76 жасқа қараған шағында, Алеппо түбіндегі (Бейбарыс

18. Ан-Насыр Мухаммад (1496-1498).

19 Аз-Захир Кансух (1498-1500). Под именем Кансух было 2 султана. (арабы пишут их имена – Кансава, Кансу). У египетского историка Сальмана Селима Сальмана) - Кансава (то есть по-тюркски - Кансабай).

Этимология имени: Кансух, Кансу, Кансава, - Кан Суг – Беспощадный (Кровавая злость), Кровавая (красная) вода/река и т.п. Для сравнения: Каншух, Каншык (сука), Каныш (кровь пей, кровопийца), Кончак (хан кипчаков, воевавший с русскими княжествами, герой «Слова о полку Игореве»).

20 Аль-Ашраф Жанболат (1500-1501). В Египте у него был брат Биберды.

21 Аль-Адил Сайфиддин Туманбай (1501). Было 2 султана под этим именем.

22. Аль-Ашраф Кансух Аль-Гури (1501-1516). Родился в 1439-1440 году, погиб 24 августа 1516 года. Судьба султана Кансабая (арабы также пишут его имя – Кансава, Кансу) удивительна.

К власти он пришёл, когда ему было за 60. Его правление отличалось мудрой политикой, гуманностью, развитием дипломатических отношений с Западной Европой. Защищая интересы Египта, торговавшего с Индией и Дальним Востоком, он вёл войны на 2 фронта: против португальцев, открывших морской путь в Индию вокруг Африки и против османской Турции.

Военная флотилия султана разгромила португальцев. Но натиска огузов этот султан не выдержал. Он, в возрасте 76 лет, храбро сражался на поле брани возле Алеппо (там, где Бейбарс громил

моңғолдарды талқандаған жерде) қан майданда жанқиярлықпен шайқасты, бірақ ерлікпен қаза тапты. Оның салтанатты кесенесі үнемі бос тұрды, өйткені оның денесі майдан даласынан табылмады.

23. Әл-Ашраф Тұманбай (1516-1517). Мемлекеттік хатшы. Бар болғаны бірнеше ай билік құрды. Оны Каирге 1517 жылдың 22 қаңтарында кірген осман сұлтаны Селим Баб-әз-Зувейла қақпасында дарға асты. **Дәулетбай** атты бауыры болды, әмір, Триполидің басқарушысы болған.

Буржит сұлтандардың саны - 23, кейбір мәліметтерде – 27 (кейбір кезде атабектерді (қамқоршылар) немесе регенттерді де сұлтан деп есептеуі себепті сәйкессіздік болуы мүмкін), **олардың ішінен 15-17 адам анық түркі есімдерін иеленді.**

Басқадай араб-парсы есімдерін жамылғандар да түркілер болуы ықтимал, себебі олардың билік құрғаны анық болатын. Біз Бейбарыс пен Қалауынның балалары, немерелері, шөберелері мен туажаттары да ішінара немесе толығымен араб-парсы есімдерін иеленгенін білеміз, бірақ олар – таза қанды қыпшақ-беріштер.

Бүкіл түркі сұлтандары арабтар мен жергілікті тұрғындарға түсінікті және анық, араб немесе парсы тілінде дәреже, титул, лауазым, комплиментті теңеулерді білдіретін есімдік қосымшаларды әдейі иеленді.

Мысалы, *Шах* – патша, билеуші, *Әл-Мәлік* – нағыз патша, «Патшалардың патшасы», *Әз-Захир* – жарық жұлдыз, *Рукн ад-Дин* – діннің тірегі және т.с.с. Бірақ олар өздерінің қыпшақ есімдерін бірге алып жүрді және одан бас тартқан жоқ, олардың кейбіреулерін кейінгі жазушылар тарих бетінен өшіріп тастауы бек мүмкін.

монголов), но пал смертью храбрых. Его роскошный мавзолей всегда был пустым, так как на поле боя тело его не было найдено.

23 Аль-Ашраф Туманбай (1516-1517). Госсекретарь. Правил всего лишь несколько месяцев. Его на воротах Баб аз-Зувейла повесил османский султан Селим, вступивший в Каир 22 января 1517 года. Имел брата по имени **Даулетбай**, бывшего эмиром, наместником Триполи.

Султанов бурджи было 23, в других сведениях – 27 (несоответствие может вытекать из-за того, что иногда атабеков (опекунов) или регентов тоже считали султанами), **из них явно тюркские имена носили 15-17 человек.**

Под другими же арабо-персидскими именами могут укрываться тоже тюрки, поскольку власть их была безоговорочной. Мы знаем, что дети Бейбарса и Калауна, его внуки, правнуки и праправнуки тоже частично или полностью носили арабо-персидские имена, хотя они – чистокровные кипчаки-берши.

Все тюркские султаны преднамеренно носили прозрачные и понятные для арабов и местного населения приставки к именам на арабском или персидском языках, означающим звание, титул, должность, комплиментарные эпитеты.

Например, *Шах* – царь, правитель, *Аль-Малик* – Истинный Государь, «Царь Царей», *Аз-Захир* – Яркая Звезда, *Рукн ад-Дин* – Опора Веры и т.п. Но они носили и не отказывались от собственных кипчакских имён, некоторые из которых могли быть стёрты из истории позднейшими писателями.

Егер сұлтан-бөржілердің және атабектердің (регенттер) есімінен араб-парсы жалғауларын шартты түрде алып тастайтын болсақ, онда біз тап-таза түркі есімдерін көреміз: Татар, Жанибек, Барсбай, Джақмақ, Усман, Инал, Құшқадам, Тимбұға, Қайтбай, Қансұқ, Жанболат, Тұманбай и т.д.

Мұндай есімдер адыг пен черкестерде ешқашан болған емес және болуы мүмкін де емес! Міне, билеуші-буржілердің басым көпшілігі түркі тектес екендігіне тағы бір айқын дәлел!

Так, вот, если условно убрать из имён султанов-бурджи и атабеков (регентов) арабо-персидские приставки, то мы получим чистейшие тюркские имена: Татар, Жанибек, Барсбай, Джақмақ, Усман, Инал, Құшқадам, Тимбұға, Қайтбай, Қансұқ, Жанболат, Тұманбай и т.д.

Таких имён у адыгов или черкесов никогда не было и быть не могло! Вот вам еще одно доказательство тюркской принадлежности подавляющего большинства правителей-бурджи!

16. АДЫГТЕР МЕ, ЖОҚ ӘЛДЕ ТҮРКІЛЕР МЕ? АДЫГИ ИЛИ ТЮРКИ?

Адыгейлік авторлардың мамлюк-буржиттер династиясы тұтастай этникалық черкес-адыгтер екені жайлы пайымдары шындыққа мүлдем сәйкес келмейді. Олар, біріншіден, ешқандай дәлелдемелер, аргументтер келтірмейді, олардың мәлімдемелері – жалаң сөз, дарылдақ бажылдау. Екіншіден, олар тарихи-логикалық тұйыққа тіреледі, шешілмейтін қайшылыққа тап болады. Біздің аргументтеріміздің келесі қатары осы кикілжіңге қатысты барлық сұрақтардың басын ашып береді.

Утверждения адыгейских авторов о том, что династия мамлюков-бурджитов есть полностью этнические черкесы-адыги, совершенно не соответствует действительности. Они, во-первых, не приводят никаких доказательств, аргументов, их заявления – голословны, как визг горлопанов. Во-вторых, они натываются на историко-логические тупики, впадают в неразрешимые противоречия. Следующий ряд наших аргументов снимает все вопросы по данному недоразумению.

1.Тағам... Ол – барлық халықтардың консерваторлық элементі. Бүкіл араб авторлары (олардың даңқы арта берсін!) бірауыздан жазғандай, буржиттер жылқының етін жеген және қымыз ішкен (бұл Бейбарыстың заманынан бері әдетке айналды).

Неандертальдықтардан, ал одан кейін түркілер мен моңғолдардан басқа бір де бір этнос пен халық жылқының етін жемеген және қымыз ішпеген. Арабтар бұл жөнінде қайран қала жазса, ал көптеген еуропалықтар, ирандықтар, қытайлықтар, кавказдықтар - жиіркене жазады.

Қазір ғой, қымыздың, шұбаттың, жылқы етінің емдік қасиеттері мен құнарлылығын түсініп, көптеген халықтар «варварлардың» тағамына ден қоя бастағаны. Тіпті өзге халықтардағы ет-сүт өнімдері мен тағам атауларының мән-мағынасы түркіше: йогурт, брынза, колбаса, шашлык, кефир, котлета...

Аджар, адыг және басқа кавказдық халықтар (балқар, қарашай, құмық пен ноғайлардан басқасы) жылқы етін де, қымызды да пайдаланбайды. Бірақ осы тағамды пайдаланбайтын қазіргі заманғы түркілер де бар (мысалы, әзірбайжандар, түркмендер).

2. Тіл мен әдебиет. Мамлюктер заманында мұсылман әлеміндегі саяси билігін жоғалтқан және оны түркілерге берген арабтар мен парсылар түрік тілін үйренуге мәжбүр болды. Мысалы, ұлы араб тарихшысы әл-Айни түркі тілін тамаша меңгерген.

Дүниеге қыруар түркі-араб, түркі-парсы кітаптары келді: сөздіктер, глоссарийлер, тілдескіштер, әдеби шығармалар. Және де оларды арабтар мен парсылар ғана емес, түркілердің өздері де жазды және құрастырды. Мамлюк-бахрилер билігі кезеңінде пайда болған осы тектес әдебиетті бір шетке қоя отырып, буржит дәуіріндегі кітаптарды ғана алайық.

1.Пицца...Она - консервативный элемент всех народов. Все арабские авторы (честь им и хвала!) дружно писали, что бурджиты питались кониной и пили кумыс (это повелось со времён Бейбарса).

Конину не потреблял и кумыс не пил ни один из этносов и народов, кроме неандертальцев, а затем тюрков и монголов. Арабы об этом писали с удивлением, а многие европейцы, иранцы, китайцы, кавказцы – с омерзением.

Это сейчас, поняв лечебные свойства и калорийность кумыса, шубата,конины, многие народы стали приобщаться к пище «варваров». Даже многие названия мясомолочной продукции и блюд у других народов суть тюркские: йогурт, брынза, колбаса, шашлык, кефир, котлета...

Аджары, адыги и другие кавказские народы (кроме балкарцев, карачаевцев, кумыков и ногайцев) не потребляют ни конину, ни кумыс. Но есть турки современности, которые тоже не потребляют эту пищу (например, азербайджанцы, туркмены).

2. Язык и литература. Во времена мамлюков арабы и персы, потеряв политическую власть в мусульманском мире и уступив её тюркам, вынуждены были учиться тюркскому языку. Например, великолепно освоил тюркский язык великий арабский историк Аль-Айни.

На свет появились массы тюрко-арабских, тюрко-персидских книг: разговорников, литературных произведений, словарей, глоссариев. Причём их писали и составляли не только арабы и персы, но сами турки. Отсекая литературу этого рода, появившуюся в период правления мамлюков-бахри, возьмём только книги бурджитского периода.

Мамлюк-бахрилер билігі кезеңінде пайда болған осы тектес әдебиетті бір шетке қоя отырып, буржит дәуіріндегі кітаптарды ғана алайық.

Сөздіктер: «Китабу булгат әл-муштак фил лұғат ат-түрк Вал-кифчак», «Китаб әл-идрак лисан әл-атрак», «Эт-тухват-уз-закия фил-лугат-ит-түркия». Бұл сөздіктер сапасы жағынан Махмұт Қашқаридың әйгілі түркі сөздігінен (11 ғ.) қалыспайды. Сөз арасында айта кетейік, Қашқари орыс (авторы Зифа Әуезова, Мұраттың қызы) және қазақ (Асқар Егеубай) тілдеріне де аударылған.

Әдеби шығармалар: «Булгатул муштаг» (14 ғасыр), «Фил-лұғат ит-түрки» (15 ғ.), Саиф Саранидің «Гүлистан бит-түрки» туындысы (1391), «Хосроу мен Шырын» (түрік Берке Ракихтің аудармасы, 1383 ж.), «Ескендірнама» поэмасы, «Шахнаме» (түрік Татар Әли Эфендидің аудармасы, 1511 ж.).

Мұнда біз тек сақталып қалған әдеби заттарды ғана келтірдік. Олардың бәрі буржи-сұлтандардың тапсырысымен және қамқорлығымен жазылды, соларға арналды. Мысалы, «Шахнаме» соңғы сұлтандардың бірі әл-Ашраф Кансухтың нұсқауы бойынша басылып шықты. Егер ол және басқа да сұлтандар түркі емес, адыг болса, авторларды осы кітаптарды түркі тіліне аударуға немесе сөздіктер құрастыруға атасының басына мәжбүрлер ме еді?!

Айрықша атап айтатын жайт, Мысырда адыгей немесе абхаз, грузин немесе армян, күрд немесе қандай да бір басқа тілде бір де бір кітап жазылған жоқ, бір де бір сөздік құрастырылған емес.

3. Өнер. Мұнда бірінші кезекте **архитектураны** ерекше атап айту қажет. Орта ғасырларда барлық дерлік халықтардың ең сәнді стилі күмбезді ғимараттар болды.

Отсекая литературу этого рода, появившуюся в период правления мамлюков-бахри, возьмём только книги бурджитского периода.

Словари: «Китабу булгат ал-муштак фил лугат ат-турк Вал-кифчак», «Китаб ал-идрак лисан ал-атрак», «Эт-тухват-уз-закия фил-лугат-ит-туркия». Эти словари не уступали по качеству знаменитому тюркскому словарю Махмуда Кашкари (11 в.). Попутно отметим, что Кашкари переведён и на русский (автор Зифа Ауэзова, дочь Мурата) и казахский (Аскар Егеубай) языки.

Литературные произведения: «Булгатул муштаг» (14 век), Фил-лугат ит-турки» (15 в.), «Гүлистан бит-тюрки» Саифа Сарани (1391), «Хосров и Ширин» (перевод тюрка Берке Ракиха, 1383 г), поэма «Искандер-наме», «Шахнаме» (перевод тюрка Татар Али Эфенди, 1511 г.).

Причём, мы приводим только сохранившиеся литературные вещи. Все они писались по заказу и под эгидой султанов-бурджи, посвящались им. Например, «Шахнаме» издана по указанию одного из последних султанов Ал Ашрафа Кансуха. На кой ляд он и другие султаны заставляли бы авторов переводить эти книги на тюркский язык или составлять словари, если бы они были не тюрками, а адыгами?

Особо отметим, что в Египте не было написано ни одной книги, ни одного словаря, составленного на адыгейском или абхазском, грузинском или армянском, курдском или каком-либо другом языке

3 Искусство. Здесь в первую очередь надо отметить **архитектуру**. В средние века почти у всех народов самым модным стилем были купольные сооружения.

Бұл «сәннің» бастауында кім немесе не тұр? Әлбетте, түркілер және олардың дәстүрлі мыңжылдық баспанасы – киіз үй. Бұл тұрақтың ежелгі формалары қазіргі Ресейдің және Сібірдің шалғай солтүстіктегі тундра аудандарынан табылып жатыр.

Оларды неандертальдықтар салған. Іргетас ретінде мамонттың омыртқалары қолданылды, оларға біртұтас күмбезді дөңеске түйістірілген қисық азулары бекітілді. Бұл қаңқа осы жануардың терісімен жабылды. 1950-жылдары академик С.П.Толстов Қызылорда облысында бүгінгі таңда ең ежелгі саналатын Бағланды-2 – б.д. 5-6 ғасырлардың патша күмбезді кесенесін тауып, қазып алды.

Баспананың бұл формасы кейіннен бүкіл әлемдік «серуенге» шығып, ежелгі және ортағасырлық елдердің бәріне дерлік жетті. Римдіктер, парфяндармен болған соғыстар мен байланыстардан кейін (ал парфяндардың билеушілері түркі тайпалары болатын) олардан архитектураның күрделі күмбездерін үйренді.

Тіпті ең ежелгі архитектуралық «арка» терминінің шығу тегі – түркілік. Арқа – омыртқалы жануарлардың жотасы, оның иілген формасы – архитектуралық арка, ғимараттың қалған көтеріңкі бөлігі соған сүйенеді. Әлі күнге дейін Қазақияның географиялық орталығын (жотасын) біз **Сары-арқа** деп атаймыз.

Осы рухта мешіттер немесе медреселер ғана емес, сонымен бірге, христиан елдеріндегі шіркеулер де, соборлар да салынды. Әсіресе, бұл стиль селжүктер жаулап алған Византияда, мамлюктік Мысырда, Сирияда, Палестинада, Ауғанстанда, Үндістанда ерекше салтанатпен гүлденді. Каирдің кесенелері мен мешіттері, Үндістандағы Тәж-Махал осы өнердің маржанына айналды.

Кто или что стояло у истоков этой «моды»? Разумеется, турки и их традиционное тысячелетнее жилище – юрта. Древние праформы этой обители находят в глухих северных районах тундры нынешней России и Сибири.

Их строили неандертальцы. Фундаментом служили позвонки мамонта, на которых крепились их кривые бивни, сведённые в едином купольном своде. Этот каркас покрывался шкурами этого животного. В 50-ых годах академик С.П. Толстов в Кызылординской области обнаружил и раскопал пока самый древний на сегодняшний день царский купольный мавзолей 5-6 веков до н.э. - Бағланды-2.

Эта форма жилья пошла затем «гулять» по всему миру, дойдя почти до всех древних и средневековых стран. Римляне, после войн и контактов с парфянами (а властителями парфян были тюркские племена) переняли у них сложные своды архитектуры.

Даже древний архитектурный термин «арка» - тюркского происхождения. Арка это – хребет позвоночных животных, его согнутая форма – архитектурная арка, на которой держится остальная возвышенная часть здания. До сих пор географический центр (хребет) Казахстана мы называем **Сары-Арка**.

В этом духе строились не только мечети или медресе, но и церкви, и соборы в христианских странах. Особенно пышно этот стиль расцвёл в Византии, завоёванной сельджуками, мамлюкском Египте, Сирии, Палестине, Афганистане, Индии. Жемчужиной этого искусства стали мавзолеи и мечети Каира, Тадж-Махал в Индии.

Шіркеудің, монастырьлар мен соборлардың готикалық стилі күмбезді құрылыстармен алмастырылды.

Бұл стиль мұсылмандық та, христиандық та, буддистік те, арабтық та, кавказдық та, еуропалық та емес, нағыз түркілік.

Мысыр түркілері кавказдық сакля немесе шпильдері көкке сорайған ғимараттар салған жоқ. Олар тас киіз үйлер тұрғызды!

Кесенелер мен мешіттердің архитектуралық формаларының әлемдік стильге ықпалын архитектор және өнертану докторы А.С.Бретанницкий «көшпелілер баспанасы – киіз үйдің тас ісіне тәржімеленуі» деп есептейді.

Стэнли Лейн-Пуль мамлюктерді «күмбездер құрылысшысы» деп атады.

Орыс тарихшысы Татищев баяндағандай, Владимир және Юрьев-Польский православтық храмдарын атақты түркі шеберлері салған, әрі материалды (ақ әктас) Еділ Бұлғариясынан жеткізген.

Көптеген зерттеушілер, М.Худяковтан бастап, Қызыл Аландағы Василий Блаженный Соборы бүтіндей және толығымен Қазандағы Құл-Шариф мешітінің формасын қайталайтынын нақтылайды.

Тіпті собордың мұнара саны – 8 (түркілік қасиетті цифр) болуы аталған мешіттің минареттер санына сәйкес келеді. Бұл стиль барлық елдерге дәл осылай кірген (Византияға, Үндістанға, Мысырға, Сирияға, Иранға және т.б.).

Мысырдың сәулет өнеріндегі тағы бір жаңалық түркінің тас өрнектерінің енгізілуі болды. Айталық, мысырлық тарихшы Сальман «Мысырға саяхат» атты кітабында жазғандай, **«Қайтбай сұлтанның**

Готический стиль церквей, монастырей и соборов сменился купольными строениями.

Этот стиль ни мусульманский, ни христианский, ни буддистский, ни арабский, ни кавказский, ни европейский, а именно тюркский.

Тюрки Египта не строили кавказские сакли или здания с торчащими вверх шпилями. Они воздвигали каменные юрты!

Влияние архитектурных форм мавзолеев и мечетей на мировой стиль архитектор и доктор искусствоведения А.С. Бретанницкий считает «переводом в каменное дело жилища кочевников – юрты».

Стэнли Лейн-Пуль назвал мамлюков «строителями куполов».

Русский историк Татищев сообщал, что православные храмы Владимира и Юрьева-Польского строили знаменитые тюркские мастера, причём доставляя материал (белый известняк) из Волжской Булгарии.

Масса исследователей, начиная с М.Худякова, утверждают, что Собор Василия Блаженного на Красной Площади целиком и полностью повторяет форму казанской мечети Кул-Шарифа.

Даже число башен собора - 8 (тюркская сакральная цифра) соответствует числу минаретов указанной мечети. Этот стиль проник буквально во все страны (Византию, Индию, Египет, Сирию, Иран и т.д и т.д.)

Другим новшеством в архитектуре Египта было внедрение тюркских каменных узоров. Так, египетский историк Сальман Селим Сальман в книге «Путешествие по Египту» пишет, что при правлении султана **Кайтбая «были созданы архитектурные**

басқаруы тұсында мамлюктер билігінің құлдырауы дәуіріне тән архитектуралық әсемдіктер дүниеге келді, осы кейіннен «арабеска» атауын алған тас бетіне салынған айшықты ою-өрнектер еді».

Мұндай тас өрнектер Кавказда болмаған. Олар тағы да адыг-черкестердің емес, керісінше, түркілік сұлтан-шеркештердің тапсырысы бойынша орындалды.

Бұл көркем нақыш мысырлық кесенелер мен мешіттер қабырғасында ерекше әдемі көрінеді. Кәдімгі қазақтың «қошқармүйіз» өрнегі. Осы негізде мен «арабеска» сөзінің түркізм ретіндегі этимологиясы жөнінде бір ұйғарым жасадым: ара (кескіш құрал) + кесік (кесілген нәрсе). Бұл «аракесік» сөзі мен стильдің өзін де еуропалықтар араб елдерінен тапқандықтан, олар оны жаңылысып «арабеска» деп атаған.

Қайтбай сұлтанның мешітіндегі түркі-қыпшақ-қазақ ұлттық өнерінің рухында тасқа қашап жасалған «қошқармүйіз» түріндегі ою-өрнектер, арабескалар:

красоты, характерные для эпохи заката правления мамлюков, главным в них была вычурная резьба по камню, получившая впоследствии название «арабески».

Отметим, что таких каменных узоров на Кавказе не было. Они опять-таки выполнялись по заказу не адыгов-черкесов, а тюркских султанов-шеркешей.

Эта резьба особенно красиво смотрится на стенах египетских мавзолеев и мечетей. Обычный казахский узор «архар-мүйіз». На этом основании я сделал предположение об этимологии самого слова «арабески», в качестве тюркизма: ара (пила) + кесік (нечто отпиленное, выпиленное). Поскольку это слово «аракесік» и сам стиль были обнаружены европейцами в арабских странах, то их они ошибочно назвали «арабесками».

Арабески, резные каменные узоры разновидности «архар-муйиз» в духе тюрко-кипчако-казахского национального искусства на мечети султана Кайтбая:

Арабтардың өздері кесене, мешіт, медресе құрылысына аса қызықпағанын атап айту қажет. Бұл тұжырымға Мысырдың араб халифтері өз билігінің 6 ғасырында (640 жылдан 1250 жылға дейін) бар болғаны 10 мешіт пен медресе салдырғаны жайлы тарихи факті сәйкес келеді, ал түркі мамлюктері 1250 жылдан 1517 жылға дейін осындай 136 ғимарат тұрғызған!

Надо отметить, что сами арабы не увлекались строительством мавзолеев, мечетей, медресе. Этому утверждению соответствует исторический факт того, что арабские халифы Египта за 6 веков своего правления (с 640 года по 1250 год) построили всего лишь 10 мечетей и медресе, тогда как тюркские мамлюки с 1250 года по 1517 год воздвигли 136 таких сооружений!

Осы түркілік құрылыстар исламның кейбір ілімдерімен және секталарымен мүлдем қиыспайды. Мысалы, әлгі ваххабизмнің негізінде жатқан ең басты түйткілді мәселе – мазарлар салуға және ата-баба рухына (әруақтарға) табынуға тыйым (табу) салынады. Жай сөзбен айтқанда, адам өлген соң оны тексіз ит тәрізді жай көме салу, содан кейін тәннің соңғы мекені болған осы орынды тіпті ұмыту керек.

Біздің әдет-ғұрпымыз бен діліміз мұндай нәрселерге көне алмайды, оларды жаңа дәстүр ретінде қабылдау мүмкін емес. Сол себепті бұл сектаның насихатшылары санасы әлі пісіп жетілмеген жастардың дүниетанымына және психикасына қысым жасайды. Бірақ, «Атаңа не істесең, алдыңа сол келеді» дегендей, - оларға құдай таразы. Тек ата-аналарының бетін топырақпен жаба салып, қабыр үстіне құлпытас та қоймайтын балаларды аяйсың.

...Мысырдағы және басқа да ортағасырлық елдердегі түркі храмдарының саны ғана емес, саналуандығы да, сондай-ақ, олардың өн бойындағы эстетикалық жетістіктер де қайран қалдырады.

Сұлтандардың бұл істегі әйтеуір бір шексіз бәсекелестігі сезіледі. Өзінің ізашарларынан асып түсу, таң қалдыру, өз замандастарын айран-асыр ету, өзі туралы және өзінің есімі туралы тасқа ойып, мәңгілік естелік қалдыру – міне, олардың іс-әрекетінің нақты уәжі.

Қазір де түркілердің ұрпақтары, - қазақтар, мазар салуда бір-бірімен жарысады. Кезінде олардың өзі жеркепелер мен жұпыны саман лашықтарда тұрып, мазарларды жақсы кірпіштерден салды. Тірілер өлілерге қызыққандай еді. Тіпті сол саман мазарларды олар балшыққа жылқының жалын және құйрығын қосып нығайту, ал ерітіндінің сұйық бөлігі ретінде қымыздың өзін қолдану арқылы мәңгілік

Эти тюркские строения крайне не согласуются с некоторыми учениями и сектами ислама. Например, краеугольным камнем в основе того же ваххабизма лежит табу (запрет) на строительство могил и поклонения духу предков (аруахов). Проще говоря, человека после его смерти, надо зарыть, как беспородную собаку, а затем даже забыть это место последнего пристанища тела.

С такими вещами, нашим обычаем и ментальности трудно смириться, невозможно принять их в качестве новых традиций. Поэтому проповедники этой секты давят на психику и мировоззрение молодёжи с не оформившимся сознанием. Но, как говорится, не суди, да не судим, будешь, - бог им судья. Жалко только детей, зарывающих в землю родителей, не установив даже надгробного камня.

...Поражает воображение не только количество тюркских храмов Египта и других средневековых стран, но и разнообразие, а также эстетические достижения, заключённые в них.

Чувствуется какое-то безграничное соревнование султанов в этом деле. Превзойти своих предшественников, удивить, ошеломить своих современников и оставить вечную память о себе и своём имени в камне – вот безусловные мотивы их деяний.

Да и ныне потомки тюрков, - казахи, соревнуются между собой в строительстве могил. В своё время они сами, живя в полуземлянках и убогих саманных хижинах, могилы строили из добротных кирпичей. Живым можно было завидовать усопшим. Даже те же саманные могилы они пытались увековечить тем, что глину они армировали конскими гривами и хвостами, а в качестве жидкой части

етуге тырысты. Осындай мазардың бірі Ақ-Мешітте, Бекет-Атаның атамекенінде тым жақсы сақталған.

Бүгінгі күні қазіргі заманғы адамдардың күмбез бейнелі киіз үй-мазарлар құрылысына және олардың тастан қашалған ою-өрнектеріне қайта оралу үрдісі жүріп жатыр. Ал мұның өзі, халықтың дәстүрі мен әдет-ғұрпы еш жойылмайтынын, Мысырға қазақ даласынан келген архитектуралық стиль өзінің байырғы отанына қайтып оралғанын білдіреді. Архитектурадағы дәстүрлердің осындай тікелей байланысы мамлюк-буржиттердің этникалық шығу тегінің адыгейлік емес, түркілік екені туралы үзілді-кесілді тұжырым жасауға мүмкіндік береді.

Бұған көз жеткізу үшін, Адыгейдің орталығы Майкопта болу жеткілікті, мұнда храмдық ғимараттар мен мазарлар өңделмеген тастардан салынған, бірақ олар күмбезбен қаланып, көмкерілмеген. Ары кеткенде, 1970-жылдардың басында, мен Кеңес Армиясының қатарында Солтүстік Кавказда борышымды өтеген кезде солай болатын.

Осылайша, бұл сұлтандар өздерінің адыг емес, түркілік есімдерін мәңгілікке қалдырды: Тулун, Бейбарыс, Қалауын, Насыр, Қайтбай, Барысбай және т.б.

«Скифтік аңдық стиль» деген жалпы атаумен түркі нақыштары тек архитектураға ғана емес, өнердің барлық саласына да дендеп кірді: киім декоры, кілемдер, интерьер мен экстерьер. Бүкіл Мысыр әлі күнге дейін түркілік сегізбұрыштармен және сегіз қырлы өрнектермен, үйдің төбесі мен қабырғаларындағы, тастардағы, әйнек пен ағаш бұйымдардағы скифтік сарындардың нақыштарымен алуан түсте құлпырады. Бұл стиль, тағы да сол, адыгтерге емес, түркілерге тән.

раствора применяли тот же кумыс. Одна из таких гробниц достаточно хорошо сохранилась в Ак-Мечети, родовом поместье Бекет-Ата.

Ныне происходит возврат к строительству куполообразных юрт-могил современных людей и их узоров-украшений из резных камней. А это означает, что традиции и обычаи народов неистребимы, что архитектурный стиль, попавший в Египет из степей, возвращается на свою исконную родину. Такая прямая связь традиций в архитектуре позволяет категорично утверждать о тюркском, а не адыгском этническом происхождении мамлюков-бурджитов.

Чтобы убедиться в этом, достаточно побывать в Майкопе, центре Адыгеи, где храмовые сооружения и могилы строили из необработанных камней, но кладка их не завершается куполами. По крайней мере, так было в начале 70-ых годов, когда я служил в рядах Советской Армии на Северном Кавказе.

Таким образом, эти султаны увековечили свои тюркские, а не адыгские имена: Тулун, Бейбарс, Калаун, Насыр, Кайтбай, Барсбай.

Тюркские узоры под общим названием «скифский звериный стиль» проникли не только в архитектуру, но во все сферы искусства: декора одежды, ковров, интерьера и экстерьера.

Весь Египет до сих пор пестрит тюркскими восьмиугольниками и восьмигранниками, узорами из скифских мотивов на потолках и стенах, камнях, стекле и деревянных изделиях. Этот стиль, опять-таки, свойственен тюркам, а не адыгам.

4. Музыка

Мамлюк өнерінің құрамында музыка ерекше көзге түседі. Бұған қатысты толып жатқан дәлелдемелерді адал ниетті арабтық тарихшылар қалдырып кеткен. Олар Мысырға келген жаңа музыкалық аспаптарға, түркінің атты оркестріне қайран қалған.

Міне, осы тарихи анналдарда жазылғандай, мамлюктер соғыс немесе шайқас алдында байырғы түркілік қобыз аспабымен музыкалық шығармалар орындаған, хормен дала әндерін шырқаған, қасқырша қатты ұлығын.

Солайша олар екі есе әсер туғызған: медитация (өзіне, өзінің жеңімпаздығы мен күшіне сенімділік қалыптастыру), сондай-ақ – қарсыласына психикалық қысым жасау.

Бұл дыбыстар симфониялық емес, какофониялық: жаудың денесін түршіктіретін, ал оның құлағын – дабыл жарғағының жарылуына дейін жеткізетін қорқынышты айқай-шу, ішекті аспаптың шиқылы, әскерлердің біртұтас хормен өкіруі, - осының бәрі жау қосынында үрей мен моральдық азғындық туғызды.

Осылайша, соғыс шайқас басталмай тұрып-ақ жеңіп алынды деуге болады. Осындай әскери істің тактикалық тәсілі түркілердің бүкіл тарихында кең таралған болатын.

4. Музыка

В составе мамлюкского искусства особо выделяется музыка. Массу свидетельств в этом отношении оставили добросовестные арабские историки. Они поражались тюркскому конному оркестру, новым музыкальным инструментам, попавшим в Египет.

Так, в этих исторических анналах пишется, что мамлюки перед боем или сражением исполняли музыкальные произведения на кобузе, исконно тюркском инструменте, хором горланили песни степей, громко выли по-волчьи.

Тем самым они создавали двойной эффект: медитацию (формирование убеждённости в себе, в своей непобедимости и силе), а также - психическое давление на противника.

Звуки эти были не симфоническими, а какофоническими: ужасный вой, скрип струнного инструмента, пробирающего организм врага до мурашек, а его слух – до лопания барабанных перепонки, единый хоровой рев воинов, - всё это вызывало деморализацию и страх в стане противника.

Можно сказать, что тем самым сражение выигрывалось до начала боя. Этот тактический приём военного дела был широко распространён во всей истории тюрков.

Мысалы, орыс жылнамалары қасқырдың ұлыған даусы жайлы фактіні, далалықтар мен орыс князі Давыдтың біріккен күшінің венгрлермен шайқасы алдындағы Беріш руынан шыққан қыпшақ ханы, «адам-қасқыр» Боняктің (11 ғасыр) концерті туралы жазып қалдырған. Бәлкім, қасқырша ұлудың арқасында бұл коалиция өзінен 80 есе артық венгрлерді тас-талқан еткен болар! Орыс князьдіктерін венгрлік шапқыншылықтан, ал Русьтің өзін – католиктік экспансиядан құтқарудың осы айрықша фактісі – достықтың, орыс князьдері мен қыпшақ хандарының ынтымағы мен бірлігінің нағыз тамаша үлгісі.

...Әлі күнге дейін Мысыр мен Иранда, Сирия мен Иракта түркі **қобызы** сақталған, онда бұл аспапты кейбір мекемелерде тартады, оның дыбысымен Бейбарыс жайлы жырларды (сага) сүйемелдейді. Осы арада атап айтарымыз, қобыз осы көрсетілген елдерге ғана кірген жоқ, сонымен бірге басқа аймақтарға да, мысалы, Украинаға (кобза) да жетті. **Ұлы кобзарь Тарас Шевченконың** есімін айту жеткілікті.

Бірақ, адыгейлердің музыкалық сандығында бұл аспап болған емес, сол себепті ол мамлюк-буржиттер дәуіріндегі Мысырға адыгейлік таулардан түскен жоқ, керісінше, ол жерге Каспий жағалауы, Қырым, Балқаш пен Сырдария өңірлерінен салт атқа мініп желіп жеткен түркілердің қолында келді.

Тағы бір мүлдем түсініксіз, бірақ қайран қалдыратын факті: ***біздің дәуірімізге дейінгі 3 ғасырдың ежелгі папирусында домбыраның суреті салынған!*** Онда да бірнеше данамен, біреу әдейі әрі табандылық таныта осы бір дала аспабын мәңгілікке қалдырғысы келгендей. Міне, сізге «бір таяқ пен екі ішек» (ежелгі мысырлық «Өлілер кітабынан», 148 бөлім)!

Например, русские летописи сохранили факт волчьего воя, концерта «человолка» Боняка, хана кипчаков из рода Берш (11 век) перед боем объединённых сил степняков и русского князя Давыда с венграми. Наверное, благодаря вою, эта коалиция разгромила венгров, превышающих её в 80 раз! Этот уникальный факт спасения русских княжеств от венгерского завоевания, а саму Русь – от католической экспансии – самый достойный пример дружбы, согласия и единства русских князей и кипчакских ханов.

...До сих пор в Египте и Иране, Сирии и Ираке сохранился тюркский кобыз, где на нём играют в некоторых заведениях, сопровождая его звуки пением жыров (саг) о Бейбарсе. Тут же надо отметить, что кобыз проник не только в указанные страны, но другие регионы, например, на ту же Украину (кобза). Достаточно назвать имя великого **кобзаря Тараса Шевченко**.

Но этот инструмент отсутствует в музыкальной шкатулке адыгов, поэтому он не спустился в Египет времён мамлюков-бурджитов из адыгейских гор, а прошествовал, проскакал туда из степей Прикаспия, Крыма, Балхаша и Сырдарьи в руках тюрков.

Ещё один совершенно необъяснимый, но потрясающий факт: ***на древнем папирусе 3 века до нашей эры нарисована домбра!*** Причём в нескольких экземплярах, будто кто-то преднамеренно и упорно хотел увековечить этот степной инструмент. Вот вам «одна палка, два струна» (из древнеегипетской «Книги мёртвых», 148 раздел)!

Бұл аспаппен таныс емес қазіргі заманғы египтологтар оны ескек деп түсіндіреді. Егер де екі ішектің және ортасындағы тесіктің айқын бейнесі болмағанда, оларға сенуге болар еді.

Көлденең қосымшасы (иілген таяқ) қобыздың қияғы тәрізді көрінеді. Мұндай жағдайда, бұл тек ішекті аспап қана емес, сонымен бірге ыспалы да болуы мүмкін (домбыра мен қобыздың арасындағы бір заттың түп бейнесі).

Бұл факті бізге Мысырға Азияның атты әскері (шумерлер, баба түркілер) және олардың екі аяқты күйме арбалары (әлемдегі ең ежелгі күйме арба біздің Петропавловскіде табылған) алып кірген Ра құдайының культі және Ра (Еділ, Волга) жағалауынан Ніл жағалауына дейін ежелде салынған маршрут туралы бір топ жаңа болжамдар бере алады.

КСРО-дағы «гүлденген интернационализм» дәуірінде «түркофобтар» қазақта еуропалық стильдегі классикалық музыка болмаған, олар пианиноны немесе фортепьяноны жасап шығаруға қабілетсіз болды деп ұйғарған-ды. Анық сандырақ!

Түркілер бұл аспаптарды дарынсыздығының кесірінен ойлап таба алмай қалған жоқ, керісінше, олар арбиған, ауыр және көшпелінің өмір салтына сай келмейтін еді.

Көз алдыңызға елестетіңізші, керуен келе жатыр, түйенің жотасына пианино артылған, оның артында музыкант отыр және Құрманғазының күйлерін орындап келеді. Нонсенс! Ең нашар музыкант пианинода кез-келген музыканы орындай алады, ал домбырамен күрделі заттарды орындап көріңіз.

«Бір таяқ пен екі ішек» – бұл аспапты осылай мазақ етеді, мұнда оның қарапайымдығын назарға алатын тәрізді. Алайда, ол керемет дүниелер туғызды!

Современные египтологи, незнакомые с этим инструментом, трактуют его как весло. Им можно было бы поверить, если бы не было отчётливых изображений двух струн и отверстия в центре.

Поперечная приставка (изогнутая палка) выглядит как смычок кобыза. В таком случае, этот инструмент мог являться не только струнным, но и смычковым (прообраз чего-то среднего между домброй и кобызом).

Этот факт может дать нам новый пласт гипотез об издревле проложенном маршруте от берегов Ра (Едиля, Волги) до берегов Нила и культе бога Ра, привнесённом в Египет конниками Азии (шумеры, пратюрки) и их колесницами (самая древняя в мире колесница была обнаружена у нас в Петропавловске).

В эпоху «процветающего интернационализма» в СССР «тюркофобы» утверждали, что у казахов не было классической музыки в европейском стиле, мол, они были не способны произвести пианино или фортепьяно. Очевидная чушь!

Тюрки не изобрели эти инструменты не по причине бесталанности, а потому что они громоздки, тяжелы и не соответствовали образу жизни кочевника.

Представьте себе, идёт караван, а на спине верблюда навьючено пианино, за которым сидит музыкант и исполняет кюи Курмангазы. Нонсенс! На пианино любую музыку может исполнить самый захудалый музыкант, а попробуйте сложнейшие вещи исполнить на домбре.

«Одна палка, два струна» - дразнили этот инструмент, имея в виду якобы примитивность его. Но он творил чудеса!

Көрнекті композитор және өнертанушы А.Затаевич біздің даламызды «музыка теңізі» деп атағаны тегін емес қой. Бұл теңіз қобыз бен домбыраның арқасында буырқанып, толқып жатты. Тіпті домбыраның сәл өзгертілген атауы (домра) мен аспаптың өзі Руське кірді, сөйтіп орыс балалайкасының бір түріне айналды.

Балалайканың өзі – тап-таза түркизм, ол сөзжасамның мынадай сатыларынан өткен: балаға (бала үшін) + лайық = аспап, балаларға бәрінен де лайық = бала + лайық балалайка.

Ищите в прошлом зёрна добра,
в музыке чудо - наша домбра!

Сол кеңестік кезеңнің еуроцентристері түркілерде (қазақтарда) би болмаған деп ұйғарыпты. Тағы бір сандырақ! Барлық халықтар би биледі, өйткені **би – өнердің негізгі түрлерінің бірі.**

Ең ежелгі би, шамасы, аңды қаумалауды немесе алдағы шайқасты ишаратпен және қозғалыспен ескертетін, барлық қатысушылардың қимыл жарасымын немесе рөлдерді бөлу туралы келісім-шартты бейнелейтін аңшылар мен жауынгерлердің билері болған.

Ал түркілер құдай жаратқан, немесе, араб дереккөздерінде жазылғандай, дүниенің жаралған сәтінен бастап-ақ аңшы әрі жауынгер еді.

Бірақ та, егер әлемнің барлық халықтары тек жерде ғана билесе, түркілер аттың үстінде билеген! Дегенмен, біз жерде де биледік: Дон мен Запорожье казактарының ортасына тап болған жүрелей отырып билеу, хоровод (атауы – индербай), «аққу билері», жауынгерлердің шайқас алдындағы билері, қылышпен, найзамен, тістелген қанжармен билеу, аңшылардың билері, бақыстардың дабылмен билеуі...

Не зря же выдающийся композитор и искусствовед Затаевич назвал нашу степь «морем музыки». Это море плескалось и шумело благодаря кобызу и домбре. Даже слегка изменённое название домбры (домра) и сам инструмент проникли на Русь, став разновидностью русской балалайки.

Сама балалайка – чистейший тюркизм, он прошёл следующие стадии словообразования: балага (для ребёнка) + лайық (удобный, подходящий) = инструмент, более всего подходящий для детей = бала + лайық = балалайка.

Ищите в прошлом зёрна добра,
в музыке чудо - наша домбра!

Те же евроцентристы советских времён утверждали, что у тюрков (казахов) не было танцев. Очередная чушь! Танцевали все народы, т.к. **танец - один из основных видов искусства.**

Самыми древними танцами, пожалуй, были танцы охотников и воинов, предваряющие жестами и движениями облаву или предстоящий бой, изображавшие согласованность действий всех участников или договор о распределении ролей.

А тюрки были охотниками и воинами от бога или, как писали арабские источники, с момента сотворения мира.

Но если все народы мира танцевали только на земле, то тюрки танцевали на коне! Хотя на земле мы тоже танцевали: пляски вприсядку, попавшие в среду казаков Дона и Запорожья, хоровод (название - индербай), «лебединые танцы», танцы воинов перед сражением, танцы с саблями, копьями, с кинжалами в зубах, танцы охотников, танцы шаманов с бубнами и т.д.

Қазақтың «қыз қуу» ойыны ат үстіндегі би емей немене? Көкпарды да би-ойын деп атауға болады. Бұл қолдардың, бұлшық еттің, омыртқаның және алымды аяқтың биі. Ат пен салт аттының біртұтас биі.

Тіпті «казачок» биінің атауының өзі, бір нәрсені білдіретін сияқты. Бүкіл кавказдықтар өзінің байырғы туындысы санағанмен де, лезгиндердің «лезгинкасына» кім таласа алады? Атауы сақталған, ал биі жоқ деген қалай болады?!? Шабандоздық – ең керемет би, ол әлемнің бүкіл халықтарын қайран қалдырған. Мұнда да атаудың өзі оның түркілік генезисін білдіреді.

Араб тарихшысы Әбу ибн Хасул мамлюктер жайлы былай деп жазады: «Түркілер жылқының үстінде жердегі бишінің қолынан келмейтінді орындай алады» (В.Асадовтың «Араб дереккөздері ерте ортағасырлық түркілер туралы» деген кітабынан). Оған қоса, бұл билер еріккеннің ермегі емес, өмір мен өлім арасындағы би болатын.

Мамлюктер кавалериялық шабуыл кезінде шауып келе жатып броньмен шыңдалған аттың сауырына түсетін, сөйтіп өзін жарақат алудан сақтайтын.

Олар, жерге секіріп түсіп, жылқының желісі мен ырғағына қарай аяқтарымен тапырлатып, садақ оқтарынан аттың денесінің артына жасырынды. Аттың арқасына жатып алып, олар садақты аяқтарымен тіреп, адырнаны екі қолымен шірей тартып атты.

Атыстың бұл тәсілінің алысқа ататыны (ол шурам деп аталды) арабтарды таңқалдырды, олар түркілердің төрт көзі бар, арабтар бір жебені атып үлгергенше, олар он оқты жібереді деп тамсана жазды.

Чем, как не танцами на конях является казахская забава «қыз қуу» («погоня за девушкой»)? Танцем-игрой можно назвать и кокпар (козлодрание на конях). Это танец рук, мускулов, позвоночников и хватких ног. Единый танец коня и всадника.

Даже само название танца «казачок», наверное, что-то да значит. Кто может оспорить «лезгинку» у лезгин, хотя все кавказцы считают её своим исконным произведением? Как же может быть, что названия сохранились, а танца нет?!? Джигитовка – высший танец, который поражал воображение всех народов мира. И здесь само название говорит о его тюркском генезисе.

Арабский историк Абу ибн Хасул писал о мамлюках: «Тюрки могут исполнять на спине лошади то, чего не может танцор на земле» (из книги Ф.Асадова «Арабские источники о тюрках в раннем средневековье»). Причём, эти танцы были не забавой, а плясками между жизнью и смертью.

Мамлюки во время кавалерийской атаки пробирались на скаку под круп коней, закованных в броню, тем самым оберегая себя от поражающего оружия.

Они, спрыгнув на землю и перебирая её ногами, в такт и аллюр лошадей, укрывались от стрел за телами коней. Лёжа на их спинах, они стреляли из лука, упираясь в него ногами, натягивая тетиву обеими руками.

Дальнобойность этого способа стрельбы (он назывался шурам) поражала арабов, которые восхищённо писали о том, что у тюрков четыре глаза, что они пускают десять стрел, в то время пока арабы успевают выпустить одну.

Оған қоса, атыстың асқан дәлдігі тағы бар. Сол авторлар, нысананың дәл ортасына немесе адамның көзіне атып тигізу түркілерге сөз емес деп жазға.

Усама ибн Мұңқыз жазғандай, бір түрік, қия беткейге көтеріліп, қарақшы-арабтардың тұтас бір тобын жебемен атып түсірген.

Арабтардың айтуы бойынша, түріктердің әрбір жебесінің ұшында өлім бірге келеді. Шабандоздық Каспий жағалауының хазарлары мен волгалық бұлғар, Дон, Днепр қыпшақтары және Қырым түріктері арқылы Кавказға келді.

Аттың арқасындағы, сауырындағы және жанындағы билер Кавказға қазіргі қазақтардың, татар, қарашай, балқар, құмық және ноғайлардың ата-бабаларымен бірге желіп жетті. Бірақ серке тарту адыгейлерге сіңіп кете алмады, ал шабандоздықты олар жетік меңгеріп алды.

Причём, точность стрельбы была невероятная. Те же авторы писали, что тюркам всё равно попадать в «яблочко» мишени или в глаз человека.

Усама ибн Мункыз писал, как один тюрк, поднявшись на косогор, перебил стрелами целую шайку грабителей-арабов.

По словам арабов, каждая стрела тюрков несла с собой неминуемую смерть. Джигитовка попала на Кавказ через прикаспийских хазар и волжских булгар, кипчаков Дона, Днепра и тюрков Крыма.

Танцы на спинах, под крупами и за телами коней прискакали на Кавказ благодаря предкам нынешних казахов, татар, карачаевцев, балкарцев, кумыков и ногаев. Но козлодрание у адыгов не прижилось, хотя джигитовку они освоили в совершенстве.

17. БУРЖИТТЕР: ЧЕРКЕСТЕР МЕ, ӘЛДЕ ШЕРКЕШ-ТҮРКІЛЕР МЕ? БУРДЖИТЫ: ЧЕРКЕСЫ ИЛИ ШЕРКЕШИ-ТЮРКИ?

Егер адыгейлік авторлардың «зерттеулерін» жинақтасақ, онда олардың бір де біреуі оларға дейін болған, қазір де бар басқа «черкестерді», яғни нақ қазақтың шеркеш тайпасын, өздерін чиркастар деп атайтын Ставрополь мен Қалмықияның албуг татарларын, қырғыздың құрамындағы черкас тайпасын, қырым-татарлық черкастарды, ноғайлық таучеркестерді тіпті ауызға алмайды.

Бұл осы тайпалар туралы олар білмейді деген сөз емес. Білгенде қандай! Бірақ байырғы шеркештердің тарихын еске түсіру адыг авторларының бүкіл ойдан тұрғызылған тарихын түп-тамырымен қиып тастайтын еді.

Міне, олар неден қорқады! Оларға қалайда өз тарихын биіктету керек, ол үшін ешкіммен санаспаса да болады.

Если обобщить «исследования» адыгейских авторов, то ни один из них даже не упоминает о том, что существовали до них, существуют и поныне другие «черкесы», а именно казахское племя шеркеш, албугские татары Ставрополя и Калмыкии, которые также называют себя чиркасами, племя черкасы в составе киргизов, черкесли в Туркменистане, крымско-татарские черкасы, ногайские таучеркесы.

Это не значит, что они не ведают об этом. Ещё как ведают! Но упоминание истории исконных шеркешей подрубило бы все умозрительные построения адыгских авторов.

Вот чего они боятся! Им непременно надо возвысить свою историю, причём, не считаясь ни с чем.

Олардың айтуынша, адыгтер – қазіргі Ресей территориясындағы ең ежелгі халық, черкес-адыгейлер Киев Русінің әскери ақсүйектері болған, Ақсақ Темірдің Кавказға жасаған жорықтары кавказдық черкестердің Хорезмді шабуылдағаны үшін кек алу екен-міс.

Қандай Хорезм, адыгтер қайда, Хорезм қайда?! Шын мәнінде, орыс княздіктерінің әскери аристократиясы түркілік болған, ал Хорезм жорығын Тоқтамыстың ордасы жасады, оның құрамында шеркеш-түркілер қатысқан.

Адыг авторларын оқысаң, олар орыс княздіктерінде билік құрған тәрізді, Алтын Орданы бөлісуге белсенді қатысқан болып шығады, ал, шын мәнінде өмір бойы таудың қуысын паналады.

Орыс ертегілері оларды және басқа да кавказдықтарды «Таудың жортақ қояны» деп атайды, бұл атау олардың қорқақтығын ғана білдіріп қоймай, сонымен бірге, олар өздерін қорғап қалғаны үшін атты әскер өте алмайтын тауларға, берік қамалдарға борыштар екендігін тұспалдады, ал, нағыз батырлар ашық аспан астында, дастархан іспетті жазық кеңістікте өмір сүрді.

Олар бекініс салған жоқ десе болады, Қытай, Римдегі немесе Дербенттегі тәрізді номадтардан қорғайтын қабыққа ұқсас шекаралық дуалдар тұрғызған жоқ. Бірақ, сол қабық сияқты жиі-жиі жарылды.

Нағыз батырлар өз тарихын кейбіреулер сияқты монастырьларда, қорғандар мен тауларда тығылып жатып көшіріп алып, оны қайтадан қылқаламмен қағазға түсіріп, өзіне меншіктеген жоқ, керісінше, майдан даласында алдаспанмен жазды.

Адыгейлер ешқашан черкес деп аталған емес, олар өздерін қазір де бұлай атамайды. Олар ерте орта ғасырда зиг, абшел, зихо-абаз деп аталған. Ал қазір өздерін адыг деп атайды. Оларға черкес

Они договорились до того, что адыги – самый древний народ на территории современной России, что черкесы-адыги были военной знатью Киевской Руси, что походы Тамерлана на Кавказ есть мечь за нашествие кавказских черкесов на Хорезм.

Какой Хорезм, где адыги, а где Хорезм!?! На самом деле, военная аристократия русских княжеств была тюркской, а поход на Хорезм совершала орда Тохтамыша, в составе которой участвовали шеркешитюрки.

Почитаешь их, получается, что они чуть ли не властвовали в русских княжествах, активно участвовали в переделе Золотой Орды, хотя на самом деле всю свою жизнь ютились в горах.

Русские сказки называли их и других кавказцев «Заяц, на горе увёртыш», подразумевая под этим не только трусость, но и то, что они своему спасению обязаны непроходимым для конницы горам, неприступным крепостям тогда, когда истинные герои жили под открытым небом на ровном, как скатерть, пространстве.

Они почти не воздвигали крепостей, пограничных стен, типа Китайской, Римской или Дербентской, которые, как скорлупа, защищали от номадов. Но чаще и раскалывались, как та же скорлупа.

Истинные герои писали свою историю саблями на поле боя, а не списывали, переписывали и приписывали её себе перьями на бумаге, спрятавшись в монастырях, замках или горах.

Адыги когда-то черкесами не назывались, себя они так не называют и поныне. Они в раннем средневековье именовались зигами, абшелами, зихо-абазами. А теперь именуют себя адыгами. Откуда к ним

атауы қайдан тап болды? Аспаннан түскен жоқ қой.

Черкес этнонимі түркінің Адыгей әскери ақсүйектерінің арқасында, адыгтерге бар болғаны 13-14 ғасырларда кіре бастады және 15-16 ғасырларда ғана орнығып қалды, ал Черкеш этнонимі мен топонимдері бүкіл жер бетінде олардың Кавказға кіргенінен әлдеқайда бұрын кең таралған болатын.

Шеркештер, Кіші Жүздің көптеген тайпалары тәрізді (Беріш, Кете, Таз, Арғын, Алтын, Шөмекей, Кердері, Ыссық және т.б.) бағзы уақыттардан бері Алтай, Сібір, Алатау тауларының топонимдерінде тіркелген.

Бір де бір адыгейліктің аяғы ешқашан басып көрмеген бұл жерлер, түркі шеркештерінің атақонысы болған деп санаймыз. Шеркештердің шығыстан батысқа қарай жылжыған жолы географиялық жағынан өте анық белгіленген.

Бұл мынадай топонимдер: Катунь өзенінің тармағы Черкиш; Шерегеш (Кемеров обл.); Черкасское, Черкесовский (Саратов обл.); Сердеж (Киров обл.); Сергач (Горький обл.); Чаркесар (Ферғана аңғары, Өзбекстан); Черкасси, Новочеркасск (Украина); Карачаево-Черкесск (Кавказ); Шеркеш (қазіргі Түркияның құрамындағы қала). Қырымда: Черкес Тогой (черкес орманы), Черкес тюз (черкес тұзы), Черкес кермен, Черкес эли (черкес елі), Черкес кош.

А.М.Байрамкуловтың сөзі бойынша, КСРО-ның тек байланыс кәсіпорындарының алфавиттік тізімінде осындай топонимдердің 28-і табылған. Ал, тағы қаншама топоним қайта аталды, жадымыздан да, географиялық карталардан да өшірілді!

попало имя черкес? Не с неба же упал.

Этноним черкес начал проникать к адыгам всего лишь в 13-14 и закрепился только в 15-16 веках, благодаря тюркской военной знати Адыгеи, тогда как этнонимы и топонимы Черкеш были широко распространены по всей земле задолго до их проникновения на Кавказ.

Шеркеши, как и многие племена Младшего Жуза (Берш, Кете, Таз, Арғын, Алтын, Чомекей, Кердери, Ыссык и т.д.) с древнейших времён зафиксированы в топонимах Алтая, Сибири, горах Алатау.

Надо полагать, эти места, по которым никогда не ступала нога ни одного адыгейца, были прародиной тюркских шеркешей. Путь продвижения шеркешев с востока на запад географически зафиксирован очень чётко.

Это следующие топонимы: приток Катунь Черкиш; Шерегеш (Кемеровская обл.); Черкасское, Черкесовский (Саратовская обл.); Сердеж (Кировская обл.); Сергач (Горьковская обл.); Чаркесар (Ферганская долина, Узбекистан); Новочеркасск, Черкасси (Украина); Карачаево-Черкесск (Кавказ); Шеркеш (город на территории современной Турции). В Крыму: Черкес Тогой (черкесский лес), Черкес тюз (черкесская соль), Черкес кермен, Черкес эли (страна черкесов), Черкес кош.

По словам А.М. Байрамкулова только в алфавитном списке предприятий связи СССР таких топонимов было обнаружено 28. А сколько еще топонимов было переименовано, стёрто из памяти и географических карт!

Оған қоса, бұл топонимдердің түріктердікі екенін олардың өмір салтының атауы да көрсетіп тұр: мысалы, Черкес кош – Черкестердің көші. Егер де бұл адыгтер болса, онда адыгейлер қашан көшіп жүрген еді?!?

Тарихи тұрғыдан да черкештер тағы сол түріктерден: косоғтардан, берендей, торк, қара клобук, қазақтардан ажырағысыз. Айталық, Карамзин, «косоғтар» туралы айта отырып, олардың «түбі черкестер, олардың елі Х ғасырда Касахия деп аталған (курсив біздікі, - Б.Қ.); осетиндер оларды қазір де касахтар деп атайды» дейді.

Басқа бір жерінде ол, XII ғасыр басындағы, Мономах билігі кезеңіндегі уақиғаларды сипаттай отырып, былай деген: «...Владимир Ресейден берендейлерді, печенегтер мен торктарды, жаңа келімсектерді қуып шықты: қыпшақтардың қыспаққа алуымен және Донға жақын жерде талқандауынан соң олар Переяславль маңайынан баспана іздеді, алайда қарақшылыққа бейім болған соң тыныш көшіп жүре алмады. Дегенмен, олардың көпшілігі Днепрде қалды, қара клобуктар немесе черкестер деген жалпы атауымен белгілі болды, және де ресейліктерге қызмет етті».

Осыдан шеркештердің косоғ аталғаны келіп шығады. Косоғ әртүрлі аударылады: 1. Қос + оқ = жебелердің қосылуы, қосарланған жебе (айтпақшы, шеркештердің таңбасының немесе гербінің бірі – қосарланған жебе, екі ұшы бар шанышқы-жебе); 2. Қос + оқ = үйлердің, рулардың бірігуі (модельдік қатар: бес оқ, он оқ бұдын).

Екінші мезет: шеркештердің түбі қара клобуктар. Жол-жөнекей айта кетейік, қара клобуктар Русьте печенегтердің келуінен кейін пайда болды.

Кроме того, что эти топонимы тюркские, они подчёркивают и образ жизни: например, Черкес кош - Черкесское кочевье. Если это адыги, то когда адыгейцы кочевали?!?

И в историческом плане черкешы также неотделимы от тюрков: косогов, берендеев, торков, черных клобуков, казахов. Так, Карамзин, говоря о «косогах», писал, что они «суть черкесы, коих страна в X веке именовалась Касахией (курсив наш, – Б.К.); осетинцы и теперь называют их касахами».

В другом месте он же, описывая события начала XII века, в период правления Мономаха, констатировал: «...Владимир выгнал из России берендеев, печенегов и торков, новых пришельцев: утесняемые половцами и разбитые ими близ Дона, они искали убежища в окрестностях Переяславля, но любя грабёж, не могли кочевать там спокойно. Однако ж многие из них остались на Днепре, были известны под общим именем черных клобуков или черкесов, и служили россиянам».

Отсюда вытекает, что шеркешы назывались косогами. Косоғ переводится разнообразно: 1. Кос + ок = соединение стрел, спаренная стрела (кстати, один из гербов или тамги шеркешей – спаренная стрела, стрела с двумя жалами-наконечниками); 2. Кос + ок = объединение домов, родов (модельный ряд: бес ок, он ок будун).

Второй момент: шеркешы суть чёрные клобуки. Попутно отметим, что чёрные клобуки появились на Руси с приходом туда печенегов.

«Қара клобуктар» атауын олар қыстыкүні киетін, қара түсті арнаулы бас киімнің түсіне байланысты алды. Жазда олар қара қалпақ киді (осыдан – қарақалпақтар).

Егер де қара клобуктар өздерін черкестермен теңестірсе, онда бұл черкеш-түркілер бір кездері печенегтердің құрамында болғанын білдіреді, тек печенег ордаларының күйреуінен кейін ғана олар басқа оғыздардың (печенегтер де оғыздар), ал содан кейін қыпшақтардың құрамына «қарабөріктер» атауымен сіңіп кетті.

Тіпті, моңғолдардың осы өлкелерді жаулап алуынан кейін де қыпшақтар мен черкестер, бәлкім, қыпшақтардың құрамындағы сол черкестер де, яғни қарабөріктер, моңғолдар үшін қауіпті күш болды. Моңғолдар оларды қырып-жойып қана қоймай, сатты, қоныс аудартып та жіберді.

Міне, мынадай тарихи айғақ бойынша, 1282 жылы моңғолдық басқақ Ахмат Бештау (қазір – Пятигорск) ауданынан қалың черкестерді көшіріп, өзінің слободасы Ахматовкаға (Курск князьдігі) қоныстандырды, әрі бұл черкестер өздерін қазақ деп атаған.

Бірнеше жыл өткен соң олар, курскілік князь Олег қуғындаған соң, Днепрге қоныстанды, мұнда Черкасс елді мекенін салды (қазіргі Черкасс қ.).

Осыдан шеркештердің 13 ғасырда Солтүстік Кавказ бен Қырымда өмір сүргені және адыгтер черкес деп аталмай тұрып-ақ қазақтар деп аталғаны келіп шығады.

Моңғолдар билігінің әлсіреуі және ыдырауы кезеңінде осы черкестер айбарлы күш болып саналды. Айталық, олар 1571 жылы ноғайлардың және қырымдықтардың одақтасуымен Руське жортуыл жасады, коптеген князьдіктерді ойрандады және

Название «чёрные клобуки» они получили из-за цвета форменного головного убора чёрного цвета, носимого зимой. Летом же они носили чёрные колпаки (отсюда – каракалпаки).

Если чёрные клобуки отождествляли себя с черкесами, то это значит, что черкешитюрки были когда-то в составе печенегов, только после разгрома печенежских орд они влились в состав других огузов (печенеги тоже огузы), а затем и кипчаков под названием «караборкли».

Даже после завоевания монголами этих краёв кипчаки и черкесы, а может те же черкесы в составе кипчаков, т.е. караборкли, представляли собой опасную для монголов силу. Монголы не только уничтожали их, но и продавали, а также переселяли.

Так, имеется историческое свидетельство, как в 1282 году монгольский баскак Ахмат переселил из района Бештау (беш – пять, тау – горы, ныне – Пятигорск массу черкесов и поселил их в своей слободе Ахматовка (Курское княжество), причём эти черкесы называли себя казахами.

Через несколько лет они, изгнанные курским князем Олегом, переселились на Днепр, где построили населённый пункт Черкасс (нынешний г. Черкасс).

Отсюда вытекает, что шеркешитюрки в 13 веке жили на Северном Кавказе и Крыму и назывались казахами тогда, когда адыги ещё черкесами не назывались.

Во время ослабления и распада власти монголов эти же черкесы представляли грозную силу. Так, они в 1571 году в союзе с ногаями и крымчанами устроили набег на Русь, разорили многие княжества и дотла сожгли Москву, погибших насчитывалось

Москваны тып-типыл өртеп жіберді, өлгендер саны 800 000, тұтқындалғандар 100 000 адамға жуық. Ойпырм-ай десеңізші, 1 миллионға жуық халық жойылған!

Бұл Қырым ханы Дәулет-Керейдің Астрахан мен Қазан хандықтарын Иван Грозныйдың астаң-кестең еткені үшін кек алуы болатын. Байқағанымыздай, Москва князьдігіне қарсы бағытталған бұл одақ туыстас, бір тілдес қауымдастықтардың одағын білдіреді: қырымдықтар да, ноғайлар да, черкестер де сол уақытта бір этнос болатын, оларды этникалық емес, тарихи, әскери-саяси белгілер ғана бөлектеді.

Украинаның Ресейге «ерікті қосылуына» шейін түркілер мұнда әскери-саяси, мәдени және тілдік қатынаста басым және гегемон этнос болып саналды.

Украинада түркі тілі ресми «бұйрықтың, дипломатияның және базардың тілі» болды, дегенмен, осы жердің халықтары өзіне тән славян тілінде де сөйлескенмен, оның түріктенуі және «БАЛТықтануы» салдарынан ол Русьте түсініксіз болған.

Міне, сондықтан Василий Бутурлин бастаған Москваның Украинадағы бірінші елшілігінің құрамында екі аудармашы болды: түрік Билял Байца мен Степан Кончинский. Олар «жат жерлік черкастар» (Русьте сол кезде қазақ-казактарды, яғни оңтүстік-шығыс украиндықтарды осылай атаған,) және «литвиндер», яғни батыс украиндар қоныстанған Украина еліне жол жүрді (М.Аджи).

Әлбетте, Билялдың міндеті казактар (қазақтар) аталған черкестердің түркі тілінен аударма жасау болатын, яғни «черкестер» түркі тілінде сөйлеген, түркілер болған.

800000, пленённых около 100000 человек. Подумать только, почти 1 миллион населения было уничтожено!

Это была месть крымского хана Даулет-Керея за разгром Иваном Грозным Астраханского и Казанского ханств. Заметим, что этот союз, направленный против Московского княжества, представлял собой союз родственных, единопольных сообществ: и крымчане, и ногаи, и черкесы представляли в то время один и тот же этнос, их рознила не этническая, а историческая, военно-политическая определённость.

Вплоть до «добровольного присоединения» Украины к России турки являлись здесь в военно-политическом, культурном и языковом отношении доминирующим и гегемонирующим этносом.

Тюркский на Украине был официальным «языком команды, дипломатии и базара», хотя народы этих мест общались и на своеобразном славянском языке, который на Руси был непонятен из-за его оторченности и «оБАЛТелости».

Вот почему в составе первого посольства Москвы на Украину во главе с Василием Бутурлиным были два переводчика: тюрк Билял Байца и Степан Кончинский. Ехали они в страну Украину, заселённую «иноземными черкасами» (как тогда на Руси называли казахов-казак, т.е. юго-восточных украинцев) и «литвинами», то есть западными украинцами. (Из М. Аджид).

Разумеется, задача Биляла состояла в переводе с тюркского языка черкесов, которые назывались казаками (казахами), т.е. «черкесы» говорили на тюркском языке, были тюрками.

Ал, «литвиндер» «симбиозды» түркі-литвин-славян тілінде сөйледі және ол москвичтерге түсініксіз еді.

Егер де осы украиндық черкестер адыгейліктер болған болса, онда Москва аудармашы ретінде де адыгейліктерді жіберетіні сөзсіз, ал, сол кездегі Русьте адыгтер болған да жоқ.

Украиндықтарды Москва Русі черкес деп қана атап қоймай, сонымен бірге... «черкашиндер» деп келемеждеді. Неге? Не үшін? Әрине, сол түркі мәдениетіне, өмір салтына, ойларына, дәстүрлеріне шалдыққаны мен шын берілгендігі үшін.

Тіпті, украиндықтардың сырт келбеті: тақырбастығы, басындағы айдары, ұзын салбыраған мұрты, кең пішілген шалбары, етіктері, құлағындағы сырғасы, қылышы, ер-тұрманы және т.с.с. түркі дәстүрлерінің көпе-көрінеу көшірмесі болып табылады.

Әндері, билері, кобза (түркіше, - қобыз), домра (түркі домбырасы), азат рухы мен еркіндікке құштарлығы, кош (көшу, осыдан – кошевой, кошара, кошмар және т.с.с.), коханкаларды дәріптеуі (қахан, қаған, - түркіше - мырза; коханка – ханым) және украиндықтардың басқа да толып жатқан сипатты белгілері Киев Русінің түркілік тамырлары мен «орыс еместігі» жайында шешен тілмен айқын дәлелдейді...

Әрине, Украинаны тек түркі-шеркештер ғана қоныстанған жоқ, сонымен бірге өзге де түркі ру-тайпалары болды, олар да «черкашин», «хохол», «қазақ» және т.с.с. мазақтарға ілікті.

Бірін-бірі хохол және қацап деп мазақтаған осы «бауырлас халықтардың» өзара тарихи бас араздығы ешкімге құпия емес (қацап, түркіше, - сақалды ешкі, украиндықтар бұл ғұрыпты мәдениетсіздіктің белгісі деп санап, сақалы қырылмаған және қаптап өсіп кеткен москвичтерді осылай келемеждеді).

А «литвины» разговаривали на «симбиозном» тюрко-литвино-славянском языке, который и был непонятен москвичам.

Если бы эти украинские черкесы были адыгейцами, то Москва послала бы в качестве переводчиков тоже адыгейцев, хотя их на Руси в то время и не было.

Украинцев Московская Русь называла не только черкесами, но и дразнила... «черкашинами». Почему? За что? Разумеется за приверженность и подверженность тюркской культуре, образу жизни, мыслей, традициям.

Даже внешний облик украинцев: бритоголовость, хохол на голове, длинные свисающие усы, свободного покроя шаровары, сапоги, серьги в ушах, сабли, сбруи и т.п. являются явными следами с тюркских традиций.

Песни, танцы, кобза (по-тюркски, – кобыз), домра (тюркская домбра), вольный дух и стремление к свободе, кош (кочевье, отсюда – кошевой, кошара, кошмар и т.п.), обожествление коханок (кохан, коган, – по-тюркски, – господин; коханка – госпожа) и масса других характерных черт украинцев красноречиво и ярко свидетельствуют о тюркских корнях и «нерусскости» Киевской Руси...

Конечно, не только тюрками-шеркешами была населена Украина, но и другими родами-племенами тюрков, которые также подпали под дразнилки «черкашин», «хохол», «казак» (казак) и т.п.

Не секрет и взаимная историческая неприязнь этих «братских народов», дразнивших друг друга хохлом и қацапом (қацап, по-тюркски, – бородатый козел, так украинцы дразнили небритых и обросших москвичей, считая этот обычай признаком бескультурия).

Москва Русінің отаршыл саясаты дондық және кубандық казактарды қалай жойғаны, олардың көпшілігі Далаға (Жайық казактары), Түркияға, Кавказға қашқаны тарихтан белгілі.

Украиндықтардың күштеп славяндалуы да белгілі жайт (мәдениет, тіл, тұрмыс негіздерінің түркілік көріністерін құрту, гетмандық институтын жою және т.с.с. акциялар).

Сонымен, жоғарыда айтылған бүкіл әңгімеден көрінгендей, шеркештер тарихта терең із қалдырған, даңқы шыққан ежелгі түркі тайпаларының бірі болған.

Алтай олардың атақонысы болатын, сол жерден олар басқа тайпа-халықтармен (оғыз және қыпшақ) бірге оңтүстік Сібір, солтүстік, орталық және батыс Қазақстан, Орта Азияның оңтүстігі арқылы ұзақ та алыс жолға шыққан.

Жол-жөнекей олардың бір бөлігі қырғыздардың құрамына черкастар тайпасы деген атпен сіңіп, қазіргі Қырғыз елінің территориясында қалған, бір бөлігі қазіргі Өзбекстанның Ферғана аңғары территориясында (Чаркесар елді мекені), тағы бір бөлігі – Түркіменстанда тұрақтап қалды (черкесли).

Шеркештердің негізгі тобы печенегтердің құрамында қазіргі оңтүстік-орыс далалық өлкелеріне тап болып (9-10 ғғ.), бұдан былай косоғтар, казахтар, қара клобуктар, берендейлер (предатели - оларды далалық ағайындары сатқындар деп атады) деп аталды.

Олар орыс князьдіктерінің әскери гвардиясын, әскери аристократияны құрады. Бірақ тынымсыз шеркештер отырықшы князьдіктердің шеңберінде сыйыса алмады, өздерін князьдер мен

Истории известно, как колонизаторская политика Московской Руси уничтожала донских и кубанских казаков, массы которых бежали в Степь (яицкие казаки), Турцию, на Кавказ.

Известна и насильственная славянизация украинцев (вытравление проявлений тюркских основ культуры, языка, быта уничтожение института гетманства и т.п. акций).

Итак, как видно из всего предыдущего изложения, шеркешы являлись одним из древних тюркских племён, оставившими глубокий след в истории, прославившимся в ней.

Алтай являлся их прародиной, откуда они, наряду с другими (огузскими и кипчакскими) племенами-народами двинулись в свой далёкий и долгий путь через южную Сибирь, северный, центральный и западный Казахстан, юг Средней Азии.

По пути следования часть их осталась на территории нынешней Киргизии, влившись в состав киргизов под именем племени черкасы, часть осталась проживать на территории Ферганской долины нынешнего Узбекистана (населённый пункт Чаркесар), часть - в Туркменистане (черкесли).

Основная масса шеркешей попала в нынешние южно-русские степные края в составе печенегов (9-10 вв), уже называясь косогами, казахами, чёрными клобуками, берендеями (предателями, так их называли степные сородичи).

Они представляли собой военную гвардию русских княжеств, военную аристократию. Но беспокойные шеркешы не уживались в рамках осёдлых княжеств, вынуждали князей и население вытеснять их. Тогда

тұрғындардың ығыстыруына итермеледі. Содан барып олар тұрғылықты жерін ауыстырып, қазіргі Украина, Қырым, Солтүстік Кавказ, Днепр, Дон, Терек, Кубань бассейндері территориясын иеленді.

Міне, сол кезде қырым-татарлық черкастар, Ставрополь мен Қалмықия чиркастары дүниеге келді, олар кейіннен алабуга татарлары, ал содан кейін ноғай таучеркестері деп аталған.

Осы қатарға «черкес»-адыгтер де, «черкес»-кабардиндер де ілігеді. Черкес этнонимі адыгейліктерге дәл осы кабардиндіктер арқылы келді, олар бір кезде хазарлар құрамындағы (кабарда, кабар) түркі тайпасы болған, бірақ кейін, Кавказ тауларында тұрақтап қалып (оларды әлі күнге дейін қашқын атайды) тау тайпаларымен сіңісіп кетті, адыгтердің этникалық құрамына кірді.

Адыгейлер ешқашан түркі болмаған, олардың тілі, өмір салты, әдет-ғұрпы мен дәстүрлері мүлдем басқа. Черкес этнонимі оларға түркі-шеркеш әскери ақсүйектерінің арқасында телінді.

Жалпы, түркінің әскери гвардиясы Кавказда хазарлық, одан кейін қыпшақтық, селжүктік, осман және мамлюктік дәуірлерден бері билік құрды. Осы атты әскерлер Грузияны құтқарды, түркі тілінің қыпшақ-армян диалектісін айналымға енгізді.

Біз бұл арада Солтүстік Кавказ бен Қырым туралы айтуға да тұрмайтыны түсінікті болуы үшін, Закавказье елдерін әдейі алып отырмыз. Дегенмен, кейбір асқақтаған адыгейлік авторлардың арынын басу үшін айту да керек.

Мінекей, егер де біз Дағыстан, Краснодар және Ставрополь өлкелерінің, қазіргі Қалмықияның, Шешен-Ингушетияның, Қырымның топонимдері бейнеленген ескі

они сменили место жительства, заняли территорию нынешней Украины, Крыма, Северного Кавказа, бассейны Днепра, Дона, Терека, Кубани.

Вот когда появились на свет крымско-татарские черкасы, чиркасы Ставрополя и Калмыкии, названные потом алабугскими татарами, а затем и ногайские таучеркесы.

В этот же ряд попадают и «черкесы»-адыги и «черкесы»-кабардинцы. Этноним черкес попал к адыгейцам именно через кабардинцев, которые были когда-то тюркским племенем в составе хазаров (кабарды, кабары), но затем, осев в горах Кавказа (их до сих пор называют беглыми), ассимилировались населением горских племён, влились в этнический состав адыгов.

Адыгейцы никогда не были тюрками, их язык, образ жизни, обычаи и традиции совершенно другие. Этноним черкес попал к ним благодаря тюркско-шеркешской военной знати.

Вообще, тюркская военная гвардия правила на Кавказе с хазарских, затем кипчакских, сельджукских, османских и мамлюкских времён. Эти военные конники спасали Грузию, ввели в обиход кипчакско-армянский диалект тюркского языка.

Мы преднамеренно берём здесь страны Закавказья, чтобы было понятно, что о Северном Кавказе и Крыму говорить не стоит. Хотя стоит, чтобы неповадно было некоторым зарвавшимся адыгейским авторам.

Так вот, если мы возьмём в руки старые географические карты (до колонизации Россией и до советских времён Кавказа и Крыма), на которых изображены топонимы

географиялық карталарды қолымызға алсақ (Кавказ бен Қырымды Ресейдің отарлауына және кеңестік дәуірге дейінгі), онда 70%-дан астам түркілік атауларды табамыз! Бұл осы жерлерде кім өмір сүргенінің және басқарғанының көрсеткіші емес пе?!

Мысалы, осы жазбада келтірілген Қырым топонимдері шеркеш-түркілер жайында шешен тілмен сөйлейді, ал, осы өлкелерде бір де бір топоним қалдырмаған черкес-адыгтер жайлы бір ауыз сөз жоқ. Ендеше, Мысырға Қырымнан және Кавказдан келген мамлюктер черкес-адыг болған деп айтудың қажеті бар ма?

Бұл черкестер адыг емес, шеркеш болған, яғни адыгейлердің, грузиндердің және тағы басқалардың түркілік әскери ақсүйектері, моңғол шапқыншылығымен талқандалған, құлға айналдырылған, Таяу Шығыс елдеріне тап болған. Мысырға тек Адыгейдің түркілік әскери ақсүйектері ғана емес, сонымен бірге өзге елдердің әскери гвардияшылары да әкелінді.

Мысалы, мамлюк Тәңірбердіні ортағасырлық кейбір авторлар грек деп атағаны туралы факті тым күлкілі. Оның есімі гректікі емес, түркілік («Аспан құдайы Тәңірі туған», қазақтар құдайды Тәңір деп атайды).

Грекер өз ұлын пұтқа табынушылардың есімімен емес, тек христиандық есіммен атауы мүмкін. Ол Византия басилевстерінің қызметіндегі түркі жалдамалысы болды, осы жерде византиялық-мамлюктік соғыстар кезінде тұтқынға түсті.

Бұл грузин, адыг, парсы, славян болды-мыс делінетін басқа мамлюктерге де қатысты. Шын мәнінде оларды Грузияның түркілері, Византияның түркілері, Персияның түркілері және т.б. деп атаған ләзім.

Дагестана, Краснодарского и Ставропольского краёв, нынешней Калмыкии, Чечено-Ингушетии, Крыма, то обнаружим более 70% тюркских наименований! Это разве не показатель того, кто жил и правил в этих местах?!

Например, топонимы Крыма, приведённые в этом эссе, красноречиво говорят о шеркешах-тюряках, а не черкесах-адыгах, которые не оставили ни одного топонима в этих краях. Так стоит ли говорить, что мамлюки, попавшие в Египет из Крыма и Кавказа были черкесами-адыгами?

Эти черкесы были шеркешами, а не адыгами, т.е. тюркской военной знатью адыгейцев, грузин и т.д., которая была разгромлена монгольским нашествием, превращена в рабов, попавших в страны Ближнего Востока. Не только тюркская военная знать Адыгеи оказалась в Египте, но и военные гвардейцы из других стран.

Например, смехотворен факт, когда мамлюка Танирберды некоторые авторы средневековья назвали греком. Его имя не греческое, а тюркское («Рождённый богом неба Тенгри», которого казахи называют Танир»).

Греки могли назвать своего сына только христианским, а не языческим именем. Он был тюркским наёмником на службе у басилевсов Византии, откуда и попал в плен во время византийско-мамлюкских войн.

То же самое касается и других мамлюков, якобы бывших грузинами, адыгами, персами, славянами и т.д. На самом деле их надо называть тюрками из Грузии, тюрками из Византии, тюрками из Персии и т.д.

Мысырда және басқа елдерде құл-мамлюктерді негізінен барлық ортағасырлық елдерде қызмет атқарған бұрынғы түркі жалдамалы-кавалеристерінің, даярлықтан өткен әскери мамандарының қатарынан сатып алды.

Ең болмағанда, бала кезінен атқа шауып үйренген, қару ұстауды білетін, түркінің «соғыс тілін» меңгерген бозбалаларды сатып алды.

Мамлюктердің әскери жарғысы мен жарлықтары, олардың лексикасы араб тілінде емес, түркі тілінде құрастырылған болатын, бұйрықтар мен өкімдері де түркі тілінің қыпшақ диалектісінде берілетін.

Отырықшылар, қолөнершілер, көпестер мен теңізшілерге қарағанда, олардың кәсібі де, мамандығы да соғыс еді. Олар үй жұмысын, әскери қызметке қарама-қайшы келетін ұсақ-түйек жұмыстарды жек көреді, мамлюктер қатарына кіруге тырысады, билікке ұмтылады деп, арабтар бекер жазған жоқ.

Құлдарды өзге этникалық қауымдастықтардан да сатып алды, бірақ олар әскери емес, мүлдем басқа қызметтер атқарды: үй қызметшісі, малай, қолөнерші, құрылысшы және т.с.с. болды.

Түркілік құлдық бауырластық түркі диаспорасының мақсатты түрде көбейтілуіне де негізделді.

Мамлюктер, әмір және сұлтан дәрежесіне дейін көтеріліп, түркілерден жаңа құлдар сатып алды, осы диаспораның тұтас бір орталықтарын қалыптастырып, оларды орда деп атады.

Айталық, Каирдың өзін жауынгерлермен, қару-жарақ жасаушылармен, аттармен, жабдықтармен, күйеулермен, қалыңдықтармен қамтамасыз ететін қыруар квартал-ордалар қоныстанды...

Рабов-мамлюков в Египте и других странах покупали преимущественно из бывших тюркских наёмников-кавалеристов, подготовленных военных специалистов, нёсших службу во всех средневековых странах.

На худой конец покупали юношей, с детства обученных скакать на конях, обращаться с оружием, владеющих тюркским «языком войны».

Воинский устав и указы мамлюков, их лексика были составлены не на арабском, а на тюркском языке, приказы и распоряжения отдавались также на кипчакском диалекте тюркского языка.

В отличие от земледельцев, ремесленников, купцов, мореходов, их профессией и специализацией была война. Не зря арабы писали, что они презирали работы по дому, второстепенные занятия в противовес службе, старались попасть в ряды мамлюков, рвались во власть.

Рабов из других этнических сообществ тоже покупали, но они выполняли не воинские, а совершенно другие функции: были домашними работниками, прислужой, ремесленниками, строителями и т.п.

Тюркское рабское братство заключалось и в сознательном увеличении тюркской диаспоры.

Мамлюки, возвысившись до ранга эмиров и султанов, скупали новых рабов из тюрков, формировали целые центры этой диаспоры, называя их ордой.

Так, сам Каир был населён множеством кварталов-орд, поставлявшим воинов, оружейников, лошадей, снаряжение, женихов и невест...

Тарихи айғақтарға сүйене отырып, черкештер өзінің қалыптаса бастаған кезінде (Алтай мен Моңғолияда) әртүрлі тайпалардың құрамындағы қарапайым түркі руы болатын, кейіннен ол анағұрлым ірі тайпалардың (печенегтер, қыпшақтар) құрамына кіре отырып, тайпа деңгейіне дейін ұлғайды, ал содан кейін бұл этноним жай ғана косоғ, қазақ, қайсақ, казак сөздерінің синониміне айналған деу керек.

Содан кейін бұл этнониммен, татар этнонимі сияқты, кім болса соны атай бастады, оның ішінде адыгтердің түркілік әскери ақсүйектері де, ал кейінірек адыгтердің өздері де бар. Қазіргі адыгейлік авторлар болса, мамлюк сұлтандарын адыгейліктерге айналдыру үшін, енді өз этносын черкес этнонимінің иесі ретінде көрсетуге таласады. Бірақ, өзен туралы (тарих туралы) білу үшін және оған ат қою үшін оның бастауына бас қою керек...

Опираясь на исторические свидетельства, надо полагать, что в начале своего формирования (на Алтае и Монголии) черкешы представляли просто тюркский род в составе различных племён, затем он разросся до уровня племени, входя в состав более крупных племён (печенегов, кипчаков), а затем этот этноним превратился просто в синоним слов косоғ, казах, кайсақ, казак.

Потом этим этнонимом, как и этнонимом татарин, стали именовать кого попало, в том числе и адыгскую тюркскую военную знать, а затем и самих адыгов. Нынешние же адыгейские авторы, уже претендуют на то, чтобы представить свой этнос в качестве истока этнонима черкес, на то, чтобы мамлюкских султанов превратить в адыгейцев. Но чтобы узнать и назвать реку (историю) надо проникнуть к её истокам...

Төртінші бөлім / Часть четвертая.

ДАЛА БАРЫСЫ – МЫСЫРДЫҢ БЕЙБАРЫСЫ / БАРС СТЕПЕЙ БЕЙБАРС ЕГИПТА

Бұл шығарма автордың «Бейбарыс: дәуір және тұлға» кітабының (Алматы, «Өлке» баспасы, 2001 ж.) негізінде жазылды және осы кітап кейіпкерінің өмірінің негізгі кезеңдерін, ең көрнекті іс-әрекеттерін, оның құлдан батырға, жауынгерден қолбасшыға және сұлтан-сарай патшасына дейінгі жолын бейнелейді.

Данное произведение написано на основе книги автора «Бейбарс: эпоха и личность» (Алматы, издательство «Олке», 2001 г.) и его неоднократных посещений Египета отражает основные вехи жизни, наиболее выдающиеся деяния героя этой книги, его путь от раба до ратоборца, от бойца до полководца и султана-царедворца.

18. «БЕЙБАРЫСНАМАНЫҢ» ДЕРЕККӨЗДЕРІ / ИСТОЧНИКИ «БЕЙБАРСИАДЫ»

Аталған кітаптың жарыққа шығуынан кейін автор оқырмандардың түрлі ойлары мен көптеген сын пікірлеріне тап болды.

После выхода в свет указанной книги автору немало приходилось сталкиваться с различными мнениями и отзывами читателей.

Олардың кейбіреулерінде Бейбарыс жайлы биографиялық мағлұматтардың шынайылығына, оның қыпшақтарға, беріштерге қатыстылығына неше түрлі күмәнді сөздер айтылды.

В некоторых из них высказывались различного рода сомнения в истинности биографических сведений о Бейбарсе, принадлежности его к кипчакам, бершам.

Сол себепті оның өмірбаяндық дереккөздері (әдеби және тарихи), мінез сипаттары, сырт келбеті, іс-әрекеттері туралы мәселенің маңызы зор.

Оған қоса, оның жеке тұлғасы мен қызметінің көптеген сипаттамалары тарихи мәліметтерге, куәгерлер мен Бейбарыстың жақындарының түсініктеріне қайшы келетініне орай бұның маңызы арта түседі. Ең алдымен, сөз арабтың халықтық романы туралы болып отыр, айтпақшы, оны С.Әбдірахманов қазақ тіліне аударған.

Бірақ, бұл дереккөз тарихи шығарма емес: жанры бойынша да, мазмұны жағынан да ол, әділетті әрі данышпан билеуші, халықтың, елдің, діннің қорғаушысы туралы араб ертегілері циклына жататыны сөзсіз.

Ондағы Бейбарыс бейнесі – халық батырының жинақталған образы, ал халық, қай жерде болмасын, осындай образды жасай отырып, қиялының байлығын көрсетеді: тарихи фактілер халық шығармашылығы үдерісінде аңыздармен астасып, мифтер мен ертегілерге айналады, мұнда шындықты өтіріктен, ол тым әдемі болса да, ажырату мүмкін емес.

Дәл осылайша Бейбарыс жайлы көркем фильмнің шығарушылары, тарихи материалды қолданғанмен де, нақ көркем туынды жасау қажеттігі салдарынан, ойдан шығарылған элементтерді қолданған, дегенмен бұл Оқуджаваның әніндегідей, «алдау емес».

Мысалы, фильмнің соңындағы кадрлар Бейбарыстың тарихи Отанына инкогнито қайтып оралғанын көрсетеді, ал шын мәнінде бұлай болған жоқ. Сол фильмде Шеджерет ад Дур Құтыз сұлтанның әйелі немесе көңілдесі сияқты көрсетілген, бірақ ол ешқашан мұндай мәртебеде болған емес.

Поэтому вопрос об источниках (литературных и исторических) его биографии, чертах характера, внешнем облике, деяниях представляется особо важным.

Он тем более важен потому, что многие описания его личности и жизнедеятельности противоречат историческим сведениям, показаниям очевидцев и приближённых Бейбарса. Прежде всего, речь идёт об арабском народном романе, кстати, переведённом на казахский язык С. Абдрахмановым.

Но этот источник не является историческим произведением: и по жанру, и по содержанию он относится, скорее всего, к циклу арабских сказок о справедливом и мудром правителе, защитнике народа, страны, веры.

Образ Бейбарса в нём – собирательный образ народного героя, а народ, как и везде, создавая подобный образ, проявляет богатое воображение: факты истории в процессе народного творчества, обрастая легендами, превращаются в мифы и сказки, где отделить истину от неправды, хотя и красивой, невозможно.

Точно так же создатели художественного фильма о Бейбарсе, хотя и использовали исторические материалы, но в силу создания именно художественного произведения, применяли элементы вымысла, который, как пел Оқуджава, однако, «не есть обман».

Например, кадры окончания фильма утверждают о возвращении Бейбарса инкогнито на свою историческую Родину, хотя на самом деле этого не было. В том же фильме Шеджерет ад Дур выставлена, как жена или наложница султана Кутуза, но она никогда не была в этом статусе.

Сол себепті, «Бейбарыснама» бойынша алуан түрлі мағлұматтардың құнын кемітпестен, бұл мақала негізінен, автордың кітабы тәрізді, аңыздарды, мифтер мен қиялдарды бір шетке ысырып қойып, біріншіден, тарихтың жалпы барысының тәжірибесімен, екіншіден, кейінгі шыққан тарихшылар мен қазіргі заманғы авторлар жүргізген өзіндік «сараптама» нәтижелерімен тексерілген тарихи фактілерге, куәгерлердің айғақтарына сүйенетінін атап айтамын.

Бұл жағынан алғанда бізде, мамлюктар мен олардың көрнекті тұлғалары туралы, Бейбарыс жайлы, оның айналасы, мирасқорлары, және де сол қатыгез дәуір туралы теңдессіз құнды мағлұматтар, айғақтар, сипаттамалар қалдырған есімдердің тұтас бір шоғыры бар.

Міне, олардың есімдері: ибн-Уәсил, ибн Шаддат, ән-Нуайри, Байсары, ибн-Абдузахир, Бейбарыс ад-Дуадар, ибн Айбек, ибн-Халдун, ибн-Таниберді, әл-Макризи, әл-Юнини, әл-Айни, ибн-Хаукаль, ибн-Ийас, ат-Табари, ибн-Арабшах және басқалар.

Олардың көпшілігі Бейбарысты көзімен көргендер, оның замандастары, серіктері болды, олардың бір бөлігі тың тарихи іздермен «жүрді», кейбіреулерінің өздері де құл, мамлюк, сұлтанның жақындары болған.

Этникалық көзқараспен қарағанда, келтірілген есімдер көрсетіп тұрғандай, бұл авторлар мен куәгерлер негізінен арабтар мен түркілер еді.

Бірақ, тіпті осы дәуірді сипаттаған арабтардың өзі, объективтілік таныта отырып, Бейбарысты үзілді-кесілді «бөрілі» Беріш руынан (Албөрі, Бөрілі және т.с.с.) шыққан түркі-қыпшаққа жатқызды. Олардың ішінде ибн-Халдун, ибн-Шаддат, әл-Айни толық әрі жүйелі фактілер қалдырған.

Поэтому, не умаляя достоинств всевозможных данных по «бейбарсиаде», отмечу, что данная статья, так же, как и книга автора, отсекая легенды, мифы и вымыслы, базируется по преимуществу на исторических фактах, свидетельствах очевидцев, проверенных, во-первых, практикой общего хода истории, во-вторых, - в результате своеобразной «экспертизы», проведённой более поздними историками и современными авторами.

В этом отношении мы имеем целую плеяду имён тех, кто оставил нам бесценные сведения, свидетельства, описания о мамелюках и их выдающихся личностях, о Бейбарсе, его окружении, преемниках, и суровой эпохе.

Вот их имена: ибн-Уасиль, ибн Шаддат, ан-Нуайри, Байсары, ибн-Абдузахир, Бейбарс ад-Дуадар, ибн Айбек, ибн-Халдун, ибн-Таниберды, аль-Макризи, аль Юнини, аль Айни, ибн-Хаукаль, ибн-Ийас, ат-Табари, ибн-Арабшах и многие-многие другие.

Многие из них были очевидцами, современниками, сподвижниками Бейбарса, часть их «шла» по свежим историческим следам, некоторые сами были рабами, мамелюками, приближёнными султана.

В этническом отношении, как видно из приведённых имён, эти авторы и свидетели были в основном арабами и тюрками.

Но даже арабы, описавшие эту эпоху, проявляя объективность, безоговорочно относили Бейбарса к тюркам-кипчакам из «волчьего» (Албори, Бориили и т.п.) племени Берш. Из них полные и системные факты оставили ибн-Халдун, ибн-Шаддат, аль-Айни.

Еуропалық авторлардан, мамлюктер тарихын объективті және фактологиялық түрде сипаттаған Хитти, Д. Олдридж, Лен-Пуль-Стенли сияқты авторларды атап өткен жөн, дегенмен олардың кейбір тұжырымдары талас туғызады. Айтпақшы, олардың жұмыстары орыс тіліне аударылған.

Орта ғасырларды, әсіресе мамлюктар тарихын зерттеуде В.Г. Тизенгаузеннің «Алтын Орда тарихына қатысты материалдар жинағы» атты ғаламат еңбегі бізге баға жетпес қызмет көрсетеді және көмек береді, онда осы тарихқа қатысты араб мәтіндерінің барлығы дерлік аударылған.

Біз үшін ондағы Алтын Орданың қыпшақтық-мамлюктік Мысырмен дипломатиялық қатынастары, елшілік нәтижелерін, тұрмысын, діни көзқарастарын және т.с.с. сипаттаған беттері өте қызық.

Қысқасы, объективті және адал ниетті тарихи материалдар жетіп артылады. Тіпті олардың көбісі, үзік-үзік, шашыраңқы сипатта болса да, тиісінше және концептуалды түрде өңдеген жағдайда, сол дәуірдің бар нақышымен үйлесімді картинасын беруге, ұлы қайраткердің, қайғылы, бірақ асқақ тұлғаның бейнесін жасауға мүмкіндік береді...

Из европейских авторов, объективно и фактологически описавших историю мамелюков, следует отметить Хитти, Д. Олдриджа, Лен-Пуль-Стенли, хотя некоторые их положения не бесспорны. Кстати, их работы переведены на русский язык.

Неоценимую услугу и помощь в изучении истории средневековья, в особенности истории мамелюков, даёт нам титаническая работа В.Г. Тизенгаузена «Сборник материалов, относящихся к истории Золотой Орды», в которой переведены почти все арабские тексты, относящиеся к этой истории.

Для нас наиболее интересны её страницы дипломатических отношений Золотой Орды с кипчакско-мамелюкским Египтом, описания результатов посольств, быта, религиозных взглядов и т.п.

Словом, исторических материалов объективных и добросовестных предостаточно. При должной и концептуальной обработке, даже многие из них, носящие фрагментарный, отрывочный характер, дают возможность создания мозаично-гармоничной картины эпохи, образа великого деятеля, трагичной, но возвышенной судьбы...

19. ҚҰЛДЫҚ ЖӘНЕ ҚҰЛДЫҚ БАУЫРЛАСТЫҚ / РАБСТВО И РАБСКОЕ БРАТСТВО

Бейбарыстың тұтқындалу фактісі, оның осы сәттегі жасы туралы Бейбарыстың жерлесі, құрдасы, кейіннен әмір дәрежесіне дейін жеткен серігі Байсарының аузынан ибн-Шаддат жазып алған.

Байсарының сөзі бойынша, Бейбарыс пен оның өзі 1225 жылы Қыпшақияда туған. Моңғол шапқыншылығынан қашқан Бейбарыстың руластары болгар ханы Анардан пана сұраған.

Бұл хан, жалған уәде беріп, оларға опасыздықпен шабуыл жасады, біреулерін өлтірді, басқаларын тұтқынға алып, құлдыққа сатты. Олардың арасында Бейбарыс пен Байсары да болды. Олар сол кезде 14 жаста еді.

Нақ осы ибн-Шаддат, бәлкі, Бейбарыстың өз сөзі, әлде, сол Байсарының айтуы бойынша, Бейбарыстың Беріш тайпасынан шыққан түркі – қыпшақ болғанын мәлімдейді.

Бұл тайпаның өкілдерін арабтар Бурж-оғлы (Беріштің ұлы) деп атады, ал X, XI, XII ғғ. орыс жылнамалары БУРЧевичтер деп, «Пурыштың ұлдары» және т.с.с. атаған.

Факт пленения Бейбарса, его возраст в этот момент записан ибн-Шаддатом из уст Байсары, земляка, ровесника, впоследствии соратника Бейбарса, дослужившегося до звания эмира.

По словам Байсары, он и Бейбарс родились в Кипчакии, в 1225 г. Бежавшие от монгольского нашествия, сородичи Бейбарса попросили убежища у хана болгар Анара.

Последний, дав лживое обещание, вероломно напал на них, одних убив, других же пленив, продал в рабство. Среди них был и Бейбарс вместе с Байсары. Им тогда было по 14 лет.

Именно ибн-Шаддат, то ли, по словам самого Бейбарса, то ли, по словам того же Байсары, сообщает, что Бейбарс был тюрком – кипчаком из племени Берш.

Представителей этого племени арабы называли Бурдж-оғлы (сын Берша), русские же летописи X, XI, XII вв. именовали БУРЧевичами, «сынами Пурыша» и т.п.

«Мен, Беріш руынан шыққан Бейбарыс, ат-түрк, әл қыпшақ», - Бейбарыстың өзі осылай деді. Бұл түсінік, шамасы, бір дереккөзден келесіге көшіп жүріп, әл-Айнидің «Тарихи дәуір тұрғындары жайлы маржан моншақтар» атты трактатында мәңгілікке тіркеліп қалды.

Айтпақшы, Бейбарыстың осы генеалогиялық түсініктемесін немесе «автопрезентациясын» орыс тіліне Тизенгаузен аударған.

Ру, ал кейіннен тайпа болған Беріш, Кіші Жүздің көптеген құрылымдары (Шеркеш, Кете, Алтын, Шөмекей және т.б.) тәрізді бір кездері Алтайда өмір сүрген, кейіннен батысқа қоныс аударды және қыпшақтар күшейген соң жетекші қыпшақ тайпасының атауы бойынша осынау қуатты коалицияның қатарына қосылды, ол тарағаннан кейін, - Алтын Орданың, және, ақыр соңында, - қазақ халқының құрамына кірді.

Алайда, мұнда тағы бір мән-жай бар... Түркі тайпаларының батысқа, Таяу Шығыс, Кіші Азия, Иран, Ауғанстан, Үндістан және т.б. елдерге қоныс аударуы Шыңғысхан түмендерінің және оның ұрпақтарының шапқыншылықтары мен жаулап алуынан әлдеқайда бұрын басталды.

Бұған Арал, Балқаш, Каспий маңы даласындағы құрғақшылық, сонымен бір мезгілде осы көлдердің деңгейінің көтерілуі және соның салдарынан даланы су басуы және жұттар себеп болды.

Түркілер рулық жайылымдарын тастап кетуге, жаңа жерлер үшін бір-бірімен және басқа халықтармен соғысуға, өзге елдерді басып алуға, олардың халқын жалдамалылар немесе өзінің және басқалардың әскерінен жеңілуі нәтижесінде құлдыққа түскен құлдар есебінен толықтыруға мәжбүр болды.

«Я, Бейбарс, ат-тюрк, аль кипчак из рода Берш», - утверждал сам Бейбарс. Это показание, видимо, кочуя из одного источника в другие, бессмертно зафиксировано в трактате аль-Айни «Коралловые бусы о жителях исторической эпохи».

Кстати, это генеалогическое показание или «автопрезентацию» Бейбарса на русский язык перевёл Тизенгаузен.

Род, а затем племя, Берш, как и многие образования Младшежужья (Шеркеш, Кете, Алтын, Чомакей и т.д.) жили когда-то на Алтае, затем после миграции на запад и усиления кипчаков влились в ряды этой мощной коалиции, названной по имени ведущего племени кипчакской, после распада которой, - в состав Золотой Орды, и, наконец, - казахской народности.

Но здесь есть ещё одно обстоятельство... Миграция тюркских племён на запад, в страны Ближнего Востока, Малую Азию, Иран, Афганистан, Индию и т.д. началась задолго до набегов и завоеваний туменов Чингисхана и его потомков.

Причинами этого явились засуха в степях Приаралья, Прибалхашья, Прикаспия, одновременный подъём уровня этих озёр и соответствующее затопление степи и джуты.

Тюрки вынуждены были покидать родовые пастбища, биться между собой и другими народами за новые земли, завоёвывать другие страны, пополнять население их в качестве наёмников или рабов, обречённых на рабство в результате поражений от своих и чужих войск.

Әсіресе, түркілердің екі бұтағы: қыпшақтар мен оғыздар арасында кескілескен соғыстар болды.

Батыс Қазақстан даласында, Орал, Еділ, Днепр, Дон алаптарында түркілер бірін бірі кезекпен ауыстырып отырды: оғыздардың бір бұтағы (печенегтер) осы өлкеге Арал маңынан баса-көктеп кіріп, хазарлармен, викингтермен, славяндармен соғысты, бұлғарлармен одақтасқан олар Хазарияны жеңіліске ұшыратты, бірақ өздерінің тайпаластары оғыздардан (оларды Русьте торк деп атаған) қирата соққы алды, ал оғыздарды, өз кезегінде қыпшақтар талқандады.

Алайда, олардың қарсыластығы бұнымен біткен жоқ. Оғыздардың, оның ішінде печенегтердің бір бөлігі қыпшақтарға бағына бастады, солардың қатарын толықтырды (қарақалпақтар).

Келесі бөлігі, Руське келіп, князьдіктердің жалдамалысына айналды (қара клобуктар). Оғыздардың кейбір бұтақтары болса басқа елдерге ойысты.

Осылай селжүктер Иранды, Сирияны және басқа араб елдерін бағындырды. Олар қыпшақтарға қарсы жаңа экспансияны бастаған өте қуатты Хорезм мемлекетін құрды.

Селжүктер халифтерді жетекші позициялардан ығыстырып шығарды, халифаттарда алдымен зайырлы, ал кейіннен діни билікті де басып алды.

Мысалы, Мысырда, Саладин барлық фатимидтерді жер аударып, сұлтандық билікті орнатты (сұлтан титулы түркіден шыққан). Ол кресшілерді бірнеше рет талқандады, Арменияны, Әзірбайжанды, Грузияны бағындырды.

Ожесточёнными, в особенности, были войны между двумя ветвями тюрков: кипчаками и огузами.

В степях Западного Казахстана, бассейнов Урала, Волги, Днепра, Дона, тюрки попеременно сменяли друг друга: ветвь огузов (печенеги), ворвавшись в эти края из Приаралья, воевали с хазарами, викингами, славянами, в союзе с булгарами они нанесли поражение Хазарии, но сами же были разбиты своими соплеменниками огузами (которых на Руси называли торками), которых, в свою очередь, разгромили кипчаки.

Но на этом их противостояние не было завершено. Часть огузов, в том числе и печенегов, стала подчиняться кипчакам, пополнила их ряды (караборикты, каракалпаки).

Часть их, попавшая на Русь, стала наёмниками княжеств (чёрные клобуки). Некоторые же ветви огузов подались в другие страны.

Так, сельджуки покорили Иран, Сирию и другие арабские страны, Они образовали мощное государство Хорезм, которое повело новую экспансию против кипчаков.

Сельджуки вытеснили с ведущих позиций халифов, захватили в халифатах сначала светскую власть, а затем и религиозную.

Например, в Египте, Саладин, сослав всех фатимидов, установил султанскую власть (титул султан тюркского происхождения). Он несколько раз разбил крестоносцев, покорял Армению, Азербайджан, Грузию.

Бір жағынан, осы жерлердің автохтондарымен, екіншіден, - кресшілермен тоқтаусыз болған соғыстар, сондай-ақ, көтерілістерді басу қажеттілігі, жаңа басқыншылар (моңғолдар) тарапынан пайда болған қатерлер сұлтан-селжүкидтердің, ал араб елдерінде – халифтердің орасан зор армия ұстауына зәрулік туғызды.

Алдымен оның қатары жалдамалылардан құралды (олардың негізгі бөлігі қыпшақтардан тұратын), ал кейіннен құл-сарбаздар институты құрылды (зиндж, абд, кулям, мамлюк).

Құлдарды жер жүзінен жеткізді. Мысалы, арабтар негрлерді зиндж және абд деп атаған (олар көбінесе Суданнан болатын), осылардан халифтің гвардиялары құрылды. Қалған құлдарды (славяндар, гректер және т.б.) кулям деп атады.

Мамлюктердің басқалардан өзгешелігі олардың мемлекеттік құлдар мәртебесін иеленуінде еді, яғни, олар, өздерінің жауынгерлік жетістіктері мен ерекшеліктері болған жағдайда, марапатталып отырды: лауазымға, жер үлесіне, олжаға ие болды, одан да жоғары мансаптарға, халифтердің бала қылып алуына дейін жете алатын.

Бірақ, осы өз Отанынан айрылған айбарлы құлдар, жат ел үшін қыңқ етпей өз бастарынан айрылуға бармады, олар әрдайым, қандай елде өмір сүрсе де, билікті басып алуға тырысты.

Мұнда әсіресе түркілер айрықша көзге түсті. Мысырда билікті мамлюктер басып алғанға дейін, түркі-қыпшақтар Дели сұлтандығын құрып, Үндістан мен Ауғанстанда таққа отырды (1206 ж.).

Оның негізін құрушылар қазіргі Батыс Қазақстаннан шыққандар болғандығын есте тұтқан абзал, дәл сол «қасқыр текті тайпалар»: албөріліктер немесе Беріштер (Шамсадин Тильтутмиш (1211-1236), оның қызы Разия, Балбан).

С одной стороны, постоянные войны с автохтонами этих мест, с другой, – крестоносцами, а также необходимость подавления восстаний, возникшая угроза со стороны новых завоевателей (монголов), вызывали у султанов-сельджукидов, а в арабских странах - халифов, потребность иметь огромные армии.

Сначала её ряды состояли из наёмников (основную их часть составляли кипчаки), а затем был создан институт рабов-воинов (зиндж, абд, кулям, мамлюк).

Рабов поставляли со всего света. Например, зинджами и абдами арабы называли негров (более всего они были из Судана), из которых были созданы гвардии халифов. Остальных рабов (славян, греков и др.) называли кулямами.

Отличительной особенностью мамлюков было то, что они имели статус государственных рабов, т.е. они, в случае их воинских успехов и отличий, поощрялись: получали звания, земельные наделы, трофеи, могли осуществить и более высокую карьеру, вплоть до усыновления халифами.

Но эти свирепые рабы, лишённые своей Родины, не могли безропотно лишаться своих голов за чужбину, они всегда, в какой бы стране не жили, пытались захватить власть.

Особенно в этом отличились турки. Ещё до захвата власти в Египте мамлюками, турки-кипчаки сели на трон в Индии и Афганистане (1206 г), образовав Делийский султанат.

Что примечательно, его основателями были выходцы из нынешнего Западного Казахстана, те же «волчьи племена»: алборлинцы или Берши (Шамсадин Ильтутмиш (годы правления - 1211-1236), его дочь Разия, Балбан).

Ал, Мысырда қыпшақтар өздерінің «құлдық жағынан бауырларының» бәрін кескілеп қана қоймай (әсіресе қара түсті құлдардың «жолы болмады», қыпшақтар оларды үш рет сойып салды, осыдан кейін негрлерді сатып алу-сату практикасы тоқтады), сонымен бірге халифтердің өздерін де өлтірді.

Қыпшақтар Мысыр сұлтандығында өздерінің «арыстан текті қасиеттері», «тәкаппарлығы», «командалық лауазымдарға ұмтылысы», «жаратылысқа қарсы кеселдерден азаттығы», «әзәзілдікті жек көруі», «батылдығы, адалдығы, төзімділігі, жағымпаздыққа жаны қастығы», «екіжүзділіктен аулақтығы», «қарақшылық пен күш көрсетуге құмарлығы» (Л.Н. Гумилевтің тұжырымдары) арқасында жетекші позицияларға деген айрықша құқықтарға ие болды.

Олар, биікке көтеріле отырып, өздері де феодалға айналды, өздеріне арналған құлдарды, көбінесе өз тайпаластарын сатып алды.

Дәл солайша Бейбарыс та, тұтқынға түсіп, сатылды және оны қыпшақ Айтегін Бундуктари сатып алды, ал кейіннен сұлтан ас-Салихтің меншігіне өтті.

В Египте же кипчаки вырезали не только всех своих «братьев по рабству» (особенно «не повезло» чернокожим рабам, которых кипчаки вырезали 3 раза, после чего практика приобретения-покупки негров прекратилась), но и самих халифов.

Кипчаки завоевали исключительное право на ведущие позиции в Египетском султанате за счёт своих «львиноподобных качеств», «гордости», «стремления к командным постам», «свободы от протivoестественных пороков», «нелюбви к интригам», «смелости, преданности, выносливости, невосприимчивости к лести», «отсутствия лицемерия», «страсти к грабежу и насилию» (выражения Л.Н.Гумилёва).

Они, возвышаясь, сами становились феодами, скупали себе рабов, преимущественно своих соплеменников.

Точно так же и Бейбарс, попав в плен, был продан и куплен кипчаком Айтегином Бундуктари, а затем перешёл в собственность султана ас-Салиха.

20. ҚОЛБАСШЫ САРДАР, ЕЛБАСЫ КӨСЕМ / ВОИТЕЛЬ И ПРЕДВОДИТЕЛЬ

Өзінің құлдық қияметті бастан кешкен кезінде тәні де, рухы да шыңдалған Бейбарыс 20-25 жасында-ақ өзін ерекше жауынгер ретінде көрсетті. Дамиетта (Думият) жерінде кресшілер жасағымен болған шайқаста Бейбарыс өзінің ержүректігімен және әскери өнерімен көзге түскен болатын, осы соғыстан кейін-ақ ол қатардағы мамлюктен әмір дәрежесіне көтерілді, Салих сұлтанның жеке гвардиясына енгізілді, ал содан кейін оның жеке күзетін басқаратын болды.

Мансура түбіндегі шайқаста (тағы да сол кресшілермен) Бейбарыс енді әмір-қолбасшы ретінде шығады, оның басты еңбегі және ерлігі кресшілерді талқандау және Францияның королі ІХ Людовик пен оның екі ханзада бауырын тұтқындауға қатысуы болатын.

Соңғы крес жорығының алдындағы ірі эпизодтар саналатын бұл шайқастарда (1248-1254) мамлюктердің тактика мен стратегия жағынан кресшілерден басым екендігі толығымен байқалды. «Крест солдаттары» талқандалды, ал король бауырларымен бірге орасан көп өтем төлеп босатылды.

Закалённый за время своих рабских мытарств и физически, и духовно, Бейбарс уже в 20-25 лет проявил себя незаурядным воином. Уже после сражения под местечком Дамиетта (Думият) с войском крестоносцев, где Бейбарс был замечен своим бесстрашием и воинским искусством, он из рядовых мамелюков был возведён в ранг эмира, включён в личную гвардию султана Салиха, а затем стал возглавлять его личную охрану.

В боях под Мансурой (опять-таки с крестоносцами) Бейбарс уже выступает как эмир-военачальник, главными заслугами и подвигами которого явились разгром крестоносцев и участие в пленении короля Франции Людовика ІХ и двух его братьев-принцев.

В этих сражениях (1248-1254), явившихся крупными эпизодами предпоследнего крестового похода, превосходство мамелюков над крестоносцами в тактике и стратегии проявилось в полной мере. «Солдаты креста» были разбиты, а король с братьями освободились ценой огромного выкупа.

Осы жеңістердің нәтижесінде кресшілер өз авантюраларының табысқа жетуіне деген бар сенімі мен үміттерін жоғалтты, ал тынымсыз IX Людовик исламдық Шығысты тізе бүктірудің тағы бір талпынысын (сегізінші жорық) жасап, өз өлімін Тунисте обадан тапты (1270 ж.). Осымен кресшілердің идеясы мен практикасы жеңіс кресінің орнына... өлімнен кейінгі креске ие болды...

Бейбарыс өзінің жауынгерлік ерліктерінің нәтижесінде ірі саяси бедел де жинады, айналасына өзіне адал басбұзар, өжет қылышкерлер мен көзсіз батырлардың тобын ұйыстыра да білді. Міне, сол себепті ол 1250 ж. 2 мамырда ас-Салих сұлтанның ұлы және мұрагері Иса Тұран-шахқа қарсы бүлік көтерген кезде және оны өлтіргенде, полктастары бірден оның соңынан ерді. Бейбарыстың осыншама қатыгез қылығы түсінікті әрі орынды болатын: жас Тұран-шах елдің басына өлім қауіп төнген кезде, өзінің уақытын қызықшылықпен, ырду-дырдумен, ойынмен, ішумен және көңіл көтерумен өткізді, және де державаны, әскерді басқаруға шамасы келмеді. Оған қоса, Тұран-шах кемақыл науқас еді...

Алайда, өжет қылығының жемісін Бейбарыстың өзі емес, керісінше саясат пен сарай интригасында тісқаққан адамдар (ас-Салихтың жесірі Шеджерет, оның жаңа күйеуі мамлюк Айбек) пайдаланып кетті, ал таққа үміткер қуғын-сүргінге түсті, яғни Бейбарыс өзінің достарымен Мысырдағы билікке Құтыз келгенге дейін Сирияда жасырынып жүрді.

Мысырға төнген моңғол шапқыншылығының қауіп-қатері Құтызды батыр әрі қолбасшы, кресшілермен шайқастарда ерекше көзге түскен Бейбарысты өз жағына тартуға мәжбүр етті, Құтыз Бейбарыстың беделіне, оның достары мен жақтастарына мұқтаж болды.

В результате этих побед крестоносцы потеряли всякую веру и надежду на успех своих авантур, а неугомонный Людовик IX, сделав еще одну попытку (восьмой поход) поставить на колени исламский Восток, нашел свою смерть от чумы в Тунисе (1270 г.). Идея и практика крестоносцев вместо победного креста получили на этом крест... посмертный...

В итоге своих воинских подвигов Бейбарс накопил и крупный политический авторитет, сумел сплотить вокруг себя клан из отчаянных рубак и бесстрашных ратоборцев, верных ему сорвиголов. Вот почему его однополчане безоговорочно пошли за ним, когда он 2 мая 1250 г. поднял восстание против сына и наследника ас-Салиха султана Исы Туран-шаха и убил его. Причина столь жестокого поступка Бейбарса понятна и оправданна: юный Туран-шах проводил свои дни в забавах, праздности, играх, попойках и веселье тогда, когда над страной нависла смертельная опасность, и был не в состоянии руководить державой, войсками. Кроме того, Туран-шах был болезненно слабоумен...

Но плодами своего дерзкого поступка воспользовался не сам Бейбарс, а более искусственные в политике и дворцовых интригах люди (вдова ас-Салиха Шеджерет, ее новый муж, мамлюк Айбек), а опальный претендент на трон, т.е. Бейбарс скрывался со своими друзьями в Сирии до той поры, пока к власти в Египте не пришел Кутуз.

Угроза монгольского нашествия на Египет вынудила Кутуза привлечь на свою сторону Бейбарса, героя и полководца, отличившегося в битвах с крестоносцами, Кутуз нуждался в авторитете Бейбарса, его друзьях и сторонниках.

Құтыздың есебі дұрыс шықты: Құтыз сұлтан мен қолбасшы Бейбарыс моңғолдарды күтпей-ақ, Сириядағы оларға өздері барды. Кет-Бұға басшылық еткен Құлағу армиясының тылынан шықты және 3. IX. 1260 ж. 20 мыңдық найман корпусын талқандады. Кет-Бұғаны Құтыз тұтқынға алды және өлтірді, ол қан-қасаптан ақылы азып, жол-жөнекей Дамаскінің христиан тұрғындарын сойып салды. Абзалы, Құтыздың осы ессіз қылықтары Бейбарыстың Құтызды өлтіруіне итермелеген болса керек...

Құлағу, Кет-Бұғаның түмендерімен бірге талқандалған өзінің одақтас армяндарына көмектесуге және сонымен қатар өзін есеңгіретіп кеткен бірінші жеңілісі үшін кек алуға ниеттеніп, мамлюктерге қарсы жаңа армия қосты, бірақ оны енді жаңа сұлтанның, Бейбарыс сұлтанның әскері сол жылдың 10 желтоқсанында қайтадан талқандады.

Осындай жойқын жеңілістерінен кейін моңғолдар, бейбарыстық мамлюктердің күшін мойындап, Мысырды ұзақ уақыт мазаламады. Бірақ 17 жылдан соң олар Мысырды бағындырудың жаңа әрекетін бастады. Шайқас Альбистан түбінде болды және, тағы да, сұлтан әрі қолбасшы Бейбарыстың тамаша жеңісімен аяқталды. Ұрыс даласында 7000 моңғол және олардың одақтасы, 3000 грузин қаза тапты. 1300 моңғол тұтқынға алынды, бірақ Бейбарыс оларды Құтыз сияқты өлтірген жоқ, мұсылман етті.

Кресшілермен және моңғолдармен болған осы ірі жеңістерден басқа, Бейбарыс әскерін Кавказды және Шығыстың өзге елдерін жаулап алу жорықтарына алып барды. Ол бір де бір рет жеңілген жоқ, тек қарулы қарсыласпен ғана соғысты, қылмыскерлерден басқа бейбіт адамдарға тиіспеді.

Расчет Кутуза оправдался: султан Кутуз и полководец Бейбарс, не дожидаясь монголов, сами пошли на них в Сирию, вышли в тыл армии Кулагу под предводительством Кет-Буга и 3. IX. 1260 г. разбили 20-ти тысячный найманский корпус. Кет-Буга был пленён и казнён Кутузом, который, обезумев от резни, вырезал попутно христианское население Дамаска. Скорее всего, эти безумные поступки Кутуза и подвигли Бейбарса на убийство самого Кутуза...

Кулагу, вознамерившись помочь своим союзникам армянам, разбитым вместе с туменами Кет-Буги и одновременно отомстить за первое ошеломляющее поражение, бросил на мамелюков новую армию, которая 10 декабря того же года снова была разбита, но уже войсками нового султана, султана Бейбарса.

После этих сокрушительных поражений монголы, признав силу бейбарсовских мамелюков, надолго оставили Египет в покое. Но через 17 лет они предприняли новую попытку покорения Египта. Битва состоялась при Альбистане и закончилась, опять-таки, блистательной победой султана и полководца Бейбарса. На поле боя погибло 7000 монголов и 3000 их союзников, грузин. 1300 монголов было пленено, но Бейбарс не стал их вырезать, как Кутуз, а обратил в мусульманство.

Кроме этих крупнейших побед над крестоносцами и монголами, Бейбарс водил войска в походы по покорению Кавказа и других стран Востока. Он не потерпел ни одного поражения, воевал только с вооружённым противником, не трогал мирных людей, кроме преступников.

Бейбарыстың бүкіл әскери табыстарын және мамлюктердің жеңістерін нақтылау негізінде мынадай сұрақ тууы заңды: Бейбарыстың жеңімпаздығының сыры неде, ол өзінің «әскери академияларынан» қай жерде және қашан өтті? Бұл сұраққа жауап беру кезінде объективті де субъективті себептерді назарға алған жөн. Негізгі себеп түркі-қыпшақ әскери өнерінің тарихи дәстүрлерінде, бұл дәстүрлердің мысырлық армияға тұтастай көшірілуінде, енгізілуінде жатыр.

Әскерлердің дәл осы машықтары мен қасиеттері түркілердің тірі қалуына көмектесіп қана қоймай, сонымен бірге жат жерде өз диктатурасын орнатуына ықпал етті. Далалық құлдар өңкей жас бозбалалар емес еді, олардың қатарында ысылған, тәжірибелі қолбасшылар, қару жасаушылар, жауынгерлік өнердің, табандылық, төзімділік, өнертапқыштық, мызғымас рух, қайрат-жігердің ежелгі дәстүрлерінің білгірлері болды.

Оған қоса, қаншама оғаш болса да, арабтар «исламның жауы» деп атап, күштеп «мұсылмандандыра» алмаған дәл осы түркілер, - ислам елдерінде аса ынталы және хас мұсылманға айналып, ислам әлемін біріктіруге және ұйыстыруға, оны кресшілерден қорғап қалуға қол жеткізді.

Сол кездегі варварлық Еуропаға рыцарьлық ар-намыс сабақтарын берген солар еді ғой: христиан елдерінің бейбіт тұрғындарына тиіспеді, олардың діни сезімдеріне құрмет көрсетті, адамша сұрағандардың бәріне «қасиетті жерлерге» баруға мүмкіндік берді.

Дәл осы парасатты мінез-құлықтары үшін бүкіл Еуропа Саладинді, кейіннен Бейбарысты ұлықтады, ал еуропалық жазушылардың өздері (Хитти, Олдридж) осы істерді әділеттілікпен көрсете отырып, Еуропа үшін түркі-мұсылмандардың

На основании констатации всех воинских успехов Бейбарса и побед мамелюков резонен вопрос: в чём же причина непобедимости Бейбарса, где и когда он проходил свои «военные академии»? При ответе на этот вопрос следует брать во внимание как объективные, так и субъективные причины. Основная причина кроется в исторических традициях тюркско-кипчакского воинского искусства, в том, что эти традиции были всецело перенесены, внедрены в египетскую армию.

Именно эти навыки и свойства воинов помогли и способствовали не только выживанию, но и установлению диктатуры тюрков на чужбине. Не только юнцами были степные рабы, в их рядах были умудрённые, опытные полководцы, оружейники, знатоки боевых искусств, древних традиций несокрушимости духа, воли, стойкости, выносливости, изобретательности.

К тому же, как ни парадоксально, именно тюрки, которых арабы, называя «врагами ислама», не могли «омусульманить» насильно, - превратившись в исламских странах в наиболее ревностных и ярых мусульман, сумели сплотить и консолидировать исламский мир, защитить его от крестоносцев.

Они же преподали варварской Европе того времени уроки рыцарской чести: не вырезали мирное население христианских стран, уважали религиозные чувства последних, давали возможность посещения «святых мест» всем, кто просил об этом по-человечески.

Именно за эти благородные поступки вся Европа славилась Саладина, а затем Бейбарса, а сами европейские писатели (Хитти, Олдридж) объективно отражая эти дела, восторженно писали о «цивилизационной» роли тюрков-

«өркениеттік» рөлі жайында ризашылықпен жазды, және де керісінше, кресшілер, корольдер («Арыстан Жүрек» Ричард, IX Людовик және т.б.) жайында бет-жүзіне қарамай, жиіркенішпен үн қатты. Христиан-коптылар да дәл осыны істеді: олар кресшілерді жек көрді, кресшілер жасаған заңсыздықтардан, тонау мен зорлық-зомбылықтан қорғаныш іздеп, мамлюктерден пана тапты.

Тіпті, православтық Византия өзінің сол кресші болған католик-«ағайындарының» елді және сенімді ойрандауынан мамлюктердің көмегімен аман құтылды. Халықтың, түрлі наным-сенімдегі адамдардың мамлюктердің төңірегіне осылайша ұйысуы Мысырдың қатыгез ортағасырлық соғыстар жағдайында мойымай төтеп беруіне көмектесті.

Құлдардың билік шыңдарына жету жолының осы және өзге де объективті себептері сұлтан мен оның әмірлерінің жеке қадір-қасиеттерімен толықты. Сұлтанның өзі Саладин заманынан-ақ қатардағы мамлюктер үшін үлгі болды.

Ол, үйірдің көсемі тәрізді, әскерді жорықтарға, шайқастарға, ұрыстарға бастап барды. Бейбарыстың өзі және оның ізбасарлары (Қалаун, ән-Насир және басқалар) бұл дәстүрді қатаң сақтады, жауынгерлік істің бүкіл ауыртпалығын басқалармен тең бөлісті.

Ешқандай да сарай салтанаты мен той-думандар оларды босаңсуға және нәуетектікке жеткізе алмады.

Осы қатаңдықтың жауапкершілік пен айбарлылықтың бір көрінісі Бейбарыстың ішімдікке, жезөкшелікке, наша тартуға тыйым салуды енгізуі болды. Ол ұрыларды, қазынаны тонаушыларды, диверсанттарды аяусыз жазалады. Бұл шаралар мен тыйымдардың барлығы, әлбетте, тәртіпті, соғысқа қабілеттілікті, армия мен мемлекеттің ұйымшылдығын сақтауға бағытталды.

мусульман для Европы и, наоборот, презрительно и нелицеприятно отзывались о крестоносцах, королях (Ричарде «Львиное Сердце», Людовике 1X и др.). То же самое проявляли христиане-копты: они ненавидели крестоносцев, искали и нашли защиту от беспредела, грабежей и насилия, которые творили крестоносцы, у мамелюков.

Даже православная Византия при помощи мамелюков спаслась от разрушения страны и веры, чинимых её «братьями»-католиками, в лице тех же крестоносцев. Такое сплочение населения, людей различных вероисповеданий вокруг мамелюков помогло Египту выстоять в условиях жестоких средневековых войн.

Эти и другие объективные причины пути рабов к вершинам господства пополнялись личными качествами султана и его эмиров. Сам султан ещё со времён Саладина был примером для рядовых мамлюков.

Он, как вожак стаи, водил войска в походы, бои, сражения. Сам Бейбарс и его преемники (Калаун, ан-Насир и другие) строго соблюдали эту традицию, делили все тяготы ратного дела наравне со всеми.

Никакая дворцовая роскошь и празднества не могли довести их до расслабления и изнеженности.

Проявлением этой строгости, ответственности и суровости явилось введение Бейбарсом запрета на пьянство, проституцию, курение гашиша. Он безжалостно казнил воров, казнокрадов, диверсантов. Все эти меры и запреты были направлены, разумеется, на сохранение дисциплины, боеспособности, организованности армии и государства.

Бейбарыстың өзі батырлықтың, аскетизмнің, табандылықтың нағыз үлгісі болатын. Орта ғасырлық тарихшылар мен биографтар оны осы тұрғыдан сипаттайтын көп жазбалар қалдырды. Айталық, ән-Нуайри атап көрсеткендей, Бейбарыс «киім мен тамақта азға қанағат етті, үнемшіл болды». Әл-Айни оның ержүректік, тапқырлық, тәсілқойлық, ептілік, қажырлылық, аскетизм, жауына рақымсыздық, қайрат, гүрілдеген дауыс, айбындылық сияқты қасиеттерін, адамдарды әскерге тікелей өзі іріктеп, тағайындағанын атап өткен.

«Дәуір уақиғаларының тамаша түстері» атты трактатында ибн-Ийас Бейбарыс жайлы былай деп жазды: «Ол тынымсыз еді, жорықтарға жиі аттанатын, өз есімін ерлігімен әйгіледі, соғыста батыл болды. Қысы-жазы аттан түспеді. Оның ерлігі мен батылдығының белгісі іспетті, оның гербінде арыстанның суреті салынған. Жасақтың ықыласын арттыру үшін, - ол әскери олжаны бөлісті. Жорық алдында ол ауқатты адамдардан экспроприацияланған көп қаражат жинады. Ол ұзын бойлы, тұлғалы, сымбатты, аққұба, айбынды, қаһарлы болды, бір де бір ақ шалмаған дөңгелек сақалы бар еді».

Бейбарыс, сол уақыттағы баршадан ерек, жауынгер, қолбасшы, билеуші эталонына лайық еді, - оның үстіне, - ол бұл эталонды өзі сомдады. Және де... өзінің тарихи ұлы миссиясын, мамелюктер алдындағы жауапкершілігі мен міндеттерін терең сезініп, мойындады. Оның билік үшін және өзінің тағын сақтау жолындағы күресі, міне, осыдан туындаған болатын.

Бейбарыс, әлбетте, өзінің алдындағы сұлтандармен және өз заманындағы билеушілермен өзін салыстыра отырып, көсемге және билеушіге қажетті қасиеттерді олардың көпшілігіне қарағанда өз бойынан көбірек тапқаны сөзсіз. Ол мессия, тарихи қажеттілік, асқақ адам және т.с.с. ұғымдарды біле қоймаса да, дегенмен,

Сам Бейбарс был воплощением храбрости, аскетизма, упорства. Средневековые историки и биографы оставили немало строк, характеризующих его в этом плане. Так, ан-Нуайри отмечал, что Бейбарс «в одежде и пище довольствовался малым, был бережлив». Аль-Айни выделял такие его качества как бесстрашие, смекалку, ловкость, сноровку, упорство, аскетизм, беспощадность к врагам, волю, громоподобный голос, внушительность, то, что людей в войска он подбирал и назначал самолично.

В трактате «Великолепные цветы событий эпохи» ибн-Ийас писал о Бейбарсе следующее: «Он был непоседой, часто отправлялся в походы, прославил своё имя героизмом, на войне был храбр. И зимой, и летом не сходил с коня. Как знак его героизма и храбрости, на его гербе был нарисован лев. Чтобы войско проявляло усердие, - он делил военную добычу. Перед походами он собирал много средств, которые экспроприировал с состоятельных людей. Он был высок, осанист, статен, светлолиц, внушителен, грозен, имел круглую бороду без единой сединки».

Бейбарс, как никто другой в его время, соответствовал эталону воина, военачальника, правителя, более того, - он сам создавал этот эталон. И...чувствовал, сознавал свою великую историческую миссию, ответственность и обязанности перед мамелюками. Его борьба за власть и сохранение своего трона были продиктованы именно этим.

Бейбарс, конечно же, сравнивая себя с предшествующими ему султанами и современными ему правителями, безусловно, находил в себе больше качеств, необходимых предводителю и правителю, чем у многих из них. Вряд ли он знал такие понятия как мессия, историческая необходимость,

өзінің қолын Алланың өзі басқарып, жүргізіп отыр деп білген тәрізді. Оған тақтан гөрі өзінің ісі анағұрлым маңызды болды деп тұжырымдаған ләзім.

Міне, сондықтан ол өмірінің соңына дейін «алтын торпақты» қуып өкпесі өшкен жоқ, сарай рахатының батпағына батпады, ұлылық, өзін дәріптеушілік және мақтаншақтық сезімдерінің жетегінде фантазмагориялық көкке ұшып кетпеді.

Бейбарыс, жауынгер және даңқты әрі жеңілмес қолбасшы ретінде, Македонский және Ишпакай, Цезарь және Атилла, Ганнибал мен Шыңғысхан, Саладин және Темірмен бір қатарда тұруға әбден лайық.

сверхчеловек и т.п., но, похоже, считал, что его рукою правит сам Аллах. Надо полагать, что ему более важным, чем его трон, было его дело.

Вот почему он до конца дней своих не погряз в погоне за «золотым тельцом», не утонул в болоте дворцовой неги, не упорхнул в фантазмагорические выси от чувства величия, самомнения и бахвальства.

Бейбарс, как воин и полководец, славный и непобеждённый, достоин, быть в одном ряду с Македонским и Ишпакаем, Цезарем и Атиллой, Ганнибалом и Чингисханом, Саладином и Тимуром.

21. БИЛЕУШІ-СҰЛТАН ЖӘНЕ МҰСЫЛМАНДАРДЫҢ ҚАМҚОРЫ ПРАВИТЕЛЬ-СУЛТАН И ПОКРОВИТЕЛЬ МУСУЛЬМАН

Кез-келген тарихи тұлға, Бейбарыс сияқты, бір өзінің бойында қолбасшының дарынын, саясаткердің көрегендігін, ойшылдың даналығын үйлесіммен және тиімді қолдана алмас еді. Жағдайдың сәтті тоғысуы арқасында немесе құдыретті күштің қалауымен Бейбарыстың тұлғасынан біз осының үшеуін де көреміз.

Сол дәуірдегі Мысыр тауар қозғалысын Азиядан Еуропаға өткізуші бірден бір пункт болды, бұл негізінен Бейбарыстың саясаты орасан зор кедендік баж салығын,

Не всякая историческая личность сумела бы, как Бейбарс, гармонично и удачно совместить в себе дар полководца, дальновидность политика и мудрость мыслителя. По счастливому стечению обстоятельств или воле божественного провидения в лице Бейбарса мы имеем и одного, и второго, и третьего.

Египет того времени был единственным перевалочным пунктом движения товаров из Азии в Европу, большей частью из-за того, что политика Бейбарса была

жүктерді алып жүргені үшін салық алуға ғана емес, сонымен бірге ол жүктердің сақталуына салмақты кепілдік беруге, саяси мақсатта неше түрлі эмбарголарды қолданбауға бағытталуынан еді.

Бұл саясаттың негізінде экономикалық пайдамен бірге, Бейбарыстың идеологиялық көзқарасы да жатыр: исламның таралуына және жеңімпаз шеруіне қылыш пен уағыздардан гөрі, мәдени тартылыс көп ықпал етеді, яғни Шығыстан Батысқа баратын тауарларда исламның идеялары мен мәдени құндылықтары заттанады, жинақталады. Олар сарбаздардың доңайбаты мен ислам уағыздаушыларының уәждеріне қарағанда, сана мен сезімге анағұрлым зор әсер ете алады.

Тарихта Бейбарыстың Венеция мен Генуя, Сицилия мен Арагон және т.б. христиан елдерімен және корольдіктерімен келісім-шарттар жасағаны мәлім.

Мысалы, Византиямен келісім-шарт кемелердің Босфор мен Дарданелла арқылы кедергісіз өтуін қамтамасыз етті, сол арқылы Бейбарыс Мысырға құлдарды Қара теңіз, Азов және Каспий маңынан үздіксіз жеткізу мүмкіндігіне ие болды, сөйтіп – түркі диаспорасының ұлғаюына және мамелюктер қатарын жаңа қыпшақ жауынгерлерімен толықтыруға қол жеткізді.

Бұл істерде Венеция мен Генуя делдал болды, олар бейбарыстық көпестерге кемелер берді, өздері де саудаға араласты.

Мамелюк мемлекетінің Алтын Ордамен одақ құруы Бейбарыстың саяси-дипломатиялық ойының биік жетістігі болып табылады. Бұл одақ моңғолдық өрістің шайқалуына, ислам әлемінің кеңеюіне және күшеюіне, оның саяси басымдық алуына көп ықпал еткен орта

направлена не только на получение огромных таможенных пошлин, налогов за сопровождение грузов, но она давала весомые гарантии сохранности грузов, не применяла всевозможных эмбарго в политических целях.

В основе этой политики, кроме экономической выгоды, лежала и идеологическая мысль Бейбарса: распространению и победоносному шествию ислама более чем меч и проповеди, способствует культурное притягивание, т.е. в товарах, идущих с Востока на Запад, были материализованы и аккумулированы идеи и культурные ценности ислама, которые имели большее воздействие на умы и сердца, чем угрозы и уговаривания воинов и проповедников ислама.

Истории известны соглашения и договора Бейбарса с такими христианскими странами и королевствами как Венеция и Генуя, Сицилия и Арагон и др.

Так, договор с Византией обеспечивал беспрепятственное прохождение судов через Босфор и Дарданеллы, тем самым Бейбарс имел возможность непрерывных поставок рабов в Египет из Причерноморья, Приазовья и Прикаспия, тем самым - увеличения тюркской диаспоры и пополнения рядов мамелюков новыми кипчакскими воинами.

Посредниками в этих делах являлись Венеция и Генуя, которые предоставляли бейбарсовским купцам корабли, сами участвовали в торговле.

Вершинным достижением политико-дипломатической мысли Бейбарса является создание союза мамелюкского государства с Золотой Ордой. Этот союз был уникальным образованием средневековья, во многом способствовавшим расшатыванию

ғасырдың айрықша құрылымы болды.

Егер де Бейбарысқа дейін билік құрған Мысыр сұлтандары артында қандай да бір керемет істер қалдырмаған болса, ал Бейбарысты мемлекеттің негізін салушы, оның сауда, мәдениет салаларындағы сыртқы қатынастарының негізін қалаушы, ғылымның, өнердің, қолөнердің тұңғыш демеушісі деп санауға толығымен қақылымыз.

Ол саудаға айрықша назар аударды, соның арқасында мемлекеттің гүлденуіне мүмкіндік туды. «Мысыр гүлденген кезде, Каир де гүлденді, сол себепті Бейбарыс тұсында – ол мамлюк серіктеріне титулдарды, ақшаны, жерді, тауарларды жомарттықпен үлестірсе де, – Мысыр сыртқы саудада мол табысқа жетті, сондықтан Каир да Бейбарыстың мирасқорларының кезіндегіден гөрі емін-еркін өмір сүрді.

Ол өзіне бағындырылған жат жерлік қалалар мен билеушілердің бәрінен аяусыз алым-салық алды. Мысырда Ұлы Даладан келген тауарлар тым көп көзге түсетін болды: қыпшақтардың тері киімдері, аң терісі, киізден, жүннен, сүйектен жасалған бұйымдар.

Макризидің айтуынша, татар шапандарын және шеркеш тақияларын кию сән болды. Бейбарыс теңіз князьдіктерімен, қалалармен және мемлекеттермен ретке келтірген келісімдер, оның тірі кезінде де, оның мирасқорлары тұсында да Каирдің, сұлтан айналасының, мамлюк ақсүйектерінің керемет баюына ықпал етті» (Олдридж Д. «Каир»).

Бірақ, Бейбарыстың қызметіне тән бір ерекшелік, саудадан, кедендік баж салығынан, салықтардан түскен осы байлықтың бәрі қор ретінде жинақталып

монголосферы, расширению и усилению исламского мира, получению им политического приоритета.

Если султаны Египта, правившие до Бейбарса, не оставили каких-либо выдающихся деяний, то Бейбарса по полному праву можно считать основателем государства, основоположником его внешних сношений в торговле, культуре, первым покровителем науки, искусства, ремесла.

Особое внимание он уделял торговле, благодаря которой и появилась возможность процветания государства. "Когда процветал Египет, процветал и Каир, поэтому при Бейбарсе – хотя он и раздавал щедро титулы, деньги, земли, товары мамлюкским соратникам – Египет делал успехи во внешней торговле, и Каиру жилось привольнее, чем при преемниках Бейбарса.

Он беспощадно взимал дань со всех покорённых иноземных городов и правителей. Весьма заметными в Египте стали товары из Великой Степи: кожаная одежда кипчаков, меха, изделия из войлока, шерсти, кости.

В моде, по Макризи, было ношение татарских чапанов и шеркешских тюбетеек. Договора с морскими княжествами, городами и государствами, налаженные Бейбарсом, как при его жизни, так и при его преемниках, способствовали сказочному обогащению Каира, окружения султана, мамлюкской знати" (Д. Олдридж «Каир»).

Но, что характерно для деятельности Бейбарса, все эти богатства, поступавшие от торговли, таможенных пошлин, налогов не замыкались в качества накопления, т.е.

қалып қоймады, яғни, Бейбарыс оларды сараң байға ұқсап, мемлекеттік қазынаға да, жеке қоймаға да тыға бермей, керісінше, заманауи терминмен айтқанда, әртүрлі инвестицияларға, капитал салымдарына және т.б. пайдаланды.

Қаражат жол құрылысына, әскери бекіністер, жер суарғыш және кеме жүзетін каналдар салуға, қала-кеме құрылысына, халық, мемлекет, армия үшін қажетті салаларды дамытуға жұмсалды.

Бейбарыс әскери сословиеге, сарай ақсүйектері мен қоңсыларына ғана емес, сонымен бірге интеллектуалдық еңбек адамдарына да жомарттық танытты.

Расында да, ол өнердің, ғылым мен мәдениеттің меценаты және нағыз қолдаушысы болды! Сол дәуірдегі Каирде орта ғасыр ойының қаймағы, богемасы мен бомонды болып саналатын адамдардың үлкен тобы жиналды. Бұл адамдардың барлығы өзінің кәсібі бойынша жұмыс тапты, бұл жұмыс бір сәттік болса да пайда, табыс әкелді ме, жоқ па, бұл олар үшін маңызды емес еді.

Осылайша, Бейбарыс, ортағасырлық Мысырдың түркілік мемлекетінің негізін қалаушы және билеушісі, орасан зор империяны құрушы, ислам әлемін біріктіруші, көрнекті дипломат әрі саясаткер, мәдениеттің, ғылымның, өнердің, білімнің қамқоршысы ретінде, өз замандастары алдында ғаламат беделге ие болған, халықтың, тіпті қазіргі заманғы египеттіктердің жадында қалған әйгілі тарихи тұлға болды.

...Әлі күнге дейін Мысырдың ауызша халық аңыздарында егер де жауыздық күштері белең алатын болса, онда Бейбарыс қайта оралады да әділеттілік орнатады деп айтылады...

Бейбарс не затаривал их, как скупой рыцарь, ни в государственной казне, ни в личных кладах, а использовал, говоря по современной терминологии, в различного рода инвестициях, капиталовложениях и т.п.

Деньги вкладывались в строительство дорог, военных укреплений, оросительных и судоходных каналов, градо-судо-строительство, в те сферы, в развитии которых нуждались население, государство, армия.

Бейбарс был щедр не только по отношению к военному сословию, дворцовой знати и челяди, но и по отношению к людям интеллектуального труда.

Воистину он был меценатом и покровителем искусства, науки, культуры! В Каир того времени стекалась огромная масса людей, представляющих собой весь цвет мысли, богему и бомонд средневековья. Все эти люди находили себе работу по профессии, независимо от того, приносила эта работа сиюминутную пользу, выгоду или нет.

Таким образом, Бейбарс, как правитель и основоположник тюркского государства средневекового Египта, создатель огромной империи, консолидатор исламского мира, выдающийся политик и дипломат, покровитель культуры, науки, искусства, образования был выдающейся исторической личностью, пользовавшейся огромным авторитетом перед своими современниками, оставшийся в народной памяти даже современных египтян.

...В устных народных преданиях Египта до сих пор говорится, что если силы зла приумножатся, то вновь возвратится Бейбарс и установит справедливость...

22. ДАҢҚ ПЕН ЗӘҺАР / СЛАВА И ОТРАВА

Қатыгез заманның қатыгез ғұрыптары кісі өлімімен, уландырумен, қан-қасаппен қабаттаса жүріп билік үшін күресті күшейте түсті. Тіпті сондай сақ, қырағы Бейбарыс сұлтанның өзі (Макризидің жазуынша, ол жиі бой тасалап жүретін, өзіне ұқсас адам ұстады, алдын-ала дайындалған қозғалыс маршруттарын ауыстырып отырды) өзінің қауіпсіздігіне сенімді бола алмады...

Азғырудың көптігі мен қастандық талпыныстары Бейбарыстың болмай қоймайтын өліміне алып келді және, ақырында, қатал жазмыш салтанат құрды: Мысырды 17 жыл, 2 ай және 12 күн билеген, әлемдегі ұлы адамдардың бірі, 52 жасында у беріп өлтірілді.

Әрине, Бейбарысты кім, немен және қалай уландырғаны жайлы сұрақ принципті түрде мәнді маңызға ие емес, бірақ оның өлімі туралы неше түрлі өтірік әңгімелердің көп болуы себепті, оның физикалық ақыры жайлы сұрақты алып тастау керек.

Сол заманның тарихшылары (әл-Мухасин, әл-Макризи, Бейбарыс ад-Дауадар және т.б.) бірауыздан сұлтанның қымызға қосылған удан уланған фактісін растайды. Тіпті оның қайтыс боларының алдында қиналып ауырған мерзімі (13 күн) де тіркелген.

Тек Бейбарысты өлтірушілердің жеке басы туралы әңгімелер ғана әртүрлі. Халықтық романда бұл қаныпезерлерді оның туысы, досы әрі серігі, орынбасары, ал кейін мирасқоры болған Қалауын сатып алғаны жайлы айтылады.

Макризи болса, у берушінің ханзада Мәлік-Кахер екенін жазды, ол Бейбарыстың бұйрығы бойынша оның өзіне арналған у салынған кубокты алмастырып жіберген-мыс. Енді қазір мұны кім істегенін дәл анықтау мүмкін бола қояр ма екен. Ақиқат шарапта емес, қымызда қалды...

Жестокие нравы жестокого времени ужесточили борьбу за власть, сопровождавшуюся резнёй, отравлениями, убийствами. Даже такой осторожный, бдительный султан, как Бейбарс (Макризи писал, что он часто маскировался, имел двойников, менял установленные маршруты движения) не мог быть уверенным в своей безопасности...

Массовость искушений и попыток покушений вела к неминуемой смерти Бейбарса и, наконец, злой рок восторжествовал: один из великих людей, правивший Египтом 17 лет, 2 месяца и 12 дней, в возрасте 52 лет, был отравлен.

Конечно, вопрос о том, кем, чем и как был отравлен Бейбарс, принципиального значения не имеет, но т.к. существует масса всяких небылиц о его смерти, то вопрос о его физической кончине следует снять.

Историки того времени (аль-Мухасин, аль-Макризи, Бейбарс ад-Дауадар и др.) единогласно подтверждают факт отравления султана от яда, подсыпанного в кумыс. Даже констатируется период его мучительной болезни (13 дней), после которой он скончался.

Различны только рассказы о личностях убийц Бейбарса. В народном романе говорится о том, что убийц подкупил его родственник, друг и соратник, заместитель, а затем и преемник Калаун.

Макризи же, писал, что отравителем был принц Малик-Кахер, который якобы подменил кубок с ядом, предназначенного для него самого по приказу Бейбарса. Вряд ли теперь возможно установить точно, кто это сделал. Истина осталась не в вине, а в кумысе...

Бейбарыс Дамаскіде қайтыс болды және оның өтініші бойынша Дария қалашығында жерленді.

Ортағасырлық Мысырдағы қыпшақ мамлюк мемлекетінің негізін қалаушы, оған Сирияны біріктіріп, өз үстемдігін Хиджаз (Мекке, Медина), Йемен, Нуба, Византия, Армения, Кавказға дейін таратқан, мұсылман әлемін кресшілерден және моңғол түмендерінен құтқарған, оның қауіпсіздігін, тәртібін, гүлденуін қамтамасыз еткен, түркі әскери өнерінің қуаты мен рухын әлемге әйгілеген, өз есімін дүние жүзілік тарихтың анналдарында мәңгілікке қалдырған ұлы жауынгер, қолбасшы, билеуші және әмірші болған тұлғаның өмірі осылай аяқталды. Зерлі у оның өмірін алса да, атақ-даңқын алған жоқ, тәнін жалмаса да, рухын жоя алмады, тағын тартып алса да, мұрасына қол сұға алмады.

23. МҰРА / НАСЛЕДИЕ

Көпшілікті толғандыратын бірнеше сұрақ қалғаны анық. Бейбарыстың есімі мен қызметі патшалық немесе кеңестік кезеңде неліктен беймәлім болды? Неге біз бұл есімді өзіміз танып қана қоймай, сонымен бірге көкке көтере дәріптеп, ұрпақтарға жеткізуге тиіспіз? Біздің шекарамыздан аулақта, алты қырдың ар жағында өмір сүрген, біздің тарихымызға тікелей қатысы жоқ адамның тарихының бізге қандай қатысы бар?

Біз осы шығарманың мән-мәтінінен көріп тұрғандай, ортағасырлық түркілер, олардың ежелгі ата-бабалары тәрізді (киммерліктер, сақ-скифтер, сарматтар, ғұндар, қағанаттық түркілер, хазарлар), көптеген ғасырлар бойы Азия мен Еуропада билік құрып тұрды, олардың жорықтары тіпті өздері де жаулаушылық саясат жүргізіп отырған елдердің өзіне қорқыныш пен үрей туғызды.

Бейбарс умер в Дамаске и по его просьбе похоронен в местечке Дария.

Так завершилась жизнь великого воина и полководца, правителя и повелителя, основателя кипчакского мамелюкского государства в средневековом Египте, воссоединившего к нему Сирию, распространившего свою гегемонию до Хиджаза (Мекки, Медины), Йемена, Нубы, Византии, Армении, Кавказа, спасшего мусульманский мир от крестоносцев и монгольских туменов, обеспечившего его безопасностью, порядком, процветанием, прославившего силу и дух тюркского военного искусства, увековечившего своё имя в анналах всемирной истории. Отрава отняла у него жизнь, но не славу, тело, но не дух, трон, но не наследие.

Остаются несколько вопросов, которые волнуют многих. Почему имя и дела Бейбарса были почти неизвестны в царское или советское время? Почему мы это имя должны не только открыть для себя, но и превозносить, доносить до потомков? Какое отношение к нам имеет история человека, жившего за тридевять земель от наших границ, не имеющего непосредственного отношения к нашей истории?

Из контекста произведения мы видим, что средневековые тюрки, так же как и их древние предки (киммерийцы, сакоскифы, сарматы, гунны, каганатовские тюрки, хазары) на протяжении многих веков властвовали в Азии и Европе, своими набегами вселяли страх и ужас даже в тех странах, которые сами вели завоевательную политику.

Олар көп миллиондық Қытайды, аса қуатты Римді, Византия, Иран тәрізді супердержаваларды жеңіп, оларға алым-салық салды, халифаттардағы билікті басып алды.

Сол дәуірдің өзінде-ақ осы елдерде «түркофобия» іспетті психологиялық феномен қалыптасты. Дегенмен, түркілер тек үрей ғана туғызып қойған жоқ, сонымен бірге, әсіресе қытайлықтар мен арабтар арасында құрметке ие болды.

Қытайлық тарихшылар өз көршілерінің таңғажайып ақыл-ой және физикалық қабілеттерін үнемі атап көрсеткен, ал қытайлық шенеуніктер түркілердің көптеген мәдени жетістіктерін өздеріне қабылдап алды: баспана, поэтикалық дәстүрлері, қару-жарақ, ат әбзелдері, әскери өнері. Әсіресе, соғысқа байланысты нәрсенің бәрі жоғары бағаланды.

Түркілердің жауынгерлік шеберлігі, рух күші мен қабілеттері жайлы араб жазушылары бізге ыстық ықыласқа толы жазбалар қалдырды. Пайғамбар Мұхаммедтің өзі: «Түркілер өздеріңе тиіспесе, сендер де тиіспендер!»,- дейді.

Бірақ, Еуропада далалықтарды мүлдем керісінше қабылдады. Біздің ата-бабаларымызды қандай ғана кемсітуші эпитеттермен «марапаттамады» десеңізші! «Гога-магогалар», «тамұқ әулеті», «ібілістің балалары», «қарақшылар», «тонаушылар», «христ еместер», «пұтқа табынушылар» және т.б. және т.с.с.

Осындай толығымен терістеудің негізінде түркі халықтарының тарихын қайта жаңғыртудың кез-келген талпынысын пантүркизм деп мәлімдейтін еуроцентризм атты түсініктің қалыптасқаны анық. Түркофобия іске қосылды! Міне, осыдан барып түркі этносына қатысты тарихи зерттеулердің барлық талпыныстарына қарсы күрес жүргізілді.

Они побеждали и облагали данью многомиллионный Китай, супердержавы, как Рим, Византия, Иран, захватили власть в халифатах.

Уже в те времена в этих странах сформировался такой психологический феномен как «тюркофобия». Но не только страх вызывали турки, но и уважение, особенно в среде китайцев и арабов.

Китайские историки часто отмечали поразительные умственные и физические способности своих соседей, а китайские сановники перенимали многие культурные достижения турков: поэтические традиции, жилище, одежду, вооружение, снаряжение, воинское искусство.

Особенно ценилось всё, что было связано с войной. Массу восторженных строк о воинском умении, силе духа и способностей турков оставили нам арабские писатели. Сам пророк Муххамед изрекал: «Не трогайте турков, пока они не трогают вас!».

Но в Европе степняков воспринимали совсем наоборот. Какими только уничижительными эпитетами не «награждали» наших предков! «Гоги и магоги», «исчадие ада», «дети сатаны», «разбойники», «грабители», «нехристи», «язычники» и т.д. и т.п.

Ясно, что на базе этого полнейшего отрицания и сложился так называемый евроцентризм, который любую попытку реставрировать историю тюркских народов объявлял пантюркизмом. Срабатывала түркофобия! Поэтому и велась борьба с любыми попытками исторических исследований тюркского этноса.

Бір жақсысы, Бейбарыс туралы шындықты біз білдік, әйтеуір. Ал, осындай шындықтың тағы да қаншамасы еуропалық кітапханаларда жасырынып жатыр?!? Патшалық, одан кейінгі советтік билік түркі халықтарының тарихы мен мәдениетін дәріптеуге мүлдем қарсы болды, дереккөздерді мұқият жасырып отырды. Пантүркизммен айыпталған адамдар атылды, із-түзсіз жоғалды.

Мамелюктердің, олардың көсемдерінің тарихы бүкіләлемдік тарихтан, түркі суперэтностының тарихынан бөлек емес. Олардың сіңірген еңбегі өлшеусіз. Олар біздің Атамекеніміздің жерін тікелей қорғамаса да, өз ата-бабасының абырой-атағын биікке көтеріп кеткені анық.

Оларға тек түркі халықтары ғана емес, сонымен бірге қазіргі заманғы әлем халықтарының баршасы алғыс айтуы тиіс, өйткені олар Еуропаны моңғол шапқыншылығынан, ал ислам әлемін кресшілерден қорғап қалды. Олар сол дәуірдегі қоғамды ұйытып, ұйыстырды, жалпыадамзаттық құндылықтарды сақтап қалды, бүкіл әлемдік бейбітшілікке қол жеткізуге ықпал етті.

Ата-бабамыздың аруақтары бізді айналып жүре берсін, біздерге қонсын! Әумин!

Хорошо, что всё-таки мы узнали правду о Бейбарсе. А сколько ещё таких правд кроется в европейских библиотеках?!? Царская, а затем и советская власть были абсолютно не заинтересованы в возвышении истории и культуры тюркских народов, тщательно скрывали источники. Люди, обвинённые в пантюркизме, расстреливались, исчезали бесследно.

История мамелюков, их вождей неотделима от всеобщей истории, истории тюркского суперэтнота. Заслуги их неоченимы. Хотя они непосредственно не защищали земли нашего Отечества, но, тем не менее, возвысили достижения своих предков.

Им должны быть благодарны не только тюркские народы, но и все народы современного мира, ибо они спасли Европу от нашествия монголов, а исламский мир от крестоносцев. Они связывали общество того времени воедино, сохранили общечеловеческие ценности, способствовали достижению всеобщего мира.

Да не перестанет витать над нами, вселяться в нас аруах наших предков! Аминь...

Глядит на Жаик тоскливо Бейбарс,
ищет бельмом, обеляющим глаз,
соратников, близких, однополчан,
будто укор буравящий нас.
Как одиозный возвышенный слог,
на постаменте красуется бог,
он одинок, нет даже цветов,
возложенных нами у каменных ног...

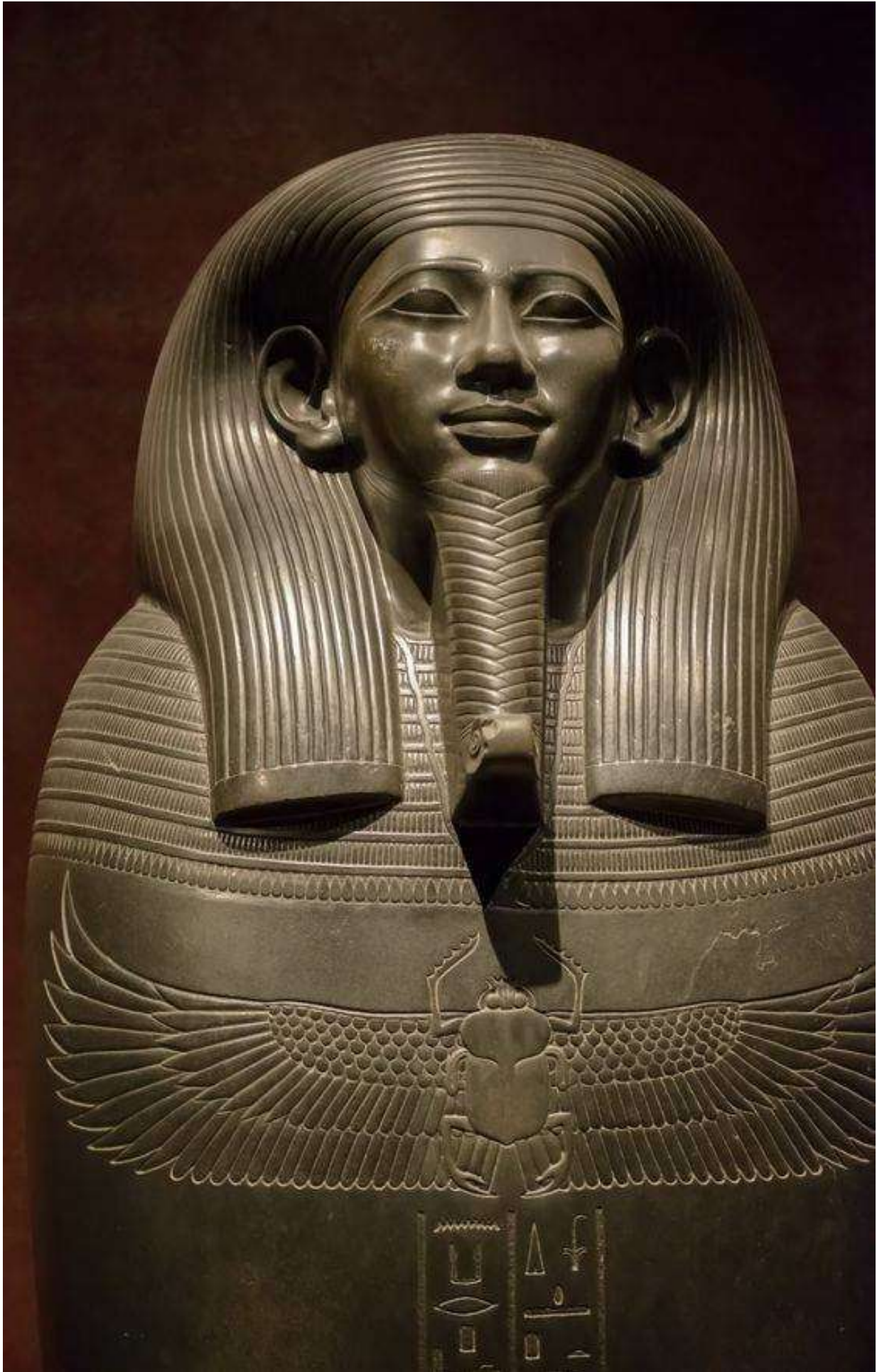
(Бекет Қарашиннің өлеңі / автор стиха –
Бекет Карашин)

ПРИЛОЖЕНИЯ
(изображения фараонов Древнего Египта)

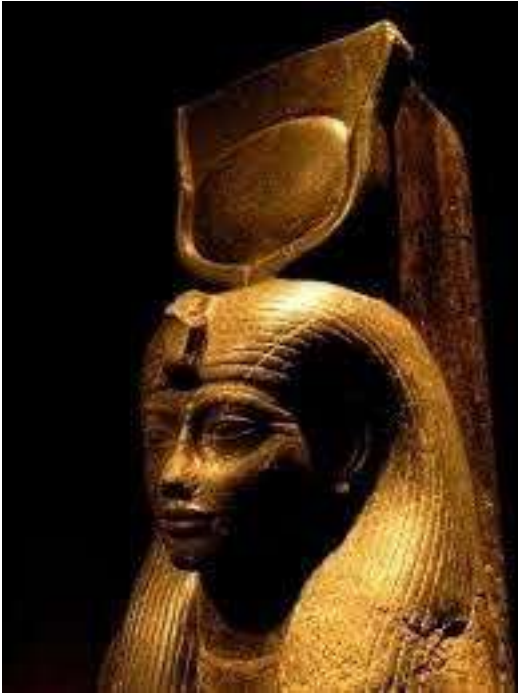
Figure de pleureuse
18e dynastie, 1550-1295 av. J.-C.
terre modelée, peinte, polie et cuite

Rare exemple de sculpture en terre. Ce pourrait être la déesse Isis pleurant Osiris, la main à la tête en signe de lamentation.

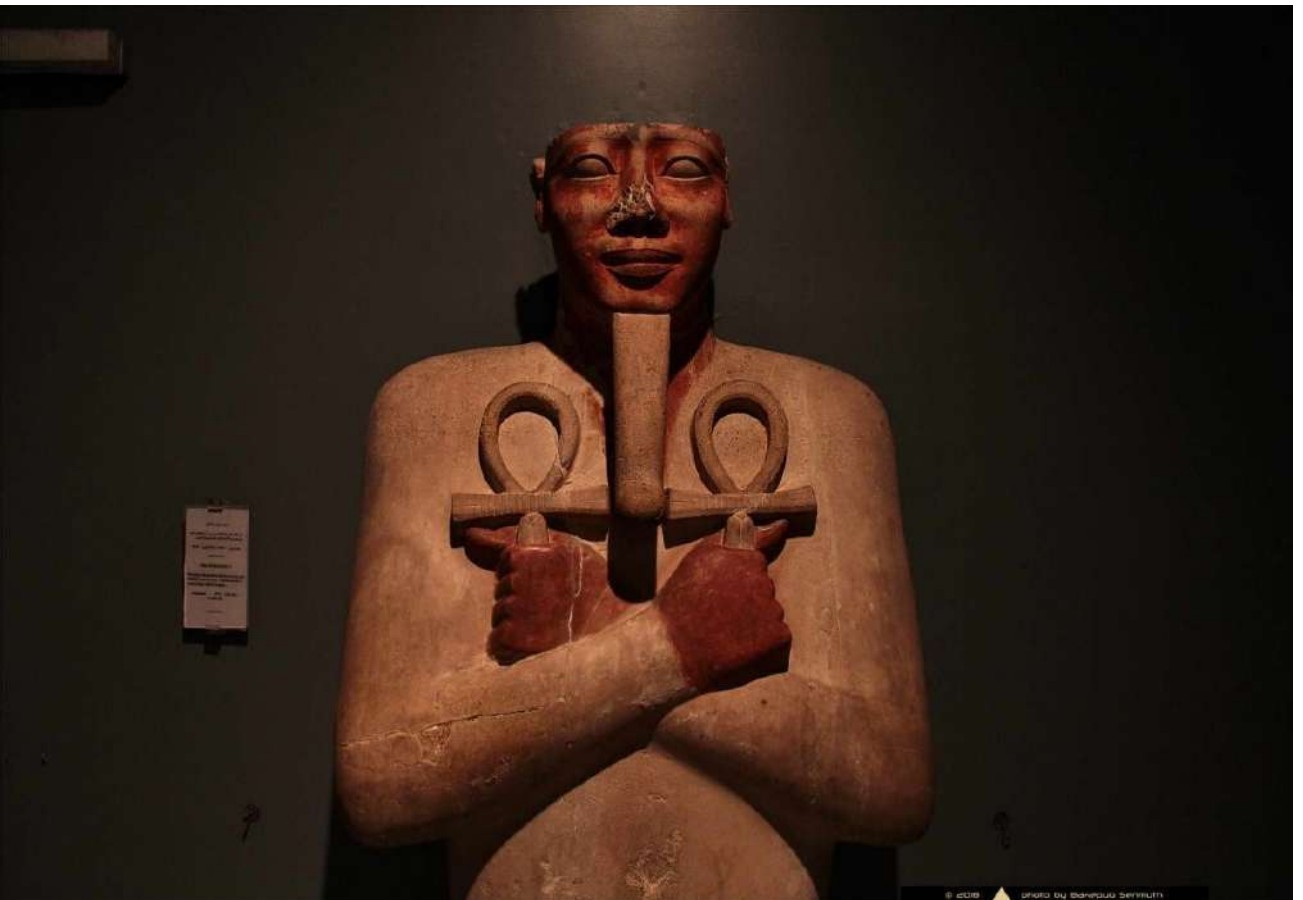
E 27247

Автордың суреттерге түсіндірмесі / Комментарии к изображениям от автора

Ежелгі Мысыр перғауындары мен құдайларының бейнелерінен тұратын бұл жинақ олардың антропологиялық белгілерінің бір ерекшелігін көрсету үшін әдейі ұсынылды. Дәлірек айтқанда, ол — азиялық, монголоидтық бет-пішін. Олардың көпшілігі перғауындар өмір сүрген тұста немесе олар о дүниелік бола салысымен жасалған (мысалы, Тутанхамонның алтын маскасы). Сол себепті олар “қиялилығымен” емес, шынайылығымен ерекшеленеді. Бұның бәрі көптеген сұрақ туғызуы заңды. Мысырда мұндай бет пішіні қайдан пайда болды? Бәлкім, бұл перғауындар жат жерден келген шығар? Олар кім болған, қандай этникалық топқа тиесілі? Бұл сұрақтарға нақты жауап табыла қоюы неғайбыл. Тек қана болжам жасауға болады. Мысалы, қазіргі таңда ең көне әлемдік өркениет Шумер деп есептеледі. Библияда былай жазылған: “Адам ұрпақтары Шинар еліне (Сеннар, яғни Шумер) шығыстан келді”. Олар Кіші Азияға дендей еніп, өздерімен бірге туған жерінен қалай қуғындалғаны туралы хикаяларды ала келді. Олар өздерімен бірге Месопотамияға мифтерді ғана емес, ана тілін де ала келуі мүмкін ғой. Шумер тілінің мағынасы біршама анықталған және бір ғажабы, ол прототүркі тіліне сәйкес келеді. Екі тіл де агглютативті (латынша *agglutinatio* - жабысу), яғни өзгермейтін түбір сөздерге әртүрлі форманттар (аффикс, префикс, постфикс) жабыстырылады. Лексикалық формалардың көпшілігі семантикалық мәні жағынан да сәйкес келеді. Сондықтан болар, кейбір авторлар шумерліктерді “вавилондық скифтер” деп атайды. Бұл келімсектер осы аймақта мыңдаған жыл бойы үстемдік құрды. Олардың перғауын болып, Ежелгі Мысырды жаулап алуы да ғажап емес. Содан кейін олардың азиялық келбеті скульптуралық мүсіндер мен қабырға суреттерге көшіріліп, бейнеленуі бек мүмкін. Егер бұл гипотеза дәлелденсе, онда «Түркілік Мысыр» емес, «Прототүркілік Мысыр» деген сөз тіркесі пайда болады.

Данная подборка изображений древнеегипетских фараонов и богов сделана преднамеренно, чтобы продемонстрировать одну особенность их антропологических черт, а именно – азиатскость, монголоидность. Многие из них созданы во времена жизни или сразу после смерти фараона (например, золотая маска Тутанхамона). Поэтому они отличаются реалистичностью, а не фантазийностью. Всё это вызывает немало вопросов. Откуда появился в Египте такой типаж лиц? Наверно, эти фараоны являлись пришлыми захватчиками? Кем были они, к какой этнической группе принадлежали? На эти вопросы вряд ли найдутся точные ответы. Можно лишь выдвигать гипотезы. Например, самой древней мировой цивилизацией на сегодняшний день считают Шумер. В «Библии» пишется: «Потомки Адама пришли в страну Шинар (Сеннар, т.е. Шумер) с востока». Они, проникнув в Малую Азию, принесли с собой рассказы о том, как их изгнали из родных мест. Они же могли привезти с собой в Месопотамию не только мифы, но и язык. Язык шумеров отчасти дешифрован и он во многом удивительным образом совпадает с прототюркским языком. Оба языка агглютативны (от лат. *agglutinatio* — приклеивание), то есть к корневым словам, которые неизменны, «приклеиваются» различные форманты (аффиксы: префиксы и постфиксы). Масса лексических форм совпадает и по семантическим значениям. Наверно, поэтому некоторые авторы называют шумерийцев «вавилонскими скифами». Эти пришельцы доминировали в этом регионе несколько тысяч лет. Не мудрено, что они могли завоевать и Древний Египет, став ее фараонами, азиатские лица которых затем стали изображать в формах скульптурных статуй и настенных рисунков. Если эта гипотеза подтвердится, то появится словосочетание не «Тюркский Египет», а «Прототюркский Мыср».

Мазмұны / Оглавление

Бірінші бөлім / Часть первая Перғауындар, султандар, қарапайым халық елі / Страна фараонов, султанов, простых людей	9-10
1. Кіріспе / Введение	11-12
2. Патшалар алқабы / Долина царей	19-20
3. О Рамзесе-2	27-28
4. Дейр әл-Бахаридегі жерлеу ансамбілі / Погребальный ансамбль в Дейр-эль-Бахари	29-30
5. Эхнатону	31-32
6. Ұлы пирамидалар / Великие пирамиды	33-34
7. Сфинкс «Скифис-тен» шыққан ба? Сфинкс от «Скифцев»?	41-42
8. Скифы у Сфинкса	49-50
9. Мысырдан қазіргі заманғы Ешипетке дейін. От Мисра до слвременного Еипта	51-52
Екінші бөлім / Часть вторая Түркілік Мысыр / Тюркский Египет	63-64
10. Тарих, мәдениет / История, культура	63-64
11. Речения из мечети Бейбарса	79-80
12. Арабески на мечетях Мысра	97-98
Үшінші бөлім / Часть третья Мамлюк-сұлтандар / Султаны-мамлюки	109-110
13. Сұлтан - «Сұлу таң / Султан - «Величественный восход»	109-110
14. Мысырлық бахри-сұлтандар / Египетские султаны- бахри	117-118
15. Мысырлық бурджит-сұлтандар / Египетские султаны-бурджиты	135-136

16. Адыгтер ме, жоқ әлде түркілер ме? Адыги или тюрки?	145-146
17. Бурджиттер: черкестер ме, әлде шеркеш-түркілер ме? Бурджиты: черкесы или шеркешы-тюрки?	171-172
Төртінші бөлім / Часть четвертая	
Дала барысы – Мысырдың Бейбарысы / Барс степей Бейбарс Египта	195-196
18. «Бейбарыснаманың декректөздері / Источники «Бейбарсиады»	195-196
19. Құлдық және құлдық бауырластық / Рабство и рабское братство	203-204
20. Қолбасшы сардар, елбасы көсем / Воитель и предводитель	213-214
21. Билеуші-сұлтан және, мұсылмандардың қамқоры /Правитель-султан и поровитель мусульман	225-226
22. Данпен зәһар / Слава и отрава	233-234
23. Мұра / Наследие	235-236
24. Приложение: изображения фараонов Древнего Египта и комментарии к ним автора	243-244

